סוגית השבוע

תשעה באב

מלאכה בתשעה באב:

- פסחים נד,ב.

הפרש בין ד' צומות לשאר תעניות:

- ר"ן תענית ט,ב בדפי הרי"ף (נעילה בתשעה באב).
- רמב"ם הל' תענית פ"א ה"א.
- שם פ"ה ה"א–ג.
- גמ' תענית טו,ב.

לימוד תורה בת"ב ולאבל:

- תענית ל'.
- שו"ע או"ח תקנ"ד סעי' א–ג.
- מועד קטן כא,א.
- פסקי תשובות ס' תקנ"ד סק"א.

ברכה על דבר האסור:

- בבא קמא צד,א.
- שו"ע או"ח קצ"ו סעי' א'.
- רמב"ם הל' ברכות פ"א הי"ט.

עלייה לתורה למי שאינה מתענה:

- שו"ת גרע"א ק' ס' כ"ד.

מקום שנהגו פרק רביעי פסחים

עין משפט נר מצוה

מא א ב מיי' פ"ג מהל' תענית הל' י סמג עשין מד"ת ג טוש"ע או"ח סי' תקנד סעיף כה:

כי [מיי' פ"ג מהל' תענית הל' יא טוש"ע או"ח סי' תקסח ס"ו]: מב ג מיי' פ"ה מהל' תענית הל"י טוש"ע או"ח סי' תקנד ס"ה:

מג ד מיי' שם הלכה ז ופמג שם טוש"ע או"ח סי' תקנג ס"ב: ה [טוש"ע או"ח סי' תקנד סעי' ו]:

ו [מיי' פ"ג מהל' תענית הל' ד טוש"ע או"ח סי' תקנה סעי' ג]:

[תענית ג: נרטות יז:] [ועי' תוס' ר"ה ט. ד"ה וכי עקיבא]

אין תענית ליבור בבבל אלא תשעה באב. פ"ה ולאכול מבעוד יום ולאכול במנחה ואחר תומרי התמורים שם ור"ת תשעה באב מי הוי כתענית ליבור לאסור במלאכה ו"ל דה"ק אין תענית ליבור בבבל אלא תילו במקום שלא נהגו לעשות מלאכה: **אין** בין תשעה באב ליום הכפורים. הא דלא תניב באב שמותר בתשעה באב במקום שנהגו כרלה לר"י משום דכשיפת מסיק לה לגמריתא דמלאכה גבי אין בין ט' באב לתענית ליבור והא דלא תניב תפילת נעילה ליתא בט' באב כדלקמן משום דכבריתא לא חייבי אלא במידי דאיסור והיתר:

לאו דברי בין השמשות דיידי. תימה לר"י למאי נקטי גבי יוה"כ ספיקו הא לפילו ודאי יום לאסור דמוספת יוה"כ דאורייתא ומיהו דנקט ספיקו לאחמורינן דבט' באב לפילו ספיקו מותר*: **לקביעא** דירחא. אין לפרש כגון בני בבל שאין יודעים מתי הוקבע החודש בא"י שהוו לריכים לעשות יוה"כ שני ימים דבהדיא אמר בסוף פ"ק דר"ה (דף כא.) שאין עושין אלא יום אחד אלא ר"פ ספיקו לאסור אם מסתפק לפילו בא"י מתי הוקבע החודש כגון שמלוך במדבר עושה ב' ימים כדין כל ספיקות דאורייתא לחומרא דהקשה רבינו פ"ח דמסכת ר"ה לקביעא דירחא הן תלוקן הא לכל דבריהן אין ויה יום הכפורים מוספתו לאסור וט' בתי מוספתו מותר ומיהו ר"י אלא מיירי אלא כדבריהם דאייתי בתענית עלמו: **והאמר** ר' יוחנן ולוקי שיתפלל כל היום. תע"ג דר' יוחנן לייו דוקא בספק אלא בתפלל אבל ולאי התפלל לאסור להתפלל כדמוכח בימי שמתו (ברכות כא.) דקאמר ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל ור' יוחנן לאמר ולוקי שיתפלל כל היום וקאמר אם התפלל ומלא ליכול מתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו יחזור ויתפלל ואם לאו אל יתפלל מ"מ פריך ספיק כיון דר' יוחנן על הספק מחייב להתפלל ת"כ בתשעה באב דדמי לתענית ליבור בכמה דברים ובתענית ליבור אילא תפלת נעילה בט' באב כמי יתפלל ומקי התם חובה והכא רשות פי' אל אלא לגמרי רשות אלא לאו אלו חובה הוי אלא מלוה מיהא אילא: קולי

בגדו של אדם הראשון. שהיו מקוקות בו כל מין מיה וכמהה והוא נמשך לגמרוד על כן יאמר כגמרוד גבור ליד (בראשית י) ועשו הרגו ועטלו לפיקר היה אים ליד והן שבאוב בהן המעודות אשר אתה בונה (שם מ). ואלי שמעתי בגדיו של אדם הראשון היינו כתונת עור* שהיו לו: ויום הנחמה. של כל אדם ממי יתנחם מלגלגתו: ועומק הדין. הרוב טועים בו. אי נמי עומק הדין התמיד: מלכות חייבת. לומי שכתוב בה* גבול רשעה וכשעה היינו מיצת*: על במחשבה. ומתקיימו: ואם לא עלו דין הוא שיעלו. ולא"כ לא היה אדם מתקיים: שיסריה. שאלא"כ הקדושים היו מלניעין לומו וזועקין את לערן תמיד לפניהם: ועל התבואה שתרקב. שאלא"כ היו בעלי בתים מתלרין לומה ומניחין לעבון לעולם*: **מתני'** ובכל מקום. אין נהגו אין נהגו: תלמידי חכמים בטלין. ממלאכה לומו היום: רבן שמעון בן'. ולא ממרינן מימי ביהורת ומה לה ליבול לאמי: **גמ'** אין תענית ציבור בבבל. הוחיל ואין לריכין לגסמים אם גוחרין על דבר אחר אין חומר תענית ליבול טהג בו לאכול מבעוד יום ולילאר במלאכה ומאר חומרי התמורים שם*: בין השמשות שלו אסור. בתלילה *ובמלאכה ממתירין על ספיקו כדאמרינן בתענית ליבול ושמואל קל מסוי ט' בא כתענית ליבול: מבעוד יום למעוטי מאי לאו למעוטי בין השמשות. ספק: לא למעוטי משחשכה. ולאי אבל על ספיקו לא ממתרינן: אין בין ט' באב ליוה"כ. לכתחילה קאמר אבל לאיעבד טובא אילא זה כדא וזה אילא לעלמו: דדב שיעת נקמן: לקביעא דירחא. לעשות שני ימים כי מספקא לן אם עברו ב"ד אדם שעבר אי לא: מאי לאו. לאמילא בין השמשות: לא למלאכה. אל יום עלמו משמתך ואמעמי' דבתענית ליבול אסור ובט' בא אבי: ואפילו לר' שמעון. לאו למיקר אמא אלא אם יראה מי שאינו תלמיד חכם לעשות עלמו כתלמיד חכם ולינהג במקום העושין דשמי אלא מיישין דילמא מיחזי כיוהרא: לתפלת נעילה. שבתענית ליבול היו מתפללין תפלת נעילה כדאמרן בפ' במרא לתענית (דף סו.) גב' פרקים בשנה כהגיס טומאים בפיהן ל' פעמים ביום שחרית ומוסף ומנחה ונעילה ואלו הן ג' פרקים בתעניות ומעמדות ויוה"כ: והאמר ר' יוחנן. במסכת ברכות לאין בתפלה יתירה מסוס ברכה לבטלה: התם דחובה. בתענית לבור מדרבנן ובתשעה בא"י אמרו אלא שזה ספיקו אסור רב שישא בריה דרב אידי לא מיחזי כיוהרא אבל מיסר לא אסר אלא לאו אסור לו לאדם שיושיט אלבעו במים בתשעה באב כדרך שאסור להושיט אלבעו ביום הכיפורים מיתיבי אין בין תשעה באב לתענית ליבור אלא שזה אסור בעשיית מלאכה וזה מותר בעשיית מלאכה במקום שנהגו הא לכל דבריהם זה וזה שוין ואילו גבי תענית ליבור תניא *כשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו לא] א"ר פפא

*) [נמ"ג: תפול]

בגדו של אדם הראשון ת"ר *שבעה דברים מכוסים מבני אדם אלו הן יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו ואין אדם יודע במה משתכר ומלכות בית דוד מתי תחזור ומלכות חייבת מתי תבלה*) ת"ר ג' דברים עלו במחשבה ליבראות ואם לא עלו דין הוא שיעלו על המת שיסריה ועל המת שישתכח מן הלב ועל התבואה שתרקב וי"א על המטבע שיצא: **[מתני']** *מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים רשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עלמו תלמיד חכם: **גמ'** אמר שמואל *אין תענית ליבור בבבל אלא תשעה באב בלבד למימרא דסבר שמואל ט' באב בין השמשות שלו אסור והאמר שמואל תשעה באב °בין השמשות שלו מותר וכי תימא קסבר שמואל כל תענית ליבור בין השמשות שלו מותר והאנן *תנן אוכלין ושותין מבעוד יום למעוטי מאי לאו למעוטי בין השמשות לא למעוטי משחשיכה ניתא מסייע ליה אין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר מאי ספיקו מותר לאו בין השמשות לא כדאמר רב ששיא בריה דרב אידי לקביעא דירחא הבא נמי לקביעא דירחא דרש רבא יעוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים יובין השמשות שלו אסור וכן אמרו משמיה דר' יוחנן ומי אמר ר' יוחנן הכי והאמר רבי יוחנן תשעה באב אינו כתענית ליבור מאי לאו לבין השמשות לא למלאכה מלאכה תנינא מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ואפילו רשב"ג לא אמר אלא דבי יתיב ולא עביד לא מיחזי כיוהרא אבל מיסר לא אסר אלא מאי אינו כתענית ליבור לתפילת נעילה והאמר ר' יוחנן *ולואי שיתפלל אדם *והולך כל היום כולו התם חובה הבא רשות ואיבעית אימא מאי אינו כתענית ליבור לעשרים וארבעה רב פפא אמר מאי אינו כתענית ליבור אינו בראשונות אלא כאחרונות ואסורה מיתיבי אין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר מאי ספיקו מותר לאו בין השמשות שלו אמר רב ששיא בריה דרב אידי לקביעא דירחא הא לכל (ל) דברים זה וזה שוין מסייע לרבי אלעזר דא"ר אלעזר אסור לו לאדם שיושיט אלבעו במים בתשעה באב כדרך שאסור להושיט אלבעו ביום הכיפורים מיתיבי אין בין תשעה באב לתענית ליבור אלא שזה אסור בעשיית מלאכה וזה מותר בעשיית מלאכה במקום שנהגו הא לכל דבריהם זה וזה שוין ואילו גבי תענית ליבור תניא *כשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו לא] א"ר פפא תנא

*) [תענית יב:]

(ל) גמ' לכל דבריהם זה וזה שוין:

הגהות הב"ח

[ניר רש"ס תוס']

[מגלת סוף בשלם פרשה ה]

[מגלת ל]

עי' הגהות רש"ל.

ס"ת על המטבע שיצא. ולאי"כ אמה היו עניים מתפרנסין אלין נפש עבודת זרם וכרם:

[תענית יב:]

[עי' רש"י לתענית יב. ד"ה כשאמרו כו' וכמ"ש סי' תקנד ס"ק כג המימו נג"ש]

[ברכות כה.]

[ברכות וגם תוס' דסכת ליתא]

[מ"ק סו: תענית יב.]

גליון הש"ס

גמ' כה"ג שאי מוכר. שיין מיתין מה ע"ש תר"ס. שיין אחם מוחל.

א מיי' פרק י"ד וק"ו מהלכות תפלה סמג עשין כ טוש"ע א"ח סימן קכט:

גמ' ירושלמי קודם חצות לא ישלימו עד כדון לפרא הוא ולאחר חצות ישלימו כבר עבר רובו של יום בקדושה הדא אמרת דאסור להתענות בשבת ויו"ט [עד] לאחר חצות ופירוש כיון דאמרת ישלימו דכמי שהתענה כל היום דמי: מתני' אמר להם רבי טרפון לאו ואכלו ושתו ועשו יו"ט ובאו בין הערבים ואמרו הלל הגדול. ודאמרי' לעיל בפ"ק [דף ו:] דמברכין על הגשמים ואילו פיט. הראב"ד ז"ל כתב דמשילא חתן לקראת כלה מברכין ואילו פיט ובין הערבים אומרים הלל הגדול או אפשר שכשיורדין גשמים בלא תענית מברכין ואילו פיט אבל נר מצוה כשיורדין ע"י תענית כיון שצריכין לומר הלל הגדול ולברך אחריו אין צריך ליחידים לברך ואילו פיט. החכם הכולל רבי דוד ברבי ראובן ז"ל:

תורה אור

בלוד וירדולהם גשמים קודם חצות אמר להם רבי טרפון צאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב ובאו בין הערבים וקראו הלל הגדול: גמ' ולימרו הלל הגדול מעיקרא אביי ורבא דאמרי תרוייהו אין אומרים הלל הגדול *אלא בנפש שבעה וכרס מליאה ואיזהו הלל הגדול רב יהודה אמר °מהודו עד °על נהרות בבל וקיימא לן כוותיה וחותמין מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו ברחמיך וכו' כדכתבנוה בפירקא קמא דהא מסכתא:

רש"י

עלייהו ומחלות ואילך הל התענית כיון שלא סעדו בזמן סעודה: ועשו יו"ט. מרוב שמחה: הלל הגדול. הודו לה' כי טוב כל"ח מפני שנאמר בו נותן לחם לכל בשר כל"ח:

סליקו להו סדר תעניות האלו

סליקו להו סדר תעניות האלו

סליקו להו סדר תעניות האלו

בשלשה °*פרקים בשנה הכהנים נושאין את כפיהם ארבעה פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים:

בשלשה פרקים. אותם דמסיק בהר הכי בתעניות כו': בנעילה. בברכות איכא פלוגתא איכא מ"ד נעילת שערי מקדש ואיכא מ"ד נעילת שערי שמים שנועלים לעת ערב ונוהגים היו להתפלל תפלת נעילה בכל תעניתם כדרך יום הכפורי': מעמדות. שהיו ממונין מעמדות מישראל בירושלים ובכל עיר ועיר שהיו מתענים ומתפללין על הקרבן שיתקבל ברצון שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם וגו' להקריב לי במועדו: גמ' כל יומא טעמא מאי. לא פרסי כהנים ידייהו במנחה: דשכיחא שכרות. (א) ופעמים הסעודה נמשכת עד המנחה ושותי יין אסורין לישא כפיהם: נעילה דליתא כל יומא. דאין מתפללין

בשלשה פרקים בשנה הכהני' נושאים כפיהם. בגמ' מפרש לה: ובמעמדות. כשם שהכהנים והלוים נחלקים לכ"ד משמרות ובכל שבת ושבת משמר אחד של כהנים לעבודה והלוים לשיר כך חלקו כשרים שבישראל לכ"ד חלקים לפי שאמרו היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו לפיכך התקינו נביאים הראשונים שיבחרו כשרים שבישראל ויראי חטא ויהיו שלוחין של כל ישראל לעמוד על כל הקרבנות והם הנקראין אנשי מעמד וחלקו אותם לכ"ד מעמדות כמנין משמרות כהנים ולוים ובכל שבת מתקבלים אנשי מעמד שלהם של אותה שבת מי שהוא בירושלים או קרוב לה נכנסים למקדש והרחוקים שבאותו מעמד שלהם מתקבלים לבית הכנסת שבעירם ומה הם עושין אלו שבירושלים ואלו שבעריהם יושבין בתענית ד' ימים בשבת בשני ובשלישי וברביעי ובה' אבל בא' בשבת ובערב שבת לא היו מתענים כדפירש טעמא בגמ' וקורין במעשה בראשית ביום הראשון בראשית ויהי רקיע בשני יהי רקיע ויקוו בשלישי יקוו המים ויהי מאורות ברביעי יהי מאורות וישרצו המים בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ בששי תוצא הארץ ויכולו:

גמ' *תעניות ומעמדות מי אית בהו מוסף חסורי מחסרא והכי קתני בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהם כל זמן שמתפללין ויש מהן ארבעה פעמים ביום שחרית ומוסף מנחה ונעילה ואלו הן שלשה פרקים בתעניות ובמעמדות וביוה"כ: תניא שחרית ומוסף מנחה ונעילה יש בהן נשיאות כפים דברי ר"מ ר' יהודה אומר שחרית ומוסף יש בהן נשיאות כפים מנחה ונעילה אין בהן נשיאות כפים רבי יוסי אומר נעילה יש בה נשיאות כפים מנחה אין בה נשיאות כפים. במאי קא מיפלגי ר"מ סבר כל יומא טעמא מאי משום שכרות והאידנא ליכא שכרות ור' יהודה סבר שחרית ומוסף דכל יומא לא שכיחא שכרות לא גזרינן מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות גזרינן ור' יוסי סבר מנחה דאיתא כל יומי גזרינן נעילה דליתא כל יומי לא גזרינן אמר רב נחמן הלכה כר' יוסי ואלא א האידנא מ"ט פרשי כהנים ידיהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לשקיעת החמה קא פרשי כתפלת נעילה דמיא: דכ"ע מיהת שכור אסור בנשיאות כפים מנה"מ אמר רבי שמעון בן פזי א"ר

גמ' כל זמן שמתפללין. דהיינו שחרית ומנחה ונעילה: ויש יום אחד בשלשה פרקים הללו שנושאין כפיהם ארבעה פעמים ביום. דהיינו יוה"כ דאית ביה מוסף ומדפרכי' בתעניות מי אית בהו מוסף משמע בהדיא שלא היתה תפלת כ"ד ברכות של תעניות כעין מוסף כמו שכתב הר"ז הלוי ז"ל אלא שש"צ מוסיף אותן שש ברכות בכל התפלות כמו שכתבתי בפירקא קמא למעלה ומדמתמהינן אמוסף ולא מתמהי' אנעילה משמע דבתעניות אית בהו נעילה אבל הדבר ספק אם היא בכל התעניות אם לא משמע ודאי שכשם שהוא באחרונות כך הוא באמצעיות ואפילו לדברי מי שסובר שאין מוסיפין שש ברכות באמצעיות וכמו שכתבתי למעלה (ב) כ"ל דתפלת נעילה מיהא מתפללין באמצעיות דהא שקלינן וטרינן בפ"ק בגמרא [דף יג:] אי מוסיפין שש ברכות באמצעיות ורב אשי ס"ל דמוסיפין ומוכח לה מדתנן מה אלו יתרות על הראשונות אלא שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות אבל בכל דבריהם זה וזה שוין דלדידיה לא שייר מידי (א) הלכך משמע ודאי שמתפללין נעילה באמצעיות *[כשם שמתפללים באחרונות דאי לאו הוי שיור ולמאי דדחינן נמי דשש ברכות לאו שיורא הוא דהא קתני להו באידך פירקא תפלת נעילה מיהא לא קתני באידך פירקא הלכך משמע ודאי שמתפללים נעילה באמצעיות] אבל בראשונות הדבר צריך תלמוד אי מתפללין בהן נעילה אי לא וכיון דדחינן לעיל בפ"ק הא דתניא אין בין ג' ראשונות לג' אמצעיות אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה ואלו אסורין דבאיסורי מיירי בתפלה לא קא מיירי אפשר לומר דנהי דבאמצעיות איכא נעילה ליתא בראשונות וכי קתני אין בין באיסורי בלחוד קא מיירי וכך נ"ל מן התוספתא דקתני מה בין תענית יחיד לתענית צבור בתענית צבור (ג) כ"ד ברכות משא"כ בתענית יחיד (ד) אלמא כ"ד ברכות ותפלה ונעילה כי הדדי ניניהו וכיון דליכא כ"ד בראשונות נעילה נמי לית בהו אלא שאם נסמוך על ראיה זו נצטרך לומר דאיכא כ"ד באמצעיות כסדריה דרב אשי כיון דנעילה אית בהו כמו שכתבתי וכבר כתבתי בזה שתי דעות לעיל ויש שלמדו שמתפללין נעילה אף בראשונות מתעניות של מעמדות דאיט נראה שיהו תעניות מעמדות חמורין יותר מג' ראשונות וכיון שמתפללין בהם נעילה יש לדון בהן לג' ראשונות אלא שהראב"ד ז"ל אומר שבתעניות של מעמדות היו יוצאין לרחובה של עיר ומתפללין שם תפלות ובקשות כמו שעושין בתענית צבור וסמך על זה במה שאמרו בפרק בני העיר (דף כו.) ברחובה של עיר שיש בה משום קדושה הואיל והעם מתפללין שם בתעניות ובמעמדות ולפי זה אפשר לומר שהיו נוהגין חומרי עטיין הנוהגין בתעניות אחרות אע"פ שלא היו מפסיקין בהן מבעוד יום שהרי תעניותיהן רצופין הם לפי זה אין ללמוד מתעניות של מעמדות לג' ראשונות אלא שאינו נראה שיהו יוצאים במעמדות לרחוב דהא אמרי' בגמרא בפ"ק אנשי מעמד נכנסים לבהכ"נ אלמא לא היו יוצאין לרחוב אלא בתענית של צרות ומן הטעם שאמרו למעלה בגמרא לעקו בצנעא ולא נענינו משא"כ בתעניות של מעמדות וכשהזכירו שם במגילה ובמעמדות אגררת לישן הוא ולאו דוקא ולפי זה כיון שבתעניות של מעמדות מתפללין נעילה יש ללמוד מהם לג' ראשונות [ומעתה בכל תענית צבור ראוי להתפלל תפלת נעילה חוץ מד' צומות דבהדיא אמרינן בפרק מקום שנהגו (דף נד:) דט' באב אינו כתענית צבור לתפלת נעילה ואין צ"ל שאר צומות והטעם שלא תיקנו נעילה אלא בתעניות שהוקבעו לתפלה אבל לארבעה צומות לא הוקבעו אלא לאבל אבל עכשיו לא נהגו להתפלל נעילה בתעניות שגוזרין על הצרות ועל הגשמים נראה שהן סומכין על מה שכתבנו למעלה שאין מתפללין נעילה בג' ראשונות וזו של מעמדות יש לדחותה שהרי יש מי שאומר שאנשי מעמד אף באותן ב' ימים [ראשונים] שלא היו מתענין היו מתפללין תפלת נעילה ויש לזה הוכחה במשנתנו וכתבתי בחידושי]: תניא שחרית ומוסף וכו' מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות. שכבר סעד וזימנין דמשכה סעודתיה ורוי ופריס ידיה בעת שייט עליו וכהן שתוי יין אסור לישא את כפיו כדמוכח לקמן: נעילה דליתא כל יומא. דאין מתפללין תפלת נעילה אלא בימי תעניות ומעמדות: אלא האידנא מ"ט פרסי כהני ידיהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לתפלת נעילה קא פרסי כתפלת נעילה דמיא. דעת הראשונים ז"ל דהייט בתענית שיש בו מנחה ולא נעילה כד' צומות דכיון דמגלי בהו סמוך לשקיעת החמה מה שאין כן בשאר ימות השנה שמתוך שהן רוצין לאכול לאחר מנחה מתפללין אותה מבעוד יום כתפלת נעילה דמיא ולא אתי לאחלופי במנחה של שאר ימות השנה שהיו מתפללין אותה מבעוד יום וזו עם חשיכה אבל התעניות שמתפללין בהם מנחה ונעילה יש להם להתפלל מנחה מבעוד יום מפני שצריכין להתפלל נעילה אחריה הלכך דמיא למנחה של שאר ימות השנה ואתיא לאיחלופי בה ומש"ה אין בה נשיאות כפים והרמב"ן ז"ל סובר שאפי' בתעניות שיש בהם מנחה ונעילה הכהנים נושאין כפיהם במנחה וזה תלוי בדקדוק סוגיית הגמ'. וי"מ דביום הכפורים אין הכהנים נושאין כפיהם במנחה לפי שכבר נהגו להתפלל אותה מבעוד יום הלכך לא פרסי אלא בנעילה ונמצא סמך לדבר ממה שאמרו בפרק אלו נאמרין (דף מ.) על הפסוקים שהיו אומרים בשעת נשיאות כפים שאלו שם

א כתב סמ"ג ועוד נכתב בשם רש"י וכן ראיתי בשאילתות דרב אחאי והאידנא דמפשי כרחמים ביום הכפורים ממנחה עד נעילה כתפלת נעילה דמיא ופרשי ידיהו ועאו"ח סי' (קסט)[קכ"ו] כ' בשם ס"ג ורב עמרם דנושאין כפיהם במנחה כי הכא ומיי' כתב כמי שעלה לדוכן ביוה"כ במנחה כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות נושא את כפיו ואין מורידין אותו שמא יאמרו פסול הוא:

לשון ריא"ז

גזרו תפלת המנחה של תענית משום תפלת המנחה של שאר ימים שהוא עת שכרות ושכור אסור בנשיאות כפים. בזמן הזה שמתפללים בתעניות תפלת המנחה סמוך לשקיעת החמה הרי היא כתפלת נעילה והכהנים נושאין כפיהן ובכל התעניות של צבור מתפללין תפלת נעילה ואפי' בראשונות חוץ מט' באב כמבואר בקונטרס הראיות וקדהיא שיטת כל הפרשנים ותפלת נעילה סמוך לשקיעת החמה מתפללין אותה ופעמים שמאריכין בה עד הלילה שאם רצו להתפלל תפלת נעילה בלילה מתפללין כמבואר בקונטרס הראיות ותפלת נעילה פוטרת של ערבית וכבר נהגו להתפלל תפלת ערבית אחר תפלת נעילה וכבר ביארנו זה בהלכות יום הכפורים:

חידושי אנשי שם

מהר"ן שפירא (א) אע"ג דדחי שם בגמרא הא דרב אשי וקאמר הא דלא חשיב פסקא כ"ד ברכות משום דאשיך אמר דחשיב לה באידך פירקא מ"מ ס"מ דבנעילה שאין כן מדלא חשיב לה התם הספק שביניהם ולא מייתי ראיה מרב אשי אלא דלא קיימא דהכי ושייר ודו"ק:

שיטת ריב"ב

בתעניות. דהכא סיים להתפלל תפלת נעילה בתעניות ובמעמדות. מעמדות קרי לכהנים לויים וישראל שהיו עומדים על הקרבן כשהיה קרב כדמפרש לקמן במתניתין: גמ' ויש מהם ארבעה פעמים ביום. כגון יום הכפורים דאיכא מוסף: והאידנא דליכא שכרות. שאף במעמדות היו מתענין כדאי' בגמ': מנחה דאיתא כל יומא ושכיחא בה שכרות גזרי' הכא אע"ג דליכא שכרו': נעילה דליתא כל יומא וכו'. במנחתא דתעניתא כיון דהלכתא כר' יוסי: ס"צ כיון דסמוך לשקיעת החמה קא מלגו לה. מפני כ"ד ברכו' שמתפללין בתענית בתפלת נעילה דמיא לה וליכא למיגזר במנחה כי הכי. גוונא משום מנחה דשאר יומי:

הגהות הב"ח

(א) צ"ל לפעמים: (ב) כ"ב בפרק שני דתענית: (ג) כ"ב מתפללין: (ד) כ"ב תענית ציבור כהנים נושאין כפיהם ד' פעמים ביום משא"כ בתענית יחיד אלמא כ"ד ברכות ותפלת נעילה כו' וכו':

הלכות תעניות

מצות עשה אחת והיא לזעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבא על הצבור:

וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

מגיד משנה — מגיד משנה

פרק א א"ג מצות עשה מן התורה וכו'. זה מבואר בכתוב ומפורש בספרי (פ' בהעלותך). ורמיזי לרבינו בספר המצות שלו (מ"ע עם) שמנה תרועה זו ותקיעה שבשעת הקרבנות במצות לחם. ומה שהי למה שהרי שי פסוקים הם בכתוב. וגרסה שדעתו ז"ל שהמצוה היא לחם בכללים לתקוע בתוצרות במקדש בעת הקרבנות ובעת הצרות בין במקדש בין בגבולין ולין רמוי למעוטן כשאי מצות ושוד ל"ע. ויתר הדברים שכתב רבינו כאן דברים ברורים ולפיין אלין ומפורשים בספרא (פ' בחקותי) ובספרי:

ד ומדברי סופרים להתענות וכו'. זה נכור שאין כאן תעניות מן התורה שלא נזכר עניו בכתוב:

ובימי תעניות אלו וכו'. מדברי רבינו נראה שאין תוקעין אלא

[א] מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור. שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות. כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו: [ב] ודבר זה מדרכי התשובה הוא. שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן כתוכח עונותיכם הטו וגו'. וזה הוא שיגרום להם להסיר

בחצוצרות בלבד. וכן נראה לכאורה מן הכרייתא שבפרק לפוהו ב"ד בר"ה (כו.) שאמרו שם בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר, ופירש"י ז"ל וכן רוב המפרשים מקום שיש חצוצרות כגון תעניות, והקשו לזה ממה שאמרו פ"ק דתעניות (יד.) גבי שופרות דכ"ע לא פליגי דקרי לה המרעה, ותירץ הלפ"ד ז"ל כפירושו שהקשו החצוצרות היתה על סדר ברכות המזכרות פרק רביעי מכל בשופרות היתה בשפר היום בשעה שהיו מתפללין. ולדברי רבינו שגם הזכיר שופר בגבולין כגון יום לי לומר דשופרות לפו דוקא גבי כלפי שאמרו התרעה בעגנו שהיו שפה הזכירו שופרות הרגילין בכל מקום ולפי שיש במקדש שופרות ועל כיש המקדש הזכירו שופרות מכל בגבולין אין שם לעולם מגן חצוצרות. ומ"מ המחזר כדברי

הצרה מעליהם: ג אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית. הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים. ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי. כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי: ד ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים. ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות

לחם משנה

(כתב המחבר ז"ל הלכות תעניות להרמב"ם ז"ל עיינתי בהם בכפר ליואדי ויען כי ספרי אין אתי וצריך אני לחפש בספרים בקצת ענינים כאשר נבא העיר בעזרת האל אציגם פה):

פרק א א כגון בצורת ודבר וארבה וכו'. קשה הם כפ"ג דמסכת תעניות (יט.) תנאו במשנה על מלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה וכו' שמעון התימני אומר אף על הדבר ועל הדומה לו חכמים ואמרו בגמרא (כב:) מיבעיא להו לא הודו לו חכמים בשבת אבל כאחד הודו לו אף בזמן שאין בית המקדש קיים הודו לו כל מ"ש דתניא מתריעין על הדבר בשבת ולפי ר"ל כאחד רבי חגי בן פיוטי תלמידו של ר"ע [משום ר"ע] אומר אין מתריעין על הדבר כל עיקר ע"כ. ופירש"י ז"ל אין מתריעין כל עיקר לפיכך כאחד דגזרה היא ע"כ. כלומר גזרו אחד אחד שלא בשבת ואם לא גזרו ככל הני דתנאי כגון שדפון וחסיל ומיכך דמתריעין כאחד משום דדבר הוא רוב גדול ואחו לתרועי בשבת מי שרו כאחד, משמע להחכמים דקי"ל כוותייהו אין מריעין כאחד. ורבינו ז"ל כתב כאן ולקמן בפ"ב דמתריעין על הדבר וכן בהלכות שבת פ"ב (הכ"ד) כתב לפי זועקין ומתחננים על הדבר בשבת משמע הם כאחד מתריעין ולא כחכמים. וי"ל דבמתני' יש שגם מלוקות להחכמים אין מתריעין על הדבר לפיכך כאחד ולשמעון התימני מתריעין לפיכך בשבת ולפ"ק דלעיל מתריעין כאחד שכן שמעו שכן אמרו בשבתה למעלה עיר שיש בה דבר או מפולת פותה העיר מתענה ומתריעת וכל שכיוצאים מתעניות ולא מתריעות ר"ש אומר מתריעות ולא מתעניות פ"ב הרי רבנן דמתני בפירוש דמתריעין ורבינו ז"ל פסק כאן דכן הוא שהם משנה. ולפי זה הפי לא הודו לו חכמים דמתניתין הוי שבת"ל דכאחד. ולפיכך לרבינו ז"ל שכאחד כפי המשנה וז"ל ר' יוסי אומר אין מזעקין אופר בשבת אלא כדי שיתקבלו העם לתשובה אומה מדינה אבל לשעות ולהתעות לא ולפי הלכה כר' יוסי למעוט מסה הצעקה בשבת אלא שמזעקין ומתענין להם בשבת ולא בשמעון התימני שאומר מתריעין על הדבר אבל הדין שאנו

מתעניות בגבולין ולא בשופר כלל. וכן נראה לכאורה מן הכרייתא

ין מתריעין על הדבר כל עיקר אבל מתעניס עליו בלבד ומותם שאף בהם הדבר הם בלבד מתעניס ומתריעין כמו שקדם ע"כ. נראה דהוא מפרש דשמעון התימני היה אומר דמתריעין על הדבר בשבת לפיהו הסביבות של המדינות שאמרו במתני' דמתעניות ולא מתריעות ועל זה קאמרה הגמרא דלא הודו לו חכמים דאין מתריעות הסביבות לפיהו כאחד אלא מתעניות בלבד וכמו שקדם ולפי זה הוי כך ולא הודו לו חכמים שבגרא פ"ק דלעיל ופסק בה"ק. ולכולהו פירושי קשה דבגמרא אמרו בכריית"ם דר"ע פליג דשמעון התימני (ולית) [ולית] ליה דאין מתריעין כל עיקר וכפ"ג גופיה אמר במתניתין דהסביבות מתריעות ולא מתעניות והיא גופא מתענה ומתרעת ופ"ב בין דמיירי מתניתין בסביבות כפירוש הרמב"ם ז"ל בין כהיא גופא כדפרישית קשיא דר"ע דמתניתין קאמר דמיכא התרעה ובכרייתא קאמר דליכא. ופשבר דמרי תנאי ומליגי דר"ע וכך כרייתא הוי רבי חגי דאמר כן משמו ודמתניתין הוא אחר. או פשבר דומר דר"ע דמתניתין לא קאי אלא אמפולת ולא על דבר אבל דבר שיש ליה לוים ליה התרעה אלא לפירוש הרמב"ם ז"ל בסביבות ולפי מאי דפרישית לפיהו בעיר עלמה ליה ליה לר"ע התרעה וכל זה דוחק. ול"ת אי הרמב"ם ז"ל מפרש דלא הודו לו דקאמר מתניתין לא קאי אלא מסביבות מר"ש דבשבת אין נועקין ואין מתחננין בשבת שבן כתב בפ"ב מהלכות שבת. וי"ל דפסק כמתניתין דלא הזכירה התרעה בשבת בדבר כלל משמע דלית ליה התרעה בשבת בדבר לפיהו בהיא עלמה:

ד ומריעין בחצוצרות בלבד. על מה שתירץ הלפ"ד ז"ל ויש לומר דסוגיות דפ"ק דתעניות ודפרק לפוהו ב"ד שתקיעת החצוצרות היתה על סדר הברכות מכל בשופרות היתה בשפר היום בשעה שהיו

° [בפפ"ג לא מנה מצוה זו לזעוק ולהריע על כל צרה אלא לתקוע בחצוצרות על הקרבנות לבד, ובפפרק דרבנן ג' גבי פ' בפב זכר ענין שפר תעניות]:

מגדל עוז

פ"א. א"ב. מצות עשה עד קרי. מחלתו פרק סדר תעניות קמפ (דף פ"ו). ופוסקו במדרשות ובעיקר בספרי ומדברי סופרים: ד. ומתחננים. פרק סדר תעניות מגיד (דף כ"ה): ומריעין עד לפני המלך. בפפ' תעניות ופרק לפוהו בית דין (דף כ"ו):

תפר

מקורות וציונים

מ"ע אחת והיא לזעוק וכו'. מינוך מ' ספ"ד ספר המצות עשה ר"ם בפפ"ג כ' דיני תעניות בעשין דרבנן ג' ומנה במ"ע ק"ע לתקוע בשעת הקרבן:

ה"א. מ"ע מן התורה מג"ם ר"ם מקע"ו. לזעוק עיין רפכ"ן בפפ"ע מ"ע ס' וכוכ בחינוך מ' מל"ג. ולהריע עיין לקמן פ"ד ה"ח. שנאמר על הצר (במדבר י'). הצר (במדבר י'). כלומר כל דבר שפרי שם:

ה"ב. ודבר זה תעניס מ"ה. פלג תשובה וירושלמי רפ"ג ומה תוקעין וכו'. ככתוב עונותיכם:

ה"ג. והלכתם עמי (ויקרא כ"ו):

ה"ד. ומדברי סופרים וכו' מדברי קבלה בזה"ב כ' (פו"ם). על כל צרה שם יד: לספר מיני פורעניות. בחצוצרות בלבד ר"ה כז. ועיין ירושלמי שם פ"ג ה"ד ותוספתא פ"ב ועיין פוסה מג., כ"ו מי' תקע"ם.

שנויי נוסחאות

בפרוש המצוה

והיא לזעוק כ"ם בכתה"י ובדפו"י. אך בתוך המצות שעל סדר ההלכות שבדפוס התנוך גם בדפוסים וגם בכתה"י (וכן בכת"י שרבינו תחם עליו) והיא להתענות ולזעוק וכ"ה בקצת כת"י גם בדפוס ספר זמנים, ופו' מ"ב רבינו לפלן הל"ד ומדברי סופרים להתענות וכמ"ש שם.

ה"ב. זה מדרכי נרוש כתה"י זה דרך מדרכי.

ה"ג. צרות אחרות נרוש כתה"י וכדפו' קדמון וצרות אחרות.

פרק חמישי

א יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו׳ : **ב** ואלו הן [א] יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותן. ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלם והביאה במצור ובמצוק : ושבעה עשר בתמוז וחמשה דברים אירעו בו. נשתברו הלוחות. ובטל התמיד מבית ראשון והובקעה ירושלם בחורבן שני. ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה. והעמיד צלם בהיכל : **ג** ותשעה באב וחמשה דברים אירעו בו. נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ. [ב] וחרב הבית בראשונה ובשנייה. ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח. ונפל ביד גוים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש. ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים ציון שדה תחרש : **ד** וארבעת ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי. צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שהוא בחדש הרביעי. וצום החמישי זה תשעה באב שהוא בחדש החמישי. וצום השביעי זה שלשה בתשרי שהוא בחדש השביעי. וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי : **ה** ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות [ג] בשלשה עשר באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר דברי הצומות וזעקתם. ואם חל שלשה עשר באדר להיות בשבת מקדימין ומתענין בחמישי שהוא אחד עשר. אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו [ד] לאחר השבת. חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת. ובכל הצומות האלו אין מתריעין ולא מתפללין בהן תפלת נעילה. אבל קורין

מגיד משנה

פ"ה א־ג יש שם וכו׳ ואלו הן יום ג׳ בתשרי וכו׳. ד׳ ימי הצומות האלו מפורשים בר"ה פ"ק (יח:) וה׳ דברים שאירעו בי"ז בתמוז וה׳ שאירעו בתשעה באב כולן מפורשין במשנה בפ׳ בג׳ פרקים בשנה (תענית כו):

ד וארבעת ימי וכו׳ צום הרביעי זה י"ז בתמוז וכו׳. זו סברת ר"ע שם פ"ק דר"ה (יח:) שהוא מפרש הכתוב על סדר חדשים וכן הלכה:

ה ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בהן וכו׳. תלה רבינו ענינן במנהג לפי שנתבאר בגמרא שם שבזמן שיש שלום דהיינו לכשיבנה בהמ"ק הן לששון ולשמחה אין שלום ואין שמד ידוע על כל ישראל רצו מתענין רצו אין מתענין חוץ מתענית תשעה באב הואיל ונכפלו בו צרות. ועכשיו נהגו הכל להתענות כמ"ש רבינו והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בהמ"ק: ובשלשה עשר וכו׳. תענית זה לא נזכר בתלמוד אבל נהגו בו ואמרו קצת מפרשים שמה שאמרו פ"ק דמגילה (ב.) י"ג זמן קהלה לכל היא ר"ל זמן תענית שנקהלו הכל בשושן בי"ג באדר להתענות עם מרדכי ואסתר ועל זה סמכו להתענות: ואם חל י"ג בשבת מקדימין וכו׳. גם זה [מנהג] פשוט והטעם שאין לאחרו עד יום ראשון לפי שהוא פורים וכן אין מתענין בע"ש מפני כבוד השבת ואע"פ שנפסקה הלכה בתענית שחל להיות בע"ש מתענה ומשלים כמו שיתבאר בסמוך דוקא כשבא זמנו הקבוע לו בע"ש אבל כשהוא נדחה מזמנו אין קובעין אותו בע"ש וכן מפורש בתשובת הגאונים ז"ל: אבל אחד מן הצומות וכו׳. פ"ק דמגילה (ה.) תשעה באב מאחרים ולא מקדימין ובגמרא משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן וממילא דה"ה לשאר תעניות:

חל להיות בע"ש וכו׳. כך נפסקה הלכה בעירובין פ׳ בכל מערבין (מא:) הלכתא מתענה ומשלים. וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות ע"כ דבריו:

ובכל הצומות האלו וכו׳ תפלת נעילה. פרק מקום שנהגו (פסחים נד:) מבואר שאין נעילה בע"ב וה"ה לשאר. והתרועה דבר פשוט הוא שאינה נוהגת בהן. ומ"ש שקורין ויחל

לחם משנה

פ"ה ב והובקעה ירושלים בחרבן בית שני. אע"ג דתענית דקרא דצום הרביעי לא הוי אלא בט׳ משום דהובקעה העיר בט׳ מ"מ השתא עבדינן ליה בי"ז מפני שחרבן בית שני חמיר לן והובקעה העיר בי"ז. וכ"ת י׳ בטבת דעבדינן ליה משום דסמך מלך בבל ידו על ירושלים בחרבן בית ראשון היו לנו לשנותו ליום אשר סמך צר ידו על העיר בחרבן בית שני דחמיר לן. י"ל דשאני הכא דהכל היה בחדש אחד ואין קפידא לשנותו בין ט׳ לי"ז אבל התם הזמנים חלוקים. וכהא דהבקעת העיר כתב הרב"י ז"ל בסי׳ תקמ"ט דבגמרא נפיק מקרא ולא דק אלא גמרא הוא דמקרא לא נפיק אלא בתשעה: והעמיד צלם בהיכל. רש"י ז"ל (כו:) גרים והועמד וקאי אמנשה שהעמיד מנשה ופלוגתא היא בירושלמי אית דתני העמיד ולית דתני הועמד:

ה אבל אחד מד׳ ימי צומות וכו׳. בגמ׳ (מגילה ה.) אמרינן בט"ב דאקדומי פורענותא לא מקדמינן, כלומר דאי לאו האי טעמא היה לנו לעשותו ביום ה׳ דביום ו׳ א"א כיון דנדחה מזמנו אין קובעין אותו בע"ש כדכתב ה"ה ז"ל בלשון הקודם. וא"ת למה היינו עושים כן אדרבה טפי עדיף לאחרו ליום ראשון דהוא סמוך ליום שבת שהוא זמנו הקבוע מלעשותו ביום ה׳ שהוא רחוק מזמנו הקבוע. י"ל דמ"מ היה ראוי להקדים כדי למהר להתאבל על ירושלים ולזה הוצרכו בגמרא טעמא דאקדומי פורענותא לא מקדמינן. א"נ י"ל דאי לאו טעמא דאקדומי פורענותא היו קובעין אותו בע"ש ואע"ג דכיון דנדחה מזמנו אין קובעין בע"ש כדכתב ה"ה ז"ל לעיל מיניה שאני חרבן ב"ה דחמיר טובא וכל שאפשר לשומרו ליום הקבוע סמכינן וקובעין אותו בע"ש: חל להיות בע"ש וכו׳. כתב ה"ה ז"ל בשם הראב"ד ז"ל וכו׳ אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות. מריהוט הלשון משמע דקשיא רישא אסיפא דבתחילה כתב אם רצה לאכול וכו׳ ואח"כ כתב שאינו רשאי דמשמע דחייב לאכול. ונראה דה"ק כיון דאינו רשאי להתענות ואינו יכול לקבל תענית בע"ש כדי שלא לאכול משתשקע החמה השתא שאירע שחל ט"ב בע"ש ולא קבלה יהיה הדבר תלוי ברצונו אבל אם יתענה אין בו איסור מפני דלא בא התענית מצד קבלתו אלא שאירע כך :

הגהות מיימוניות

[א] ר"ת התיר לאשה יולדת לאכול בצום גדליה שהיה שמיני ללידתה ואע"ג דאמרינן בפ׳ מפנין (קכט.) דלאחר ז׳ יום אם אמרה איני צריכה אין מחללין עליה את השבת, וצום גדליה דברי קבלה ודברי קבלה כדברי תורה, אפילו הכי מותר דאמרינן בפ"ק דר"ה (יח:) קרי ליה צום וקרי ליה ששון וכו׳ עד רצו מתענין רצו אין מתענין ולכך הוא רשות ומותר לה לאכול ע"כ מצאתי. ונראה דאפילו עוברות ומניקות דעלמא שהיו מצטערות הרבה שהיה להם לאכול בכל אלו הצומות, לבד מתשעה באב דאמרינן (פסחים נד:) עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביוה"כ מכלל דשאר תעניות שאין חמורות כ"כ אין משלימות בו ע"כ: [ב] בפרק בתרא (כט.) בשבעה בחדש נכנסו גוים להיכל כו׳ עד לעתותי ערב הציתו בו את האור ונשרף עד שקיעת החמה דכשעור והיינו דאמר רבן יוחנן בן זכאי אילמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי שרובו של היכל נשרף בו ע"כ. ובירושלמי (פ"ד ה"ו) רבי [אבין] וריב"ל היו מתענין ט׳ וי׳. ומה שנהגו בני אדם שלא לאכול בשר מי"ז בתמוז עד תשעה באב נמצא בשם רב סעדיה גאון כי רמוזים הם בדניאל (י, ג. עי׳ טור סי׳ תקנא). ומה שקורין איכה בתשעה באב יש במס׳ סופרים (פי"ח ה"ד) ובאיכה רבתי (פתיחתא, כה), וכתב רבינו [שמחה] דמגילת קינות ומגילת רות ומגילת שיר השירים מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה כדאיתא במס׳ סופרים (שם) וכן נהג מהר"ם ע"כ: [ג] בשלהות פרשת ויקרא (עי׳ פ׳ ויקרא סי׳ פז) יליף לה מכהלת דאמר רב שמואל בר יצחק י"ג זמן קהלה לכל הוא (מגילה ב.) שבו נקהלו היהודים בעריהם מאי קהלה יום תענית שמתכנסין בו ישראל ויושבין בתענית ומבקשין רחמים ע"כ: [ד] כתב מהר"ם בפרק בכל מערבין (פסקים סי׳ ס) אהא דאמר מפני שיו"ט שלנו היה (שם מא.), מעשה ברבינו יעב"ץ שהיה בעל

מקורות וציונים

ה"א. יש שם ימים ר"ה יח: הוספתא סוטה פ"ו ספרי ואתחנן ו׳ ירושלמי תענית פ"ד ה"ה, שו"ע סי׳ תקמ"ט, סמ"ג עשין דרבנן ג׳. שנאמר והתודו (ויקרא כ"ו) :

ה"ב. ואלו הן יום ג׳ בתשרי שבו נהרג עפ"י כשם רי"ו וכיד אפרים וכפו"א ר"ה וברד"ק ואו"ע זכריה ז׳ וח׳. ובטל התמיד מבית ראשון וברש"י ובירושלמי משמע מבית שני עיין גבורת ארי. בחורבן שני תענית כח: ועיין בירושלמי. בלח"מ : י"ל דשאני הכא עיין ריטב"א :

ה"ג. והיה להם מלך סנהדרין צג: ירושלמי תענית פ"ד ה"ה, פי"א מהל׳ מלכים ה"ג. ונהרגו כולם כ"ה בירושלמי אבל בגמ׳ איתא דכ"ד הרגוהו (נאר שבע). חרש טורנוסרופוס שם כט. ובירושלמי. את ההיכל ואת סביביו עיין ב"ח סי׳ תקמ"ט. ציון שדה תחרש (ירמיה כ"ו) :

ה"ד. צום הרביעי (זכריה ח׳) :

ה"ה. ונהגו סוש"ע סי׳ תק"ע ועפיה"מ ר"ה וכתשב"ץ ח"ב רע"א ופמ"ג ר"ס תקנ"א. כל ישראל עיין ס"י במ"מ. בי"ג באדר תנחומא בראשית ושאילתות ויקהל ועיין מ"מ פי"ז ופכ"א, שו"ע סי׳ תרפ"ו, רפ"ג מהל׳ מגילה וחנוכה במ"מ. דברי הצומות (אסתר ט׳). אבל אחד שו"ע סי׳ תק"נ ס"ג. אבל קורין בתורה מסכת סופרים פי"ז, שו"ע סי׳ תקס"ו ס"א.

שנויי נוסחאות

ה"ב. את התורה בכתה"י ובדפו׳ קדמון ספר תורה. והעמיד במער"ק מביא נ"א והועמד ועי׳ לח"מ, בנוסה"מ כלפנינו.

ה"ג. וביתר בכמה כת"י ובית תור בקצת כת"י ובדפו׳ קדמון ובית תר.

ה"ה. להתענות בשלשה עשר באדר כ"ה בכתה"י ובדפו"י וכן העתיק הב"י (סי׳ תרפו), ועי׳ מ"מ ש„ונהגו וכו׳ להתענות" קאי על הדין הקודם, ו„בשלשה עשר באדר" הוא כבר דין חדש וגרס ובשלשה, וכן שעל פיו הגיהו בדפוסים האחרונים ובדפו׳ ו"ו להתענות, ובשלשה עשר באדר.

הגר"א

ה"ב. ועשירי בטבת שבו סמך וכו׳. ז"ל הרמב"ן בתה"א, והלכתא ומנהג כר"ע, ור"ל הלכתא משום דאין הלכה כתלמיד במקום הרב, ומנהג מאבי׳ ורבא והלכתא כבתראי. (תקמ"ט אות א׳).

וי"ז בתמוז וחמשה דברים וכו׳ והובקעה ירושלים בחורבן שני. תענית כח, ב, ודלא כירושלמי שכתבו תוס׳ בר"ה שם. (תקמ"ט אות ג׳).

ה"ה. אבל אחד וכו׳ שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת. עכס"ג, ולא הזכיר במתניתין אלא תשעה באב משום דשאר ברלון תליא. (תק"נ אות ד׳).

לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים. ליעקב הבזוים ומתועבים ועבדים מושלין בהן: *ולא הכל בקימה. לקרקע יעקב לעמיד לבן מלכים ירלו וקמו שרים וישמחו: ה"ג לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה דכתיב אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. ישרים לשמחה לישרים עדיפי מצדיקים: תורה אור

לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו ושרים בהשתחויה דכתיב שרים וישתחוו מתקיף לה רבי זירא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני אי הוה כתיב ושרים ישתחוו כדקאמרת השתא דכתיב שרים וישתחוו הא והא עבוד אמר רב נחמן בר יצחק אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה צדיקים לאורה דכתיב °אור זרוע לצדיק ולישרים שמחה דכתיב ולישרי לב שמחה :

הדרן עלך מאימתי

הדרן עלך מאימתי

start on next page (optional)

סדר *תעניות כיצד כו'. אפר מקלה. אפר ממש ולא עפר. אפר קטן הוא עפר לכתם שאפר קרוי עפר לכתיב (במדבר יט) מעפר שרפת החטאת וכן עפר קרוי אפר קטן. והיינו דקתני אפר מקלה אפר שריפה מי הוה מני אפר קטן הוא מסתם עפר ואפר מקלה גמי יומר מעפר קטן. וגמרא* מפרש מאי טעמא נומנין לומר: כבושין. לשון עגירה כמו מכבש בלע"ז פרי"ש (ע) שכובשין את הלבנות להחזיק למוטב. ולהו הן דברי כובשין לחיוב כו': ובקבלה. שהגיעה מצוה ליעקב (ב)(עמדו בתפלה). והקשה מוסיפות מאן דהו מאי שנא דהאי קרא לכתיב ביונה וירא האלהים את מעשיהם וגו' *ולא קרי ליה דברי קבלה ודהאי קרא ופריק אימה כל מקום שהגיעה מצוה ומודיע ומזהיר את יעקב קרי ליה קבלה וכל דוכתא דלא מיפקד נביא כי האי וירא האלהים שהוא כמפקד והולך דילוף מיניה מגב מורמיה מילתא לא קרינן ליה קבלה: ברחובה של עיר. בגלוי וכי הך דלמטרין בסמכת מגילה (דף כה:) בני העיר שמכרו רחובה של עיר והתם מפרש בהדיא *אמר ר' זירא הואיל והעמ מתפללים בו בתעניות ובמעמדות: ורגיל. רגיל להתפלל ותפלתו מגורה בפיו ולא יטעה שכל (ג)חזן שטועה סימן רע לשולחניו*: וביתו ריקם. משמע דהוא עני ואין לו ממה שביתו. וגמרא* מפרש טעמא מהריעה וגופו נקי מעבירות שלא חטא ולא יצא עליו שום שם רע בשום עבירה כו': זכרונות ושופרות. כל הפסוקים שמזמינים בהם השנה: אל ה' בצרתה לי כו'. כולן הן מזמורים: ואומר חותמיהן. על כל פרשה ופרשה אחר זכרונות תמיית זכרונות ואחר שופרות תמיית שופרות וכן אחר כולם מעין הפרשה כדמפרש ואזיל: על הראשונה. בפעם הראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם כו'. דגוגל יעקב היה מתמיל להתריע והולך ואומר לכולן שם ברכות: על השניה. זו היא ברכה לשמונה של שם ברכות כדאמרינן בגמ'* והיינך דגוגל יעקב זו היא ברכה עשירית של שמונה עשרה ואינה מתחתן שם אלא שהיה מתמיל להוסיף ולהתריע. על הזכרונות הוא אומר זוכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיינו שניה למניה ועל אל ה' בצרתה לי והיינו שלישית למען שם שומע לעקה (ד)שלישית וכן כולן: ומי שענה את אבותינו על ים סוף. לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו יעקב שכחים במצרים כמה שנים ומתיאשו מן הגאולה וחכם המקום וגלגל לכתיב (שמות ו) ואזכור את בריתי: ובשופרות היה אומר מי שענה את יהושע בגלגל. לפי שענה בשופרות בירימו וחזו בעוד שהיו יעקב בגלגל: ואליהו בהר הכרמל. כנגד אלא עיני כל ההרים וכן כולן לפי ענין המזמורים אליהו ענה בהר הכרמל מען אלא עיני כל ההרים ושמואל במלפה דכתיבי קראי ומען כל ה' בצרתה לי: ממעי הדגה. מען ממעמקים קראתיך ה' ועונה בעת צרה שכן כתיב ביונה קראתי מצרה לי (יונה ב) ושמואל כתיב ויצעק כל ה' (שמואל א ז) ואליהו כתיב (מלכים א יח) ענני ה' ענני זו תפלה: ועל השביעית. מפרש בגמרא* מאי שביעית. מי שענה דוד ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה (שמואל ב כא): ושלמה. כשהכניס הארון לבית קדש הקדשים. מי ננמי רעב כי יהיה בארץ וגו' (מלכים ח ח) ולפיכך מוסיף שיר למ"ע מרחם על הארץ שהן התפללו על ארץ ישראל ותפלה לעני כי יעטוף על דוחק גשמים טופל וכתיב ביה (שם) והעלה שמיס: *ביומי רבי חלפתא בצפורי. תניא של רבי יוסי דתעניות בפנהדרין (דף לב:) אמר רבי יוסי בנפשי [אחר ר' חנינא בן תרדיון] נפיקנא וגומר

א א מיי' פ"ד מהלכות תעניות הלכה ג ד ג טוש"ע א"ח סימן תקעט סעיף ג:

ב ב מיי' שם הל' ז טור ש"ע סימן תקעט:

[ועי' תוספו' מנחות יט. ד"ה כמקדש]

רבינו חננאל

שירחמו עליהם מן השמים · א"ר אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ג)[יחיד בצבור וכן בתורש בת"ל ירושלמי] [כמ"ש ה"ו] אא"כ נענה כיהושע בן נון שנאמר ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך וכן אין אדם חשוב רשאי לחנור שק על בשרו אא"כ נענה כיהודים שנאמר ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו ויירא העם והנה השק על בשרו . וא"ר אלעזר משה ואהרן בנפילה · יהושע וכלב בקריעה · ומסקנא ירושע הא והא קא עבד ועוד אמר מלכים בקימה שנ' ים בהשתחויה ואני כ) אומר צדיקים וישרים בשמחה שנא' אור זרוע לצדיק ולישרי לבשמחה:

הדרן עלך מאימתי מזכירין

סדר תעניות כיצד פרוצין את

רבינו גרשום

תנא בנין בנין של שמחה כלומר הא דקתני מסעפין בבנין היינו בבנין של שמחה ג) אכוורנקי של מלכים שכשנולד בן טטעין אילן אחד לשמו וכשמעמידין אותו למלך עושין מפנו כסא מלכות · ומנא לן דירושע נענה דכתיב ויאמר ה' אל יהושע וגו' ויהושע ו' מוסיף על ענין ראשון דהא והא עבד בנפילה כמשה ובקריעה · לא הכל בקימה כלומר לעתיד לבוא שעומדין כנגד ישראל והא והא עביד קימה והשתחויה. ה"ג הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה ולזו לשמחה ישרים אף לשמחה דישרים עדיפי מצדיקים :

הדרן עלך מאימתי

סדר תעניות כו' ואפי' בקשייתא כלומר

(ע) רש"י ד"ה וכקבלה וכו' ולא קרי ליה דברי קבלה · עיין תוס' לקמן דף קלו ע"א ד"ה תורת משה :

(ב) ד"ה וכקבלה כו' (שכוסין את הלבנות להחזיק למוטב) תפ"ה וכ"כ ס"ח שכוסין ודוחקין את כלב לעשות משהו · תו' ענין אחר שמגלה נסס שהני מעשיהם כמו בהני דכתמת כו' סר"ח ד"ה ואין מתחילין כו' (ג) ד"ה וגיל כו' שכל ס"ל שטועה : (ד) ד"ה של שמיני כו' שומע לעקה וכן כולם כ"ל ומיהו שלישית ממתן לך קרי; ליה קבלה מס"ד עמדו בתפלה כדמוכח של עיר : (ג) ד"ה וגיל כו' שכל ס"ל שטועה : (ד) ד"ה של שמיני כו' שומע לעקה וכן כולם כ"ל ומיהו שלישית ממתן ולד"ה שם ד"ה מי שענה וד"ה וכשופרות וד"ה ואליהו וכו' ושמואל במלפה כדכתיבי קראי וכו' ולד"ה עד ביומי רבי חלפתא : (ה) תוספות ד"ה חול כו' שמחה ולזה לשם כן למטרין לישרי לב כמו כן למטרין לדיק קאי לשון לאכתובי כו' ולכתוב לצדיק ולישרי לב תורה ושמחה אבל בסמיכת לעיל נמי כו' תורה וישרים כתובים בתחילה לשני מלכים ושרים לצדיק ולישרי לב שמחה :

ואפילו בקמייתא · כלומר ואפי' בג' תעניות הראשונות וכו' שעיה קאמר במתני' דמוליתן להו התיבה לרחובה של עיר ולומר כ"ד ברכות כו' וכמינהו והתניא לחשונות ושניות ככנסין כו' פי' ומתפללין בה כדרך כל השנה כולה כלומר שיאמר י"ח ברכות כדרך שמתפללין כל השנה וקשה דהא לעיל (ד) כפ"ק (דף יג:) קתמרינן לקן בין ג' תעניות שניות לשלם לחשונות אלא שבאלו (ה) מתפללין ומותרין בעשיית מלאכה ובאלו לחשונין בעשיית מלאכה הא לענין עשיית ולרכיבה זה וזה שוין דבין בראשונות בין באחרונות היו לומרים כ"ד ועוד קשה דלמרינן לעיל ולישנא לימא באחרונות כמי שלא מלנו כ"ד ולמאי לא מייתי לה סיועא מהא דהכא וי"ל דהא דקתמר הכא ומתפללין כדרך כל השנה בעשרים ולרכיבו ברכות קאמר אלא שמתפללין כדרך כל השנה שלא היו מוליתן לה התיבה לרחובה של עיר:

ונותנין לפר על גבי כו' · ותימה לפר הוי מעשה לדם שהרי (ו) הוא הפר הוי לזכרון העקידה ובעקידה היה עלמות במקום

תורה אור

ביומי רבי חלפתא ור' חנניא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן תקעו הכהנים [א] ותקעו מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה הריעו בני אהרן הריעו מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה (ו) "וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היינו נוהגין כן אלא בשער מזרח ובהר הבית שלש תעניות הראשונות *אנשי משמר מתעניולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל שלש שניות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין שבע אחרונות אלו ואלו לא מתענין ומשלימין דברי רבי יהושע וחכמים אומרים "שלש תעניות הראשונות אלו ואלו לא היו מתענין כלל "שלש שניות אנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל "שבע אחרונות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין "אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא ביומים 'ואנשי בית אב לא ביום ולא בלילה *'אנשי משמר "ואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס *ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כל הכתוב במגילת תענית דלא למספר לפניו אסור לאחריו מותר רבי יוסי אומר לפניו ולאחריו אסור דלא להתענאה לפניו ולאחריו מותר ר' יוסי אומר לפניו אסור לאחריו מותר *"אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים אלא שלש תעניות. הראשונות שני וחמישי ושני ושלש שניות חמישי שני וחמישי ר' יוסי אומר 'כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות ולא אחרונות [*"אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל אמר רבי מאיר אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין מודה היה שאין משלימין וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת: גמ' סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה כו' ואפילו בקמייתא ורמינהו שלש תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה כולה ובשבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד [ב] נוטל ונותן בראשו רבי נתן אומר אפר מקלה הן מביאין אמר רב פפא לכי תנן נמי מתניתין אשבע אחרונות תנן: ובראש הנשיא והדר תני כל אחד ואחד [ג] (*נוטל ונותן) בראשו איני (*והתנן) *רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול *ובקללה מתחילין מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול שנאמר °ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר ובקללה מתחילין מן הקטן (*דאמר מר) *בתחלה נתקלל נחש ואחר כך נתקללה חוה ואח"כ נתקלל אדם הא חשיבותא לדידהו דאמרי להו אתון חשיבותו למיבעי עלן רחמי אכ"ע: (*כל אחד ואחד [ד] (*נוטל ונותן) בראשו: אמר רב אדא) וכל אחד ואחד (*נוטל ונותן) בראשו נשיא ואב בית דין נמי נשקלו אינהו ונינהו בראשייהו מאי שנא דשקיל איניש אדרינא ומנה להו אמר רבי *אבא רמן קמרי *אינו דומה מחבייש מעצמו למחבייש

השערים. כשרואין בעלי מיות שקורין למוצאי יום ממיד שחי סעודות גדולות אחת[ג] בגיל ממיד שחי סעודות שבת שבתוך השבת ומפקיעים השער לגבי מסחתילו להתענות יודעין שאין שלש מפני התענית: בראשי חדשים. לתיקרי מועד*: רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער לגבי מסחתילו להתענות יודעין שאין שלש מפני התענית: בראשי חדשים. לתיקרי מועד*: ואם התחילו. שקיבלו תענית מקודם לכן ונגמר בהן לשם מדם אין מפסיקין לשם על גב לתקרי מועד לא כתיב ביה יום מסחה ושממה*: שאין משלימין. להתענות כל היום שלא תולין שמוך לערב: **גמ'** מגילת תענית נכתבה בימי חכמים ע"י שלא היו כותבין הלכות והיינו דקתני כל הכתוב במגילת תענית כלילו היה מקרא: **גמ'** אפילו בקמייתא. מתני'. קדל תעניות כילד בקדל תעניות מחרוטת קא מיירי: ס"ג בגמרא ונותנין אפר על גבי התיבה. ולא גרסינן לפר מקלה*. לפר שריפה עדיף משום לפרו של יחמן כדלקמן[ב]: בגדולה. מלוה בעלמא שלא לפוליעות וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר וגו'[ג]. הא נמי דיהכינן בלמשייהו דנשיא ואב ב"ד בריאש מסיומא הוא דאמרי להו למחן מסיומא טפי כו': דשקיל איניש אחרינא כו'. דקתני ונותנין ע"ג המיבה כו' ועל לשם הנשיא כו' דמשמע על ידי אחר וגבי שאר כל אדם לא מני נותנין אלא כל אחד ואחד *נוטל כו':

למתניתין

הגהות הב"ח

א) [ד"ה מגלת נספי ד"ה ולמחרין] ב) [דף מח.] ג) [ויקרא י]

רק הוא דין בפ״ע דניתן לב״ד לעבר מפני הצורך. וכדברי הרמב״ם מבואר להדיא בספרא אמור פ״ע דמרבה מקרא מיוחד דב״ד מעברין את השנה מפני הצורך יעו״ש, הרי דדין עיבור מפני הצורך הוא דין בפ״ע מלבד עיקר דין עיבור שנים. ועיין ברמב״ם פ״ד מהל׳ קידה״ח הלע״ז שפסק דהא דתניא דאין מעברין את השנה בשנת רעבון ובשביעית היינו רק שלא יעברו בהן מפני צורך הדרכים וכיו״ב אבל מפני אביב ותקופה ופירות האילן מעברין לעולם בכל זמן, והיינו משום דהרמב״ם ס״ל דעיבורא דאביב שהוא מפני הזמן אין נפקותא בזה בין שנת רעבון ושביעית לשאר שנים, דלענין עיקר דין עיבור וחשבון שנים ומועדות לא משגחינן בשום דבר ולעולם מעברין, ורק בעיבור שב״ד מעברין רק מפני הצורך בלבד, בזה הוא דתניא דאין ב״ד מעברין מפני הצורך לא בשנת רעבון ולא בשנת שביעית. והנה בסנהדרין דף י״א ת״ר אין מעברין את השנה אלא א״כ היתה צריכה מפני הדרכים ומפני הגשרים ומפני תנורי פסחים ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו אבל לא מפני השלג ולא מפני הצינה ולא מפני גליות ישראל שלא עקרו ממקומן, ובתוס׳ שם הקשו דאמאי לא חשיב ג׳ סימנין דלקמן דאביב ותקופה ופירות האילן, ולמה חלקינהו בתרתי. ולדעת הרמב״ם הדבר מבואר היטב, דברייתא דהכא מיירי מדין עיבור שהוא מפני הצורך, וע״ז הוא דבאה הברייתא לפרושי על איזה צורך מעברין ועל איזה צורך אין מעברין, ואין זה ענין כלל לאביב ותקופה ופירות האילן, שדין עיבורן לאו משום צורך הוא רק מפני הזמן, ומזה לא איירי הברייתא כלל הכא.

והנה לדעת הרמב״ם הסוגיא דר״ה שהבאנו מתבארת היטב, דקבעי למילף מדין עיבור שנים לדין עיבור וקידוש חדשים, דכשם שנאמר דין בעיבור שנים שב״ד מעברין לצורך אף שאינו שייך להזמן כלל, כן גם גבי חדש יהי׳ הדין כן שב״ד מעברין או מקדשין אותו לצורך בשביל ירקיא ובשביל מתיא וכדומה, ואף דעיקר דין חדש הלא בראי׳ תליא, אבל גם זה נוהג בקידוש החדש שב״ד יכולין לעברו ולקדשו גם בשביל צורך בעלמא, וכמו גבי עיבור שנים, וזהו דדרשינן מקרא דהחדש הזה לכם דבחדש לא נאמר הדין של עיבור וקידוש לצורך, ותלוי רק בראי׳ בלבד, ולפי המסקנא באמת גם בר״ח יכולין ב״ד לעברו מפני ירקיא ומפני מתיא וכיוצא בזה משאר צרכים, ורק לקדש אינם יכולין לצורך, אולם לפי פירש״י דהא דמעברין את השנה לצורך קיימא אהא דמעברין אותה על התקופה ועל האביב ופירות האילן, א״כ לכאורה צ״ע קצת הילפותא מדין עיבור שנים לקידוש ר״ח שיעברום ויקדשום לצורך מפני ירקיא או מפני מתיא, והלא בעיבור זהו עיקר דין עיבור האמור בתורה שמעברין את השנה בשביל שיהא האביב בזמנו, וזהו כל דין עיבור, ומה זה ענין לירקיא ומתיא ולקידוש ר״ח שעיקר דינו תלוי בחשבון וראיית הירח, וצ״ע לכאורה הילפותא מעיבור שנים לקידוש ר״ח, ועכ״פ זהו מוכרח לדעת רש״י דיסוד הך מילתא שמעברין את השנה בשביל אביב ותקופה ופירות האילן ביסודו ועיקרו הוא זה דין של צורך, שב״ד מעברין את השנה בשביל צורך המועדות שיתקיימו בזמנם, ולהכי ילפינן מיני׳ גם לדין עיבור חדש שב״ד יכולין לעברו מפני הצורך בשביל ירקיא או בשביל מתיא, דכיון דעיקר דין עיבור שנים ביסוד החפצא שלו הוא זה דין שב״ד מעברין ועושין לצורך, ע״כ אפשר למילף מיני׳ גם לשאר צרכים שב״ד יכולים לקדש ולעבר בשבילן. ולפי״ז י״ל דרש״י והרמב״ם לטעמייהו אזלי, דלפימש״נ בשיטת הרמב״ם דהדין דחדש האביב אינו רק דין של מועדות בלבד, רק דהוא דין הנאמר על כל השנה שתהא שנת החמה, דכמו דחדש תלוי בלבנה, כך שנה תלוי׳ בחמה, וזהו יסוד עיבור שנים בכדי שהשנים יהיו שני החמה, א״כ אין זה דין של צורך כלל, רק דעיקר דין חשבון שנים כך הוא, וזהו דקחשיב לי׳ הרמב״ם לעיבור זה דמפני האביב עיבור מפני הזמן, משא״כ לשיטת רש״י דפירושא דאביב הוא אביב ממש בגידול התבואה ברוב א״י, והוא זה דין מסויים הנאמר על מועד זה של פסח שיהא בזמן האביב, וכן פירות האילן ותקופה כולהו רק דינים של מועדות נינהו, ואינן שייכים לשאר השנה כלל, אלא שמעברין את השנה בשביל צורך המועדות שיתקיימו בזמנן כדינם, ע״כ שפיר קחשיב לי׳ לעיבור זה עיבור מפני הצורך, ואפשר למילף מיני׳ גם לעיבור חדש שיעברו מפני הצורך, וכש״נ.

והנה ביסוד הדבר דקובעין חדשים ומעברין שנים בזמה״ז שאין ב״ד סמוכין, כבר נחלקו הרמב״ם והרמב״ן, דדעת הרמב״ם בפ״ה מהל׳ קה״ח דהלכה למשה מסיני דבזמן שיש ב״ד מקדשין חדשים עפ״י הראי׳ ומעברין שנים מפני אביב ותקופה ופירות האילן או מפני הצורך, ובזמן שאין ב״ד דין קביעת ר״ח ועיבור שנים תלוי רק בחשבון בלבד, וכך היא הלמ״מ שבזמן שאין ב״ד אין מעברין שנים וקובעין חדשים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום עיי״ש בדבריו, והרמב״ן בסה״מ מצוה קנ״ג נחלק ע״ז וס״ל דלא נאמרה הלכה מסוימת של חשבון בזמן שאין ב״ד, ורק דר׳ הלל הנשיא שהי׳ הב״ד האחרון הוא שתקן את חשבון העיבור שבידינו היום והוא שקידש החדשים ועיבר השנים עפ״י חשבון זה עד ביאת הגואל עיי״ש בדברי הרמב״ן, ולפמש״נ י״ל דתליא בפלוגתת רש״י והרמב״ם שהבאנו, דלדעת הרמב״ם דנאמר דין על כל השנה שתהא שנת החמה, וזהו יסוד דין עיבור שנים, א״כ שפיר שייך לומר דנאמרה בזה גם הלכה של חשבון שדין קביעות השנה תלוי בחשבון זה, אבל לדעת רש״י דהשנה בעצמה אין לה שום דינים וחשבונות כלל, וכל עיקר דין עיבור הוא רק דין של צורך, שב״ד מעברין אותה בשביל צורך המועדות שיתקיימו בזמנן כהלכתן, א״כ כל עיקרו מהדברים המסורים לב״ד שיעברו מפני הצורך, אבל דין של חשבון לא שייך בזה, ובע״כ דנעשה זאת עפ״י ר׳ הלל הנשיא וכמש״כ הרמב״ן.

הלכות תעניות

פסחים דף נ״ד אין בין ט״ב ליוה״כ אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר וכו׳ הא לכל דברים זה וזה שוין מסייע לר׳ אלעזר דאר״א אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים בט״ב כדרך שאסור להושיט אצבעו ביוה״כ מיתיבי אין בין ט״ב לתענית ציבור אלא שזה אסור בעשיית מלאכה וזה מותר בעשיית מלאכה וכו׳ הא לכל דבריהם זה וזה שוין ואילו גבי תענית ציבור תניא כשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו לא אמר רב פפא תנא קולי קולי קתני, ובתוס׳ שם הקשו דהרי גם בלא מילתי׳ דר״א דאסר להושיט אצבעו במים צ״ל קולי קולי קתני דהא בט״ב לכל הפחות כל גופו אסור אפילו בצונן ובתענית ציבור מותר בצונן כדמוכח בפ״ק דתענית עכ״ל.

והנראה לומר בזה, דהנה באמת בט״ב נאמרו בו שני דינים, חדא דין תענית, ושנית נוהגים בי׳ דיני אבלות וכדתניא בתענית דף ל׳ כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט״ב, ורחיצה בעצמה אסורה בט״ב מתרי טעמי, חדא משום איסורא דתענית דאסור גם ברחיצה, ושנית מדין אבלות, וכמבואר להדיא בהברייתא הנ״ל דקחשיב לרחיצה בהדי מצות הנוהגות באבל שנוהגות בט״ב, ויעו״ש בפירש״י

דגרים

דגרים בהברייתא גם הא דע"ב אסור באכילה ושתי', והברייתא קחשבה גם איסורי תענית בהדי איסורי אבלות, אכן הרי"ף והר"ח והרא"ש לא גרסי בהברייתא אכילה ושתי' משום דאכילה ושתי' לא נהגי באבל והברייתא קחשבה רק מצות הנוהגות באבל שנוהגות בע"ב, ומדקחשבה הברייתא גם לרחיצה מבואר להדיא דרחיצה בע"ב אסורה גם משום אבלות, וכ"ה להדיא בתענית דף י"ג אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל כגון ע"ב ואבל אסור בין בחמין בין בצונן, הרי להדיא דגם רחיצה בע"ב אסורה משום אבל, ויעו"ש בתענית דף ל' כל שהוא משום ע"ב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ ובפירש"י שם דקיימא על שעת סעודה המפסקת, וברא"ש שם בשם הרמב"ן ז"ל כל שהוא מחמת ע"ב זהו סעודה שהוא מפסיק בה שאסור לאכול בה בשר ולשתות יין ומכיון שקבל עליו קצת אבלות אסור לרחוץ ואע"ג דאכתי לא חל ע"ב וכו' אבל בנעילת הסנדל ובשאר דיני אבלות אינו נוהג עד שתחשך עכ"ל, ועיי"ש בדבריו שפסק כן להלכה דמשעת סעודה המפסקת שכבר התחיל באבלות הרי הוא אסור ברחיצה ובסיכה כמו ע"ב בעצמו, וזהו רק משום איסור אבלות דהרי התענית אכתי לא חל עלי' בשעת סעודה המפסקת, מיהו נראה דגם משום איסור תענית אסור ברחיצה, דהרי משום אבלות אינו אסור בצונן רק כל גופו, ובע"ב אסור להושיט אפילו אצבעו במים וזה רק משום איסורא דתענית, ובהדיא נקט ר"א במילתי' דאסור להושיט אצבעו במים כדרך שאסור ביוה"כ, הרי דמשום איסורא דתענית קאתינן עלה כמו יוה"כ, וכ"ה ברמב"ם פ"ה מהל' תענית ה"י ואסור ברחיצה בין בחמין בין בצונן ואפילו להושיט אצבעו במים ואסור בסיכה של תענוג ובנעילת הסנדל ובתה"מ כיוה"כ עכ"ל, הרי להדיא דע"ב דינו כיוה"כ לכל החמשה עינויים, וכ"ה להדיא בפה"מ להרמב"ם בסוף תענית עיי"ש, ונראה דזהו יסוד מילתי' דר"א לאשמעינן דגם באיסורא דרחיצה שמשום תענית, אין דין ע"ב כשאר תענית ציבור דאינו אסור רק כל גופו, אלא כיוה"כ דאפילו אצבעו אחת אסור. ולפי"ז הסוגיא דפסחים מתבארת היטב, דקמייתי סיעתא להא דר"א מהברייתא דאין בין ע"ב ליוה"כ וכו' הא לכל דבריהם זה וזה שוין, וש"מ מזה דדין ע"ב כיוה"כ לענין כל איסורי תענית, ופריך ע"ז מהברייתא דאין בין ע"ב לתענית ציבור וכו' הא לכל דבריהם זה וזה שוין, הרי דדין ת"ב כתענית ציבור בהאיסורין שמחמת תענית, וממילא דגם לענין רחיצה צריך להיות איסורו רק בכל גופו כמו ת"ל ולא כיוה"כ, ומשני דתנא קולי קולי קתני, ואה"נ דדין ת"ב כיוה"כ לענין רחיצה וכל איסורי תענית, אבל בלא מילתי' דר"א דע"ב שוה ליוה"כ אין הכרח לומר דתנא קולי קולי קתני, דאה"נ דע"ב שוה לכל מילי לת"ל לענין האיסורים שמחמת תענית, והא דחלוק מת"ל לענין רחיצת כל גופו בצונן זהו מילתא אחריתא לגמרי משום איסור אבלות, דע"ב יש בו דין אבלות מוסיף על דין תענית שבו, ומשום איסורא דאבלות הוא דאסרינן רחיצת כל גופו בצונן, וכמבואר להדיא בדברי הגמ' בתענית דף י"ג כל שהוא משום אבל כגון ת"ב ואבל אסור בין בחמין בין בצונן, הרי דרק משום איסורא דאבלות נגעו בה ולא משום איסורא דתענית, ומזה לא איירי הברייתא כלל כמו דלא קתני החילוק שבין ת"ב לת"ל שזה אסור בדברי תורה וזה מותר, אלא דהברייתא איירי רק לענין דין תענית שבהם וקאמרה דלענין דין תענית ע"ב ות"ל שוין לכל דבריהם, אבל מה דע"ב יש בו דינים אחרים של איסורי אבלות אין זה ענין כלל לשארי ת"ל ולא איירי הברייתא מזה כלל, וכל הפרכא היא רק לר"א דקאמר דגם לענין איסורי תענית דין ת"ב כיוה"כ דאסור אף רחיצת מקצת גופו בצונן מה שאין

הדין כן לא בת"ל ולא באבל, ופ"ו שפיר קשה מהברייתא דאין בין ע"ב לת"ל דש"מ דלענין דין איסור תענית ע"ב שוה לת"ל ולא כיוה"כ, ומשו"ה הוצרך לשנות דתנא קולי קולי קתני, ומיושבת היטב קושית התוס'.

תענית דף ל' תניא אידך כל שהוא משום ע"ב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ כל שאינו משום ע"ב מותר לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ, וברא"ש שם הגירסא ומותר לרחוץ, ר' ישמעאל ב"ר יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול בשר מותר לרחוץ, וברש"י שם הגירסא כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ, והיינו דפלוגתתם היא בסעודה המפסקת דע"ב אם אסור אז ברחיצה אם לא, וברא"ש שם מביא דברי הרמב"ן שכתב וז"ל פי' כל שהוא מחמת ע"ב זהו סעודה שהוא מפסיק בה שאסור לאכול בה בשר ולשתות יין ומכיון שקבל עליו קצת אבלות אסור לרחוץ וכו' ור"י בר"י משום אביו לית לי' האי סברא אלא כ"ז דמותר לאכול דהיינו כל היום מותר לרחוץ וכו' והלכתא כת"ק דסתמא תניא ור"י בר"י משום אביו יחידאה הוא ולא ס"ל כוותי', אבל רבנו הגדול לא כתב זו בהלכותיו, ושמא דחה וכו' משום דסתמא דמתני' לא קתני באיסורא דערב ע"ב אלא לאכול בשר ולשתות יין ושני תבשילין, ולא מוכרעת מילתא למידחה דאיכא למימר מתני' איסור דפסיקא לי' קתני איסורא דתליא בקבלת עצמו לא קתני ומשום שתיקה דמתני' לא פסיקנא בשום דוכתא ומאי דלא פירשו במתני' פירשו בברייתא הלכך מכי אכיל סעודה המפסיק בה משש שעות ולמעלה והתחיל באבלות אסור לרחוץ אפילו פניו ידיו ורגליו ואסור לסוך כע"ב עצמו כדאיתא בתוספתא עכ"ד הרמב"ן, והיינו דמשיג על הרי"ף שהשמיט הך דינא דאסור לרחוץ מסעודה המפסקת ואילך דהיינו כריבר"י והא הו"ל למיפסק כת"ק דכל שהוא מחמת ע"ב אסור לרחוץ.

והנה במתני' שם תנן ערב ע"ב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין רשב"ג אומר ישנה ר"י מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים, וצ"ע אם הך כפית המטה קיימא ג"כ על ערב ע"ב דקמי' ועיקר פלוגתתם הוא בדין ערב ע"ב אם נוהג אז כפית המטה אם לא, אבל מע"ב עצמו לא הוזכר כלל במשנתנו, או דנימא דהך דר"י מחייב בכפית המטה הוא מילתא באנפי נפשי' וקאי על ע"ב בעצמו, אם נוהג דין כפית המטה בע"ב אם לא, ואם גם מילתא דר"י קאי גם על ערב ע"ב אבל עיקר הפלוגתא היא בעיקר הדין של כפית המטה אם נוהג בע"ב אם לא. ונראה דזה מבואר מהא דאיתא בירושלמי שם יאות א"ר יהודה מ"ע דרבנן עשו כמי שמתו מוטל לפניו אינו לא כופה את מיטתו ולא ישן ע"ג מיטה כפוי', הרי מבואר מן הירושלמי דעיקר טעמא דחכמים דלא הודו לו בכפית המטה הוא משום דעשו כמי שמתו מוטל לפניו, דאינו נוהג אז דיני אבלות, והרי על ע"ב בעצמו ליכא למימר דדינו כמי שמתו מוטל לפניו דא"כ כל דיני אבלות לא ינהגו, ובע"כ דהכא קיימינן בערב ע"ב, ובזה הוא דס"ל לחכמים דדינו כמי שמתו מוטל לפניו וע"כ אינו נוהג דין כפית המטה, ולפי"ז עיקר פלוגתת ר"י וחכמים היא דר"י ס"ל דסעודה המפסקת דין אבלות בה, ונוהג בה דין כפית המטה, וחכמים ס"ל דסעודה המפסקת דינה כמי שמתו מוטל לפניו, ואין כפית המטה נוהגת בה. ועיין בביאור הגר"א או"ח סי' תקנ"ב שהביא כן להדיא מדברי תה"ד דסעודה המפסקת דין אנינות בה דינה כמי שמתו מוטל לפניו, וע"כ אינו אוכל בשר ולא שותה יין וכו' וע"ב בעצמו דין אבלות בה, והיינו מדברי הירושלמי וכמש"כ.

ולפי"ז

[מיסה ח]

מחגה. כלומר יליף טעמא מן מגה דכייתו ר"ח שנקרא מג כדאמרי' לעיל (דף כט.) קרא עלי מועד*: הלכה כר"מ. דלפניו מסור ולאחריו מותר: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. דאין מיסור נוהג אלא בתותה שבת: תרוייהו לקולא. כדמפרש ואזיל דבלפניו מוקי הלכה כר"מ דלפניו ולא לאחריו ובתותה שבת אפילו בקודם תותה שבת אבל לפניו מותר: משש שעות ולמטה. כלפי השמש: המפסיק בה. דשוב ליכא לאוכל עוד מתותה שעותיה ואילך: ס"ג כיצד ישנה א"ר יהודה אם הוא רגיל כו': בעשרה. שהיו קועדין עמו לכנותו: וחכ"א ישנה. אפי' מבשילין קיימי (ה)בשר ויין ימעטו: מליח. דג או בשר מלוח לאין בו טעם כל כך אחר שנשהה שלשה ימים כמלח כלקמן(ג) כשלמים והטותר מבשר זבח השלמים וגו'* טפי לא משכחת דמקרי בשר: כל שהוא משום ט' באב. כגון שעורה המפסיק בה בתענית כדאמרי' לקמן: כל שאינו משום ט"ב. כגון שעורה המפסיק בה בתענית לצבוע בו שמי שעורה שאינו מפסיק בה: ס"ג ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ ולא גרסינן בשר. כלומר אפי' בשעת שעורה המפסיק מותר לרחוץ הואיל ומותר לאכול: אסור באכילה ובשתיה. הני מילי טובלין בשר שנתבשל בקדירה שנתבשל בה בשר ואם הוא בשר בן ג' ימים מותר. דא' כל בשר שאינו כשלמים בן ב' ימים ולילה אחד כדכתיב ביום זבחכם יאכל ומפחרת וגו' אינו קרוי בשר אלא מליח ויין תוסס נמי כגון שנפחת בתוך ג' ימים מותר שאינו עדיין יין. אמר רב יהודה אמר רב ל"ש לא יאכל ב' תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין בערב ט' באב משעה שיעברו שש שעות מן היום כגון שיקבע סעודתו משעה שביעית ולמעלה. והני מילי בסעודה שהיא מפסיק בה כלומר בתענית. אבל אם ברעתו לאכול עדיין פעם אחרת או קודם שעה ששית מותר כ) (מתשחא מיברורי). הני מילי משובחין הן. רשב"א אם היה רגיל לאכול אותה סעודתו עצון או מלח הרשות בידו: ת"ר כל שהוא משום ט' באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ ג) משעה שאסור לאכול אסור לרחוץ. ואע"ג דרבנן נוהג אבל עד התענית ואמרינן הלכתא אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל ז' אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור מותר. הא גרסינן בפסחים פרק מקום שנהגו (דף נ:): אין בין ט' באב ליום"כ כו' מסייע ליה לר' אלעזר

[ויקרא ז ופ"ל מכשר חוכח]

מוסף רש"י

כל זמן שהוא כשלמים. שלא עבר עליו זמן מליחה שלמים, שני ימים ולילה אחד, עדיין בלמלומו הוא ולא מקרי מלוח ומשמע שלא הלך כדכתיב (דברים כז) חבבת שלמים ואכלת שם ושמחת, שלמים כך שמחה טוב, אבל בשר שכבר הרי הוא מלוח ונמלח טעמו במלחו (סנהדרין ע.).

כל זמן שהוא תוספ. שהוא טוען בגרון מממש שהוא ממתין (שם).

יין תוספ. יין מדש יפו עד שהוא ממתין שהיות יין קרי ליה מוספ (ע"ז ל:).

[ל"ל ואם התכל יאכל מבשר]

[ל"ל ובריחיצה ובסיכה ועי' כריס"ד וכרמ"ם דלא גרסי בתענית וכסברי] [סנהדרין ע.]

[ל"ל שהוא וכ"ה בסנהדרין ע. וכן בפרש"י דהכא ודהתם]

ותרוייהו לקולא. כלומר תרוייהו כדר"מ דאמר מר"ח ועד התענית וכרסב"ג דאמר ליט אסור אלא שהוא שבת בלבד הלכה כתרוייהו לקולא כלומר ליט אסור אלא שהוא שבת בלבד כרסב"ג ודוקא [עד] התענית אבל מתר התענית מותר להלכה כר"מ דאמר ליט אסור אלא עד התענית ואע"ג דאמלו מר' יוחנן דכל יומן דכלי פשתן מותר לכבס במוצש"ת התמיר לנו מוריגו רש"י לתת סדיגן שלנו לטבם אותה שבוע שהיה בה ט"ב קודם התענית [ג] לכל היכי דאל ט"ב בה' בשבת מותר לכבס ולספר מתות ואילך מפני כבוד השבת דאין להתענין עד ערב שבת מפני טורח השבת":

ערב ט"ב לא יאכל אדם ב' תבשילין · פירוש ב' תבשילין ר"ל בשתי קדירות כגון שקורין העולם אלגלו ב' מינים שקורין מייסו"ן אבל אין לאסור לאכול תבשיל שעושין מבלגיש ומגבינה ומבילים דאע"ג דאין רגילין העולם לאכול בלגיש אין כדאמר בעירובין (ד' כט·) לכל בגל והבשים ומת וכו' שקשין לכל גופו של אדם כתרבות חטים"ג מאחר שאין עושין ממה שבשיל בעצמו אם לא ישימו (ד) או שומן או שום דבר שמוסיל בהם טעם לפי קרוי תבשיל כדי לאסור הבילים שמשימין עמהם אבל מן גבינה המבושל בקדירה אין חשש לאסול לכל דבר שהוא נאכל כמו שהוא אף כמו חלב כמו גבינה כמו תפוחים אין בהם תורת בשול כלל וכלל: **ואם** היה רגיל לסעוד בעשרה יסעוד בחמשה · לריך למעט בכבודו: **ואע"ג** דקאמר הש"ס דבשר מלית מותר כל זמן שאינו כשלמים כלומר שעבר יותר מג' ימים מחשיטתו אפ"ה לדיון אסור לאכול בשר אפי' מלוח מזמן מרובה כיון דאמו רגילים לאכול בשר מלית וכן לריך למעט בחשיבותו שאם היה רגיל לסעוד בחמשה כוסות אפי' מתוך עשרה כוסות שותה חמשה כוסות במה דברים אמורים משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר תניא אידך ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין דברי ר"מ וחכ"א ישנה וממעט בבשר וביין כיצד ממעט אם היה רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל חצי ליטרא היה רגיל לשתות לוג יין ישתה חצי לוג יין ואם אינו רגיל כל עיקר אסור רשב"ג אומר אם היה רגיל לאכול צנון או מליח אדר סעודתו הרשות בידו תניא אידך כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול [א] בשר מותר לרחוץ

[ת"ר כל] מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב [ב]אסור באכילה ובשתיה *ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן *)[ג]בטלין משום שנאמר °פקודי ה' ישרים משמחי לב ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו ותינוקות של בית רבן בטלים בו משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב: לא יאכל בשר ולא ישתה יין : תנא *יאבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגרתו בשר מליח עד כמה אמר רב חננא בר כהנא משמיה דשמואל כל זמן (*שאינו) כשלמים ויין מגרתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס תנא **)יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו ג' ימים אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין

*) [גיטין סה·ו ובכ"מ ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום וכו' ותינוקות של בית רבן בטילין בו משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב וע"ע טור מ"ח ס"ס תקנד] **) [סנהדרין ע. ע"ז ל: תוספתא תרומות פ"ץ]

דאמר אסור לאדם שיושב אצבעו בפיו באב כדרך שאסור ביוה"כ. אע"ג דמותבינן עליה הא משני רב פפא חמורי לא קתני · ורגרסן בפ' יוה"כ (יומא עח·) מפשחת היה לו לריב"ל (ביוה"כ) [עיוה"כ] מקנח פניו ידיו ורגליו למחר מעבירה ע"ע עיניו ואינו חושש. ערב ט' באב שורה בפיו ושושה בפיו כלים נוגבים למחר מעביר ע"ע עיניו ואינו חושש ש"מ מהני כלהו דרחיצת פניו ידיו ורגליו בפ' באב אפילו בצונן אסור אלא אם היו מסוכות: ת"ר כל מצות הנהגות באבל נוהגות בפ' באב · אסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה · שלח רב ד) הגאון בלשון הזה יהא בנדוי כל מי שעושה אותה מכל אלו בפ' באב כל היום יוא' לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד כו' · ר' יהודה ס) אומר אינו קורא אלא במקום שאינו רגיל לקרות מפני שצעה הוא לו וקורא באיוב ובקינות פ' איכה ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן בטילים משום °פקודי ה' ישרים משמחי לב · תנא יין תוסס אין בו משום גילוי · וכמה תסיסתו ג' ימים · לפיכך בערב ט' באב מותר :

ס) מגני ג"ל כל שהר ימי השבוע מותר . כ) תולי ג"ל מתלוקת ר"מ והמיים פשוטות כן . ג) תולי ג"ל ר' ישמעאל בר"י תמר מפשה שמותר לתמול מותר לרחוץ . ד) תולי ג"ל רב כהי גחון . ס) מלאה ג"ל

רבינו חננאל

ומפיר אחר · ואסיקנא הלכתא (כר' יוחנן) כרשב"ג דאמר אינו נוהג אלא אותה שבת בלבד שהל ט' באב להיות בתוכה · והלכתא כר' מאיר דאמר עד התענית · אבל לאחר התענית שאר ט) שבוע מותר · וזהו פי' הלכתא כתרוייהו לקולא : ערב ט' באב לא יאכל ב' תבשילין כו' ואפילו אורז ועדשים · אבל אוכל תבשיל אחד בלבד שלא יהיה אותו תבשיל בשר ואם הוא בשר בן ג' ימים מותר · דא' כל בשר שאינו כשלמים בן ב' ימים ולילה אחד כדכתיב ביום זבחכם יאכל ומפחרת וגו' אינו קרוי בשר אלא מליח ויין תוסס נמי כגון שנפחת בתוך ג' ימים מותר שאינו עדיין יין · אמר רב יהודה אמר רב ל"ש לא יאכל ב' תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין בערב ט' באב משעה שיעברו שש שעות מן היום כגון שיקבע סעודתו משעה שביעית ולמעלה · והני מילי בסעודה שהיא מפסיק בה כלומר בתענית · אבל אם ברעתו לאכול עדיין פעם אחרת או קודם שעה ששית מותר כ) (מתשחא מיברורי) · הני מילי משובחין הן . רשב"א אם היה רגיל לאכול אותה סעודתו עצון או מלח הרשות בידו : ת"ר כל שהוא משום ט' באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ ג) משעה שאסור לאכול אסור לרחוץ . ואע"ג דרבנן נוהג אבל עד התענית ואמרינן הלכתא אבל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל ז' אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור מותר . הא גרסינן בפסחים פרק מקום שנהגו (דף נ:): אין בין ט' באב ליום"כ כו' מסייע ליה לר' אלעזר

רבינו גרשום

שאוכל קודם לכן שעדיין יאכל אחריה . כל שהוא משום ט"ב היינו ט' באב עצמו כל שאינו משום ט"ב שאר תענוניות אפילו הוא

אמר לאחריו נמי אסור : מתניה מה חנה ח' ימים אף מיעוט שפתה ח' ימים : ותרוייהו לקולא הלכה כר"ש דאמר אין אסור אלא עד התענית והלכה כרשב"ג דאין אסור אלא אותה שבת והוא שלפני ט' באב :

אין מברין על הקטן עד שיהיה בן שלשים יום ואי קים ליה שכלו לו חדשיו ואפילו תוך שלשים מברין עליו. **ו אין מברין על הקטן** וכו'. נפרק רבי מליעזר דמילה (דף קל"ו.): **ההולך לבית האבל** וכו'. נסוף מועד קטן: **והראב"ד כתב** וכו'. כל"ל: **תניא** מרביצין וכו' ואין מביאין שם לא בשמים וכו'. פירוש מפני שהן לתענוג ומסמא **כלום כל אותו היום** יח) ולכאורה נראה שאם אינו אוכל כל אותו היום שלמחרתו אסור לאכול בסעודה ראשונה משלו דכיון דילפינן ליה מקרא ולחם אנשים לא תאכל אלמא שמצוה נוהגת היא באבל כשאר כל דיני אבלות אבל מלשון הירושלמי משמע שאינו צריך דקאמר לא תקבלון עלי יומא דין אכילה ולמחר מדידיה פירוש ולמחר יאכלו משלו וכן יראה מלשון הרמב"ן שכתב אם רוצה שלא לקבל הבראה רשאי משמע שום הבראה שאם לא יאכל ביום השני משלו הרי מקבל הבראה ביום השני וכן כתב בספר המצות (סמ"ק סי' צז עמ' סד) רבינו נתנאל היה אבל וישב בתענית ובלילה אכל משלו (מ) והדבר צריך תלמוד: **ו אין מברין על הקטן** עד שיהיה בן שלשים יום (ט) **ואי קים לן ביה שכלו חדשיו אפילו תוך שלשים מברין עליו. ההולך לבית האבל לאכול עמו להברותו אם לבו גם בו יברהו** יט) **על מטות כפויות ואם אין לבו גם בו יברהו על מטות זקופות.** פירש ר"י שהמברה יושב על מטה זקופה אבל האבל יושב על מטה כפויה וכשלבו גם בו אף המברה יושב על כפויה. (י) והראב"ד כתב כ) כשאין לבו גם בו אף האבל יושב על מטה זקופה כא) וכן כתב הרמב"ן וכן דעת אדוני אבי הרא"ש ז"ל: **ז תניא מרביצין ומכבדין בבית האבל** ומדיחין קערות כוסות וצלוחיות וקיתוניות **ואין מביאים שם לא בשמים ולא מוגמר אבל מביאין אותם** (יא) **בבית שהמת שם ואין מברכין עליהם** כב). **ואין אומרים** שמועה **ואגדה בבית האבל אלא** יושבין ודומין [ס"א ודוין]. **תניא בראשונה** (יב) **היו מוליכין לבית האבל עשירים בקלתות של כסף וזהב ושותין בזכוכית לבנה ועניים בסלים של (נסרים) [נצרים] ושותין בזכוכית צבועה והיו עניים מתביישין התקינו שיהיו עושים לכל בשוה: ח תניא עשרה כוסות התקינו בבית האבל שלשה לפני סעודה ושלשה תוך הסעודה וארבעה לאחר הסעודה הוסיפו עליהם עוד ארבעה התחילו שותים ומשתכרים החזירו הדבר ליושנו. ופירש רש"י לעשרה. והרמב"ן** (עמ' רד) **פירש ליושנו** (יג) **שלא ישתו אלא לתוך הסעודה דיין שלאחר הסעודה משכר** (ירושלמי

תניא בראשונה היו מוליכים לבית האבל עשירים בקלתות של כסף וזהב וכו' עד בשוה. נסוף מועד קטן (כז.):

תניא עשרה כוסות [התקינו] בבית האבל וכו'. נפרק קמא דכתובות (ח:). ודברי הרמב"ם נפרק י"ג (ה"ח) כפירוש רש"י מכל מ נהגו כן ומ הרמב"ם מ כתב נדרך מיוד שהרי כתב כלשון הזה אין שומין בבית האבל יותר על עשרה כוסות לכל אחד ונפרק ד' (ה"ו) כתב נקבר המת הרי זה מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט כדי לשרות מכילה שבמעיו אבל מ לרווח עכ"ל:

פרישה

והדבר צריך תלמוד. פירוש צריכין לומר מנין להם הא כיון דמן ת מ משמע הכי: (ט) **ואם קים לן שכלו חדשיו.** לכאורה להוה הדין אי נמי לן להוה בן שבעה כגון שבעל ופירש ועיין מה מי נסוף קיימן שע"ד (לוח יז) דמשם משמע דשאלות כלו מדשיו ממש ולא בן שבעה: (י) "והראב"ד כתב" כשאין לבו וכו'. כל"ל. (יא) **בבית שהמת שם.** פירוש נעוד שהמת אם מביאין בשמים

חדושי הגהות

והר"ן שם (ת. ד"ה ו"מ) הביא שני פירושים על פירוש זה וזה לשונו פרשים בית האבל היינו כל זמן שהמת מוטל לפניו מביאין מוגמר י ויש ולכן אין מברכין עליו (כדלעיל ברכות נג.) ובית המנחמין נקרא שנקבר המת לפי שאין מנחמין עד שנקבר ויש מפרשים להיפך שהיה יוצאד למנחמין ואף על פי שהיה האבל יושב עמהן היו מביאין מוגמר עם להעביר המיטרידות שאל בית שהיה שמח ואל בית האבל יושב עמהן לפי שאין בית האבל נקרא בית אבל אלא מפני שהמת שם ולפי זה אפילו אין המת שם אלא שהיה שם קודם לכן למאי קרי ליה בית המנחמין וכיון שכן מה הפרש בין בית האבל לבית המנחמין דהרי במרוויהו האבל יושב עם המנחמין ואיך יאמר יש לומר להא הרב ז"ל כל מגמתו לבאר דברי הטור ואילך פירש לשון הגמרא עגד דעת הטור שהרי הטור לא הזכיר אלא בית שהמת שם ולפי דמשמעות הוי אמינא דעצות ואל בעפרים ומקום בית האבל אלא

11

באר הגולה

דפסחים נ״ד (° פירוש מפני הסירוף א ברייתא תענית ל׳ ב ברי״ו שם ג בהגהות מיימוני בהדשות בשם בבל בו ד תשו׳ מהרי״ל ה אגור בשם

עטרת זקנים

לו לאכול וגם אסור נמי לרחוץ ולסוך כהו בט״ב עצמו ב״כ ויש מ״ש אפי׳ קיבל עליו להתענות מ״מ מותר לרחוץ ולסוך דמה שקיבל קיבל ולא קיבל אלא איסור אכילה מהרש״ל סימן ל״ב וקבלה בלב איננה קבלה ויש מ״ש דהמנהג הוא שאף קבלה בלב הוה קבלה ואסור לו לחזור ולאכול מורי ננ״ח:

* ומותר ברחיצה וסיכה כו׳. היינו כשלא קיבל עליו כנ״ל אבל אם קיבל עליו התענית או יש ריעות כנ״ל:

* ולכן אם חל בשבת כו׳ מותר ללמוד קודם חצות אם חל בשבת ש״ת ו סרים לוכלין סי׳ ל״ט (ספר כנסת הגדולה) דין מדברי רמ״א בכאן דאם ע״ב בא׳ בשבת מותר ללמוד כיון דאיסור זה אינו אלא מטעם מנהג דיו שנאסר בט״ב שחל בשבת מה שאסור בט״ב של חול אבל שנאסר בעט״ב בחל לטוח בשבת מה שנוהגין בעט״ב שחל בחול אין סברא והכהנג בכל הקהילות שא״ל פרקים אפי׳ כשחל עט״ב בשבת וכן נוהגין ע״כ:

תקנד * ותינוקות של בית רבן כו׳. ואפילו דברי

יד אפרים

בט״ז ס״ק ב והדרכה חוב עליו לאכול בשר כו׳ עמ״ש אח״ז בבאור סוף סוף התענית דעונג לאחר ושמחה לאחר ע״ש שכתבים למג״א ושי׳ לקמן סי׳ תרפ״ח ס״ק ח׳:

תקנד במ״א ס״ק ב׳ כמ״ש ביו״ד סי׳ בפ״ד ע״ש ר״ל דלפ״ז

דגול מרבבה

*) ונ״ל דהרמ״א כר״ת כניה עט״ב לוכר ש״פ בעט״ב אסור אבל בט״ב מודה רמ״א שאינו אסור רק אחר חצות דאל״כ למה לא כתב רמ״א בשום מקום שאם חל ט״ב בשבת שלא לומר בליל שבת משניות פ׳ במה מדליקין ולומר שפ׳ במה מדליקין נחשב יותר סדר היום מפי׳ אבות במנחה זה דו״ק ולכן נראה לשניות דעתי כמ״ש:

**) לא הבנתי דבריו דשם

דהם כופר

כ״ם או״ח סי׳ ק״א:(שם במג״א ססק״ז) במגילת איכה. נ״ב עי׳ תשובות ח״ס או״ח סי׳ קנ״ן [שם נשאל אי שפיר להקהיל

לבושי שרד

דכל שקיבל על עצמו התענית של יוה״כ אף שלא אמר היום אכור משום דמקבל יום זה עד הערב מיחשב נ״כ קבלה תענית למקבלה היום אע״פ שאכל

תקנד מ״א סק״ב (°) סי׳ שפ״ד

מגן אברהם

כו׳. אבל א״ל להוסיף מבע״י (מ״מ כ״י): ד מותר ברחיל׳. ואם קבל התענית מבע״י אסור ברחילה (כ״ח דלא כרש״ל בתשו׳ סי׳ ל״ב): ה לחלוץ מנעלים קודם שהולכין לבה״כ (מהרי״ל) פסי׳ תרי״ד: ו לאחר ברכו. ויזהר שלא יגע בהם בידיו ועפסי׳ ד׳ סי״ח וכ״א: ז חל בשבת וכו׳. א״כ ק״ו אם ח״ל ע״ב בשבת שאסור ללמוד כל היום דהא אסור מדינא ללמוד בע״ב ועוד דהא דברים שבלכעה נוהג כמ״ש סימן תקנ״ד סי״ד וכתשו׳ מור״ם לובלין כ׳ אם חל ע״ב בשבת מותר ללמוד דהשמים גופא חומרא יתירה היא והכו דלא לוסיף עלה עכ״ל ול״ע שלא הביא דברי רמ״א מיהו בתשו׳ מהרי״ל כ׳ וז״ל ע״כ שחל בשבת אסור ללמוד אחר חצות כמו בחול עכ״ל משמע דקודם חצות מותר ונ״ל הטעם כיון שנדחה נדחה ואין לו דין ע״ב רק דין פט״ב ומ״מ לענין השמים מחמרינן אבל *) כד״מ הביא בתשובת מהרי״ל פט״ב שחל בשבת וכ״ה בסימני תשו׳ מהרי״ל וא״כ אין ראי׳ משם וככ״ה מתיר ללמוד בפט״ב שחל בשבת ואוסר בט״ב עצמו שחל בשבת וצ״ל להתמי׳ בשניהם דהא יכול ללמוד דברי׳ המותרים בע״ב וכן אשכחן בגמ׳ שקרא ר׳ במגילת איכ׳ בע״ב שחל בשב׳ עמ״ש סי׳ תקנ״ד ס״ד:

תקנד א ונעילת הסנדל. ואסור לנעול סנדל כל היום (הגהות) ור״ח כ׳ יהא בנדוי מי שעושה א׳ מכל אלו כל היום (הגה״ה וש״ל ומהרי״ל וכ״ח ושל״ה) אך אותם ההולכים בין הפכו״ם ועוסקין במשא ומתן אחר חצות אותן מותרים לנעול ומהם למדו כולם להקל ויש למחות בידם: ב ותינוקות וכו׳. אפי׳ דברים הרעים אסור ללמוד עם התינוק דעיקר שמחת התינוק במה שיודע לקרות אע״פ שאינו מבין מכל תינוק שמבין מה שהוא אומר מותר ללמוד עמו דברים הרעים (כ״מ) ול״נ דאסור ללמוד כלל עם אחריכ ☞ כמ״ש**) כי״ד (°) סי׳ שפ״ד ע״ש רק מותר ללמוד לו החורבן דאינו אלא סיפור דברים ומשבר הלב של תינוק: ג ובדברים הרעים ו וכ״ל דרעות של עכ״ום אסור לקרות עמ״ש סי׳ (°) תקנ״א ס״ט: ד ופ׳ אלו מגלחין · אע״ג שיש בו כמה דיני מנודה ומוזהרים מות׳ ללמוד דלא סגיף מאבל דדוקא באבילות המפורסם חמור ע״כ מאבל אבל באבילות שאינו מפורסם כגון לשנות בינו לבין עצמו ע״כ קיל טפי כמ״ש בתו׳ כבמולן אבל לישא וליתן בהל׳ ודאי אסור (תשובת מהרי״ל סימן רכ״ט): ה ע״י הרהור. אע״ג דהרהור לאו כד״ד כמ״ש סי׳ ס״ב שאני הכא דעיקר טעמא משום שמחה ובהרהור איכא שמחה (מהרי״ל שם) וכ״ל דמה״ט אסור ללמוד איזו דרוש או קשיא ותירוץ אפי׳ בדברים הרעים מפני ששמח׳ הוא

שולחן ערוך

הגה (א) ד * ומותר (ג) ברחילה וסיכה ונעילת הסנדל עד בין השמשות ומיהו נהגו נוהגין ה לחלוץ (ד) מנעלים קודם שיאמר ברכו ואם הוא שבת חולצים ו לאחר ברכו מלבד ש״ץ שחולץ (° קודם ברכו (הגהות מיימוני) רק אומר המלה המבדיל וכו׳ (מנהגים בשם מהרא״ק) (ב) ונהגו שלא ללמ״ד בערב תשעה באב מחצות, ואילך כי אם בדברים המותרים בתשעה באב * ולכן אם ז חל (ה) בשבת אין אומרים פרקי אבות (מהרי״ל ומנהגים) וכן לא יטייל ערב תשעה באב:

תקנד דברים האסורים בט״ב ובו כ״ה סעיפים:

א א תשעה באב (א) אסור ברחיצה וסיכה א ונעילת הסנדל ותשמיש המיטה ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמ׳ בהלכות ובאגדות משום שנאמר פקודי ה׳ ישרים משמחי לב ג (א) ב * ותינוקות של בית רבן בטלים בו אבל קורא הוא באיוב ג ובדברים (ג) הרעים שבירמיה ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם:

ב ג ומותר ללמוד מדרש איכה (ב) ד ופרק אלו מגלחין וכן ללמוד פירוש איכה ד ופירוש איוב:

ג ה יש מי שאוסר ללמוד ה ע״י (ג) הרהור: ומותר

ט״ז

תקנג (א) ומותר ברחילה כו׳. דלא כהרמב״ן שאוסר ברחילה אף (°) בזמן שמותר באכילה וטעמו דהנאה דסיכה היא הנאה דלאחר שעה ונראה ברוחן לצורך ע״כ והרא״ש תמה ע״ז דיהא מותר לאכול ולשתות ויהא אסור לרחוץ ולסוך א״כ מ״ש רמ״א כאן ומותר ברחילה היינו כ״ז שמותר באכילה לכל אחר שקיבל בפי׳ שלא לאכול אל עליו גם איסור רחילה דחומר ע״כ מתחיל מאות׳ שעה ולא אמרי׳ מן הסתם למחל׳ קיבל עליו ולמחלה לא קיבל עליו אבל נעילת הסנדל כרא׳ דלא תלוי בקבלת איסור אכיל׳ דהא אנו רואים בבירור שאינו מקבל עליו לזה כיון שמנעליו ברגליו ואינו חולץ הרי כאלו או׳ בפי׳ שאינו מקבל עליו חומר׳ זו עדיין ומטעם זה שאמרנו שמקבל עליו חומר ע״כ קודם זמנו נרא׳ דהמקבל עליו איסור אכיל׳ בשר ויין בין המצרי׳ אין איסור רחילה בכלל דזה לא קיבל עליו חומר ע״כ באותו זמן אלא חומרא מיוחדת לאותו זמן ומה שקיבל בפי׳ קיבל ותו לא ורש״ל בתשו׳ סי׳ ל״ב פסק נ״כ להתיר רחיל׳ בזה והאריך ע״ש כנלפ״ד: (ב) ונהגו שלא ללמוד כו׳. הרבה יש לי לתמוה בזה דאם (°) אין איסור באכיל׳ בשר ויין ☞ ואדרב׳ חוב עליו לאכול בשר בשביל כבוד שבת כמ״ש הטור בסי׳ תקנ״ב ולמה נחמיר עליו שלא ילמוד משו׳ אבילות בכלע מי שיש לו שיעו׳ שרגיל בכך בעת ההיא. ותו תימא לי דהא קורין בתורה במנחה ואפי׳ בט״ב במידי דשייך ליומיה · כגון פ׳ התמיד ומשניות דקרבנות כיון דרגילום לאומרם בכל יום ולמה ישתנה משניות ופרקים השייכים לאותו שבת · וא״כ כלאו כבוד שבת הוא ליה למימר פרקים· ומצאתי כתוב בשם רש״ל שלמד אחר חצות בכל ערב תשעה באב והתיר לאחרים ללמוד. והמנהג שלנו שב׳ רמ״א עיין מנהגים צריך עיון ונראה דהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו כנלפ״ד:

תקנד (א) ותינוקות של בית רבן בטלים נראה פשוט דספ׳ איוב ושאר דברים המותרים לגדול מותר ללמוד גם עם התינוקות וכאן לא אסרו אלא הלימוד שהקטנים לומדים בסדר שלהם דהיינו חומש וגמרות וקמ״ל דאע״ג דיש לצער קלת בלימוד עמהם ור״מ ס״ל בגמרא דהותר לשנות במה שאינו רגיל ואע״ג דלא קי״ל כוותי׳ היינו בלימוד של עצמו אבל עם התינוקות ס״ד דסרי קמ״ל דאפ״ה ליבטלו מזה ואיסור של התינוקות בלימוד אין טעמ׳ משום שהם שמחי׳ דודאי אין להם שמחה אלא משום המלמד ששמח בד״ת שלומד עמהם כנ״ל: (ב) ופ׳ אלו מגלחין. בגמ׳ פליגי ר״מ ס״ל דקורא ושונ׳ בכ״מ

תקנג מ״א סק״א בזמן שמותר באכילה וכו׳. היינו אחר שאכל סעודה המפסקת ס״ל לרמב״ן דנאסר ברחילה וסיכה: ט״ז סק״ב(°)אין איסור באכילי עיין בכור שור תענית דף ל׳: מתחילה כמ״ש סי׳ תק״כ סעי׳ י״ח: תקנג ט״ז סק״א ע״ש מבואר שם דהכל אסור ללמוד עם אחרים אפי׳ דברים הרעים ע״ש: סק״ב תקנ״א ס״ח (°) דמותר לומר זכרונות או שופרות של פורעניות

באר היטב

תקנג (א) ... הסמשות אבל א״צ להוסיף מבעוד יום מ״מ כ״י: (ג) ברחילה. ואם קיבל התענית מבעוד יום אסור ברחילה כ״ח מ״א: (ד) מנעלים. קודם שהולכים לבה״כ מהרי״ל עסי׳ תר״ד: (ה) בשבת ר״ל עט״ב. אם כן ק״ו אם חל ט״ב בשבת שאסור ללמוד כל היום וט״ז כי ואם אין איסור באכילת בשר ויין למה נחמיר שלא ילמוד ותו תימא לי דהא קורין במנחה ואפי׳ בט״ב במידי דשייך לומר כגון פרשת התמיד ומשניות דקרבנות ולמה ישתנה משניות דפרקים ומצאתי שרש״ל למד אחר חצות בכל עט״ב והתיר לאחרים ללמוד ונראה דהלומד בשבת אפי׳ אחר חצות לא הפסיד שכרו עכ״ל ט״ז וכנה״ג מתיר ללמוד בעט״ב שחל בשבת ואוסר בט״ב עצמו שחל בשבת ע״ש · ומ״א כתב נראה להחמיר בשניהם דהא יכול ללמוד דברים המותרים בט״ב עיין שם:

תקנד (א) אסור. וכל הנזכר בסעיף זה אסור כל היום עד הסיכה שהם מדינא דש״ס וכ״כ בשל״ה דרוקא ביסיכה על הקרקע מקילין שאינו אלא מנהג׳. ור״ח כ׳ יהא בנידוי מי שעושה אחד מכל אלו כל היום ושיכום לומר דתפלת ערבית יעשה יום ללילה למיקל באיסורים הכ״א וש״ל ומהרי״ל וכ״ח ושל״ה אך אותם ההולכים בין העכו״ם ועוסקין במשא ומתן אחר חצות אותן מותרין לנעול ומהם למדו כולם להקל ויש למחות בידם: (ב) הרעים. ורעות עכו״ם אסור לקרות ועם התינוקות אסור ללמוד אפי׳ דברים הרעים רק מותר ללמוד לו החורבן דאינו אלא ספור דברים ומשבר הלב של תינוק מ״א. והט״ז מתיר ללמוד עם התינוק בדברים הרעים וכאן לא אסרו אלא הלמוד שהקטנים לומדים כסדר שלהם דהיינו חומש וגמרא ע״ש: (ג) הרהור. ונראה לי דמה״ט אסור ללמוד איזה דרוש או קשיא או תירוץ אפי׳ בדברים

שערי תשובה

אך אין לו׳ מזמורים וכן הוא מנהגי עכ״ל. והבר״י כתב שדבריו ברורים ומ״ש שאין אומרים צדקתך כ״כ במחבר לקמן ר״ס תקנ״ט ובשחרית אומרים אב הרחמים ומזכירין נשמות ועיין בא״ך כאן ובמשבצות ר״ס תקנ״ט: (ש״ע ס״ב) או׳ תחלה המבדיל כו׳ עיין משבצות שיאמר בלא ברכת שם מלכות ולא יסיים בברכה ועי׳ מג״א סי׳ רצ״ט ס״ק יו״ד: (ה) בשבת . עבה״ט ועי׳ ביד אפרים בשם א״ז בבכ״ש שהסכים להמג״א בזה ע״ש ומ״ש בש״ע ולא יטייל עט״ב כ׳ בברי״ שיש שכתב דבהא כ״ע מודו דאף בשבת לא יטייל ואם חל ט״ב נשבת כל היום לא יטייל ע״ש ועי׳ בדגול מרבבה כ׳ כתב דגם רמ״א מודה דאף בט״ב שחל בשבת אינו אסור אלא אחר חצות דאל״כ היה לו לרמ״א לכתוב שלא כו׳ בליל שבת במה מדליקין שדוחק לו׳ שנחשב יותר בסדר היום מפרקים במנחה ע״ש ויש לדחות דבע״ש נוהגים בהרבה מקומות להתפלל מבע״י כדאיתא ר״ס רס״ז וע׳ במג״א ס״ק א׳ וע׳ בתהי״ד ונם י״ל דבמה מדליקין קביעי טפי והוי בפרהסיא משא״כ בפרקים ע׳ בסי׳ רצ״ב ס״ק ח׳:

תקנד בש״ע (א) ואסור לקרית בתורה כו׳ וכתב מח״ב בשם בית יהודה ח״ב מי שהחזיק לעלות לתור׳ בט״ב ונעשה אבל מותר לעלות בתורה שחרית כיוןדהוי דברים הרעים וכ״ע אסורי בתור׳כמוהו ע״ש ומח״ב כ׳ שמכוש שיכול לעלות בתורה ולהפטיר ומשמע דאף שלא החזיק לעלות לס״ת בט״ב הדין כן:

ביאור

כג לכהכ כו׳ ונשלמרו כו׳ השמע דבשאר דברים יום ולילה שוין ... אסור ללמוד ... [illegible]

הגר״א

מפני הסירוף וכדי שלא לנהוג בשבת עינוי אחר רק כו׳ : ונהגו כו׳. משום שמחה כמ״ש בסי׳ תקנ״ד ס״א ומזמרת יתירה היא דהא אינו מנהג שום דבר מדברים הנוהגים בע״ב רחילה כו׳ כנ״ל : וכן. ע׳ סי׳ תקנ״ד סעיף כ״א : סי׳ תקנד א ואם יש כו׳. כמ״ש ובדברים הרעים בו׳ : ס״ב ומותר כו׳. ר״ל דל״ת דוקא קורא כלא פי׳ ח״ש וכן ללמוד כו׳ וכמ״ש ב״י בשם תשובת מהרי״ל ע״ש ... [illegible]

חכמת שלמה

קשה מ״ש מרחיצה דמותר בזמן שמותר באכילה אף דהוי תענוג דלאחר זמן. מיהו זה לקי״מ דהתם לומר בזמן האיסור כבר לכך אולינן שפיר בתר מה דהוה בסוף תענוג לי אדאם עושה בזמן היתר לא משגחינן בתר מה דהוי בסוף רק כיון דהשתא הוי בזמן היתר מותר. אך לכאורה קשה על הסוברים שם דבתר בסוף אולינן וכאן דידע שאח״כ יצטרך לחלל שבת אסור למול א״כ מוכח דאזלינן בתר בסוף וקשה ממ״נ אם נאמר דטעם הרחיצה דמותר מכח דבתענוג אין איסור רק אם התענוג נמשך תיכף אך אם אינו נמשך תיכף רק אח״כ מותר א״כ למה אוסר ר״י שם בלימוד מכח דשמח הוא אח״כ ונם למה אסר הרחיצה וסיכה בט״ב עצמו הרי אין התענוג תיכף רק אח״כ ואם ס״ל דבזמן איסור ודאי אסור אף אם התענוג נמשך אח״כ רק בזמן היתר הוא דאין לחוש אף שהתענוג נמשך אח״כ א״כ למה אסרו התם למול ולא אזלינן בתר השתא... [illegible]

שלמה

ס״ל כמ״ד דספק דרבנן אסור באתחזיק איסורא לכך אוסר אך להסוברים דספק דרבנן באתחזיק איסורא מותר או מותר בכל ת״צ בסופו נ״כ. ומה שהביא המג״א ראיה מסי׳ שפ״ו אינו ראיה דהתם דצריך לר״י דאמר ט״ב בה״ש שלו אסור מברייתא דספיקו מותר קשה מה קושיא ניטא דזה כלל אסת לכ״ע דט״ב חמור בחד צד משאר תענית צבור לענין בה״ש ולכך לר׳ יוחנן כמ״ד דספק דרבנן באתחזיק איסורא אסור א״כ ממילא באפוקי יומא בכל ת״צ אסור לכך החמירו בט״ב דאפילו בעיולי יומא אסור בה״ש שלו... [illegible]

סי׳ תקנ״ד

סעיף א׳ אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים וכו׳. נ״ב עיין בט״ז סק״ב מה שהביא ראיה ממה דס״ל לר״י אע״פ שמיצר הוא עכשיו שמח הוא לאחר זמן ע״כ. ונשאלתי מידידי הרב הה״ג מוה׳ שמשון חמאדיש נ״י אבדק״ק ... [illegible]

ואלו מגלחין פרק שלישי מועד קטן

אודיינ׳. מכמצת גדולה: מכולם. אמרו לפי שין ע״ג קרקע לא יצא עד שיכפה מטהו ויצא עליה: כעין ארצה. כלומר שכפה מטהו ויצא עליה ועלועם קריעה מעומד: ואסור לקרות. כדלמרינן לעיל (דף טו.) מדאמר רחמנא ליחזקאל התנך דוס. והא דאמר (מוספ דף כה.) לגבל מיב כגל המצות האמורות תורה אור במורה מון מן התפילין התם שלרבינו יצחק

אלא מעתה ועמד ואמר ה״ע · מעמע ועמד ואמר הייטו לפי׳, מיוצב והא דאמרינן פרק מגות חגיגה (יבמות דף קו.) בתי עמודי לכתחילה שמא לריך עמידה מדרבנן מיהו קשה דועמדו שני החנמים (דנריס יט) דבעינן עומד ו״ל דועמד ואמר ודאי מעמע לפי׳ מיוצב כמו ועמדו וקדמו (לעיל דף יח:) לגל ועמד לחוד לא מעמע

דאי: לא תימא הכי ויכבב תלמה וכו׳ · תע״ג דוסבב תלמה כתיב כמי לגל הילד דבם שבע תע״ג דלא גבי מת כתיב תגה על בטו ושמה הוחל והגבית אמר לו מות ימות הכי הוה כמת ותע״פ שהתפלל עליו שיחיה וכעונין זה אמר בירושלמי הקב״ה שהיה יודע שעתיד להיות מבול היה מתחבל על שולמו קולם המבול ובחום׳ הכ׳ הקשה כי הסוגיא משמה בתחילה אומר מלמת יחירתה עבד לפי לא תימת הכי והדר מקשה לגה יגה ידי חובתו וג״ל דהכי פי׳ מלמת יחירתה וה״ג כפה מטהו ושכב ע״ג קרקע וה״ג עבד מלמת יחירתה לגיכה למימר ושכב הייטו כפיים המטה דהא לא יגה ידי חובתו מכפיים המטה ה״ל כעין וגיכה שום יהור וגיחא ליה לשטויי הכי מלומר שהיה מלמת יחירתה ולהוכיח קריעה מכפיים המטה:

אלו דבריס שהבל אחור בהן · הכא לא חשיב דבריס שמלוה עליהן כגון כפיים המטה ועטיפת הרחש דלא חשיב גגה מילי דאחור בהן תפילין ומחילה שלוס לא חשיב דאין זה בל יתי בל החבל כדאחר לקמן תבטוסת לא חשיב דהוי בכלל רחילה תע״ג דלעיל (דף טו.) מייתי מרי קרחי לרחילה ותבטוסת אבל הכי לגה טהגיס בל הבטוח לא לאחוקי מפי׳ הר״ח שפירס שרבינו שמואל היה מחיר לחבל לעשות מלחכה אחר ג׳ יתים ומה שאין טהגין עמה לעשות עטיפת הרחש וכפיים המטה שמכינן להה דאמרינן בירושלמי אבסנתי חיט הוה פי׳ מבשה דלא ליתמרן מרש חייב בכפיים המטה דלא ליתמרן בהן הבבריס ויש בינינו עבדיס ושפחות ועוד יש ליהן טעם בכפיים המטה לפי שמטות שלנו בך יבולין לעבב בתחת מבד זה בתו מבד זה ואין ניבבת הבפייה דיש להן ד׳ קונדיסים מלמעלה בעין רגליס ובדאמרינן לקמן דרגש אין לריך לבפותו ועוד יש ליהן טעם בעטיפת הרחש שלא היה מבית כי אם לידי אחוק ◦ טעין הרבים שבירמיה מדלה אבי ליה בשמעתין בתו ט׳ בהב שילחי תענית (דף ג.) ובימי זקנותו חזר והתיר ובירושלמי אמר אבל אומה בתקום שחיו רגיל מעמע שאומה בתו בהב שאמור בפרק בתרא דתענית (שם) אבל קורא בתקום שחיו רגיל וה״ק התם בל מלות דאבל ובי בהב שיין בדקאמר בירושלמי ומיהו אבל אומה בתקום שחיו רגיל וקורא בחיוב וקיבוע וכו׳ מעמע לבתורה ומה שהביא רבי יאתק דאיט לחאור מדקאמר לעיל (ד׳ טו.) אחור בדברי תורה שאמר החנק דוס ומעמע הבל אין ב״ל דאייה דלא קאמר אלא מדבר המעמתו בדאמר בתענית (ד׳ ג.) משום שאמר פקודי ה׳ ישריס מעמחי לב תדע דבולהו אחו דוקא להה קאמר אחור בתפילין שאמר פאחך חבוס עליך וחיט אחור בל ימי חבלו :

משלישי וחילך · וגליכי חבבינן [מקאמו] בבולו ומדבבן להה לה מייחי קרא אלא לגבי ימים דבתיב ויהמו ימי בכי אבל משה הר״ח והא ויהמו בתפילין וכן ואחריחה ביום מר מפי מבל בשר אחר מילי דבל שעה שהוא מר נפש מתעולל בעפר וחין זה

חולין פחר בפיבים בקונטרס בבתובות (ד׳ ה:) ריב״ח ובע׳ בתב היה אומר ר׳ יאתק זקני דאבי אמי בשלישי דאבי : ומניח לחיטו מחה פעמים · פי׳ מולן בפנים חדשות ומניח בסיבו וכן בל שעה שילבו מחה פעמים ביום וטעמיה משום בין לר״ח בין לרבי יהושע בפנים חדשות אחור לר״ח להניח אחור ולרבי יהושע אחר׳ מולן :

מכחן

בשבת יש בכור לנחלה מח הבן ביום שלשים כיום שלפניו פי׳ כיום ל״א והייב לתת ח׳ סלעים לבהן . ר׳ עקיבא אומר אם נתן לא ישול ואם לא נתן לא יתן · אמר רב אשי הבל מודים בשלשים כיום שלפניו דרבי וחשוב כיום שלפניו ובשלשים ואחד שמע והנח **) היא שמועה דחוקה ואינו נוהג אלא יום אחד בלבד כשמואל דאמר הלכה כדברי המקיל באבל : ת״ר אבל שלשה ימים הראשונים אסור להניח תפילין משלישי ואילך הלכתא כרבי אליעזר בהלינא שאם באו פנים חדשות משלישי ואילך אינו חולץ ***) והלכתא כרבא דאמר בין שמועה ראשונה בין שמועה אחרונה הלכה כמותו בכל מקום חוץ מאבל בתוך שבעה לאביו ואמו שאינו חולץ אלא ביום הקבורה בלבד ואפילו הכי אסור לגלח ולכבס ולרחוץ ולסוך ולהסתפר ולנעול את הסנדל ולעשות מלאכה ולשמש מטתו של אביו ושל רבו ולהתעטף בטלית נאה ולהתפלל בלא ציבור ולא לישב בתענית ציבור ולא לישב בבית המדרש בשבעה ימים הראשונים אבל משבעה ועד שלשים מותר לגלח ולכבס ולנעול את הסנדל ולעשות מלאכה ולשמש מטתו של אביו ושל רבו ולהתעטף בטלית נאה ולהתפלל בציבור ולישב בתענית ציבור ולישב בבית המדרש בשלשים הראשונים אבל משלשים ואילך מותר בכל חוץ מיין ותגלחת ותספורת ומנעלים נאים ומשמשת מטתו של אביו ושל רבו ומן הנשואין ומן הסעודות ומן המרחלה ומן הבית שהיה בו בשעת מיתה ומן המרחלה ומן הבית שהיה בו בשעת מיתה ומן המרחלה ומן הבית שהיה בו בשעת מיתה

ללמוד דברים הרעים בשב״ק, ודעביד[24] כמר עביד ודעביד כמר עביד.

ומ״מ אף למחמירים, מותר ללמוד בדברים המותרים ללימוד בט״ב אף[25] בדרך פלפול ולישא[26] וליתן בהלכה ומותר לדרוש[27] ברבים בענינים אלו, וכן[28] אמירת תהילים ולימוד ׳חק׳, חומש עם פירש״י ושניים מקרא ואחד תרגום ושאר לימודיו שרגיל בהם בכל שבת אם לא השלימם עד חצות מותר להשלימם לאחר חצות, וכן יש[29] המתירים סדר קבוע בישיבה, וכן מי[30] שדרכו תמיד ללמוד על השלחן בסעודות שבת ובסעודה שלישית מותר בזה גם בשבת זו, וכן מי[31] שדרכו בכל שבת אחה״צ לדרוש ברבים מותר גם בשבת זו דאל״כ הוי אבילות בפרהסיא.

סימן תקנד

קריאת עיתונים וספרי הסטוריה מדע וחכמה בט״ב

א. סעי׳ א׳, שו״ע: ת״ב וכו׳ אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש בגמ׳ בהלכות ואגדות משום שנאמר פקודי ה׳ ישרים משמחי לב. והאיסור מחצות[1] היום דערב ט״ב. ויש[2] מי שאומר שמצות ״והגית בו יומם ולילה״ לא נאמרה לענין ט״ב, ולכן אף כי מותר הלימוד בדברים הרעים מ״מ אינו אלא רשות ואין בזה חובה מצד מצות ׳תלמוד תורה׳, ויש[3] החולקים ע״ז דלא אתי מילי דרבנן ומבטל מילי דאורייתא ומצות תלמוד תורה (בדברים הרעים) קיימת גם בט״ב.

כהמג״א״. 24. עיין בס׳ ט״ב שחל בשבת פ״ו סעי׳ כ״ג המלקט את כל השיטות לכאן ולכאן ובשם כמה פוסקים מביא לשון זה, וכל אחד ינהג כהוראת רבותיו. 25. שו״ת חת״ס סי׳ שמ״ו הו״ד בכה״ח סקי״ז אף כי בט״ב אסור ללמוד כן כדלקמן סי׳ תקנ״ד מ״ב סק״ד. 26. עפ״י הנ״ל, ובילקוט יוסף מועדים עמ׳ תקפ״א דאף כי עפ״י המחבר מותר ללמוד בשבת זו (וכן בכל עט״ב אם יש לו צער ממניעת הלימוד — ע׳ שו״ת יבי״א ח״ה סי׳ מ׳) מ״מ טוב ונכון ללמוד בשבת אחר חצות בהל׳ ט״ב וללמד לרבים בהלכות אלו. 27. אורחות חיים ספינקא בשם שו״ת כת״ס סי׳ ק״א. 28. דגם בערב ט״ב ובט״ב התירו כדלהלן סי׳ תקנ״ד אות ד׳. 29. שו״ת דברי יציב או״ח ח״ב סי׳ רמ״א. 30. כה״ח סקי״ח ועיי״ש שגם מי שרגיל ללמוד ח״י פרקים משניות ולא השלים חוקו מותר לאחר חצות. 30. שש״כ פס״ה הערה מ״ה, ולפי״ז הרגיל לדרוש ברבים בכל שבת פרקי אבות מותר גם בשבת זו, אך אא״ז זצ״ל היה רגיל ללמוד פרקי אבות ברבים ובשבת זו לא למד.

תקנד — 1. והטעם שאסור כבר מעט״ב כתב בשו״ת חת״ס סי׳ קנ״ו לפי שכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו והרהורו גביה בלילה ונכנס לאבל ט׳ באב כשהוא שמח (מובא גם בהג׳ חת״ס שבסוף השו״ע). 2. ערך השלחן (הספרדי) סק״א בשם המטה יהודה למהר״י עייאש יו״ד סי׳ שפ״ד סעי׳ ד׳ גבי אבל, הו״ד בכה״ח סק״י. ושו״מ בספה״ק עבודת ישראל סו״פ דברים ״וגם כי בת״ב אסור ללמוד תורה ועליו נאמר הפרו תורתיך ולכן תיכף אחריו קורין פ׳ ואתחנן עם י׳ הדברות להתחיל התורה ולקבל עומ״ש מחדש״, ובשולחן גבוה הו״ד בשד״ח אס״ד ביהמ״צ סי׳ ב׳ אות י״ב דאע״ג דמצוות ת״ת מה״ת ולא אתי דרבנן ומבטל דאו׳ מ״מ כיון דאיכא ק״ש שחרית וערבית ופ׳ איזהו מקומן ושפיר דמי, ובס׳ בנין דוד — איכה דכיון דמצוות ת״ת צריכה להיות בשמחה ובט״ב ליכא שמחה ולכן אונס רחמנא פטריה, וע״ע הערה 12. 3. שדי חמד שם דדוחה דברי השו״ג דבלא״ה לק״מ דאכן האבילות אינו דוחה מצוות ת״ת דמקיים בדברים הרעים, מועד לכל חי סי׳ י׳ סקכ״א על דברי הערך השלחן דהוא דבר תמוה, עיי״ש, ובס׳ שערי הלכה ומנהג לאדמו״ר מליובאוויטש זצ״ל ח״ב סי׳ ר״ל ״אפילו בת״ב חייבים ללמוד תורה בכל רגע ורגע אלא שהלימוד הוא בחלקי התורה המתאימים ליום זה וכו׳ וכדוגמת הל׳ חג בחג וכיו״ב בכל

ומכל מקום, אף לאלו הסוברים שמצות ת״ת ביום זה רשות, אין היתר לעסוק בדברים המסיחים דעת מהאבילות (שהרי הטעם שאסרו לימוד תורה הוא משום שלא יסיחו דעת מהאבילות), ולכן אין[4] לקרוא עיתונים וכתבי עת וספרי הסטוריה מדע וחכמה וכדו׳ אלא אחר חצות ובדרך ארעי בהעברה בעלמא, אבל לימוד בהם ובפרט אם יש לו ענג מזה בודאי אסור.

עיון בספרי יראה ומוסר וסיפורי צדיקים

ב. סעי׳ ב׳, שו״ע: ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין וכו׳. וכן אגדת החורבן הנזכר בספ׳ הניזקין ופ׳ חלק ולקרות בחורבן הנזכר בספר יוסיפון (-מ״ב סק״ג). וכן בספרי הסטוריה המתארים את המאורעות הקשות והאכזריות והחרבונות רח״ל שעברו על כלל ישראל במשך שנות גלותם כגון גזירות ת״ח ת״ט והשואה האיומה וכיו״ב המשברים לבו של אדם.

ובמאירי (מו״ק כ״א.) ״ויראה לי שלא נאסרו דברי תורה לאבל אלא דרך לימוד וגירסא, אבל לעיין בספרים המעוררים לבו של אדם לתשובה לא נאסר ולא עוד אלא שראוי לעשות כן ומכאן יראה שנהגו הכל בכך״ וכו׳. ועפי״ז נלמד[5] להתיר לעיין בספרי מוסר ויראה ועובדות[6] מצדיקים המעוררים לבו של אדם לתשובה, אמנם דווקא[7] כשאינם מיוסדים על פסוקים ומאמרי חז״ל, וכן ענייני[8] דרוש (דהיינו פירכות והוויות ותירוצים וכו׳) אסורים אע״פ שמיוסד על דרכי המוסר, וה״ה הדורשים בט״ב לרבים להתעוררות ולתשובה צריכים ליזהר בכל הנ״ל.

כתיבת חידו״ת שנתחדשו תוך כדי לימוד, ופסיקת דין

ג. מ״ב סק״ד: ואפילו במקום שמותר ללמוד (בדברים הרעים) היינו שילמוד בפשוטן של דברים אבל לא דרך פלפול ואפילו בהרהור לפרש דבר חמור אסור מטעם שיהיה לו שמחה אחר שיתיישב לו. והאיסור הוא כשלומד בעמקות ועיון על מנת לחדש ולפלפל, אבל כשלומד מקופיא ובפשטן של דברים, וכדרך[9] תלמידי חכמים שהשכל בעל כורחו יחשוב קושיא ותירוץ וכיוצ״ב ליכא איסור אם אינו מעמיק בהם, וכשנתחדש לו איזה חידוש תוך כדי לימודו וחושש שישכח עד הלילה יכול[10] לכותבו בראשי דברים ובקיצור ואחר ט״ב יעתיקו כהוגן.

ובענין מש״כ המ״ב (סק״ה) להתיר לדון

השנה״, וכן בשו״ת דברי יציב או״ח ח״ב סי׳ ר״מ דוחה דברי המטה יהודה עיי״ש. 4. בערוה״ש יו״ד סי׳ שפ״ד סעי׳ ט׳ ״והדבר פשוט שאסור לו לאבל ללמוד בשארי חכמות וכ״ש לקרוא בכתבי עתים או באיזה מחברת שהוא, שלא יסיח דעתו מאבלותו וכ״ש אם יש לו ענג בקריאתם דודאי אסור״, וע״ע לשון הלבוש המובא בביה״ל סוס״י תקנ״ט, ובס׳ אורחות רבנו ח״ב עמ׳ קמ״ב שהחזו״א היה מסתכל בט״ב בס׳ סדר הדורות ובשם הגדולים להחיד״א ואמר שזה לא תורה, וכנראה דהוי אחר חצות ובהסתכלות בעלמא ולא הוי בזה משום היסח הדעת מהאבילות וכעין הא דכתב המ״ב סקמ״ט עיי״ש. 5. שד״ח מערכת אבילות סי׳ כ״ה בשם כמה פוסקים, תוס׳ חיים על חיי״א סי׳ קל״ה, שו״ת יבי״א ח״ב יו״ד סי׳ כ״ו (והוא אשר גילה לנו את דברי המאירי). 6. דעובדות מחייהם של צדיקים מעוררים את נפש האדם לתשובה ולמעש״ט יותר מספרי מוסר. 7. רבבות אפרים ח״א סי׳ שפ״ו בשם הגר״ח קניבסקי שליט״א. 8. תוס׳ חיים על החיי״א שם. 9. ערוה״ש סעי׳ ד׳, וע״ע שו״ת יבי״א שם. 10. דבשע״ת סוף הסימן אוסר משום ששמחה היא לו כשכותב חידו״ת, ומאידך שולחן גבוה ויפה ללב ומועד לכל חי הו״ד בשדי חמד מע׳ ביהמ״צ סי׳ ב׳ אות י׳ ובכה״ח ס״ק ק״י ואור״ח בשם מאורי אור מתירים, והכרעת השד״ח שם כמו שכתבנו, וכן הכריע בדעת תורה סוף הסימן (והפוסקים הנ״ל מיירי בחידו״ת שנתחדשו לו בדברים המותרים

מאספורק. סם מקום: בוצע ברך. גוזל ומגרך. בוצע כמו כל בוצע בנע (מגלי ט): מאי קאמר. מיירי בשמתה וקתני הרי שלך לפניך והאי ליתנה לו שיך למימר הלא נדבר שיקים מקדמותו שאמר לו טלנו כמות שהוא כחום: מצות פאה להפריש מן הקמה. דכתיב לו תכלה פאת שדך לקנור (ויקרא יט): מדרש. מחליק את ככרי ברחת ומירות הוי גמר מלאכה למעשר הלכך מעשר כל מעשרותיו תחלה ואחר כך נותן לו פאה כדי שלא יפסיד עני שאילו היה נותנו קודם מירות אע"פ שעני מגרף לקט שכחה ופאה הרבה ועוזה מהן כדי פטור מן המעשר שהרי הפקר הוא אצל עכשיו שנתמרח ביד בעל הבית ומחייב במעשר דהכי אמרינן בפסכת ברכות (דף מ:) לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן הוקבעו: אף מפריש מן העיסה. פאה אם לא נתנה כבר ואילו לת"ק מן העיסה לא דקייש בשיעור והוי ממון שאין לו תובעים דעד שנתנה דיפה לאו שיעור הוא לחוכל הוא כמו שהיה: איכפל תנאי. טרחו ועמלו ונתקבלו לכך: בהכחשה דהדר. מפטומו ומוזר לקדמותו: תעזוב יתירא. בקדושים תהיו כתיב לה תכלה פאת שדך לקלור וכשור לו כשב כתיב לה תכלה פאת שדך בקולרך תרי קראי תעזוב לומו למה לי שמע מינה לתמוי שיעור הלה קני הכא: תעזוב יתירא למה לי. הא בעלמא נמי לה קני שיעור: ס"ג ותו לרבנן תעזוב יתירא למה לי: המפקיר והשכים לבקר. קודם שיצאו עניים לגרות שיכו בהפקר אם היו קודמין: פרט בכרם וקנו בקמה: חייב בפרט כו'. לתע"ג להפקר פטור מכולם דכתיב* תלקט שדך וכרמך מהני תעזוב יתירא למעוטי כי האי גוונא דלא הוי הפקר לפטור ואע"ג שפטור מן המעשר. וכל היכי דכתיב תעזוב יתירא. בקדושים כתיב כרמך לא תעולל וכן לא תבצור כרמך לא תעולל וכן לא תפאר תחריך להיות פרט. תפאר תשקובי"ר. ופאה נמי מהכא משמע דתנא דבי ר' ישמעאל (תוכן דף קלא.) שלא תטול תפארתו ממנו. שכאשר כתיב במשנה תורה (שם) לא תעולל לקמתו וגו'. ובאילן כתיב לא תפאר תחריך ואמר מר בפרק ר' דוסולין (שם) תחריך זו שכחה ולא בעי למיהדר ומכתב באילן לגר ליתום ולאלמנה לא תפאר תחריך ואינה יודעת לעניים הוא דלא תכאשכון בעמרים. אבל במעשר לא כתיב תעזוב יתירא: אין שמין. בפרק רבעון בנבילה אמר שמואל לנזקין הוא דשמין את הנבילה לנזק ומוסיף עליה מזיק עד שמצלים לו מזקו אבל בגב וגזלן שנטלו בהמה ומתה או כחשה אין שמין את הנבילה אלא שלשה ושם ישלמו בהמה מעולה שלמה שיעור קני: פלוגתא דאביי ורבא לעיל בשמעתין: בהכחשה דלא הדר. כגון מתה או נשברה רגלה:

חמרו

ח א מיי' פ"ח מהל' מכירה הלכות כ"ו יח ופ"ב מהלכות מתנה עניים הלכה ט"ו ופ"ג מהלכות מעשר שני הלכה ט"ו סי' קפ"ו ט"ז ופרק ט"ו:

ט ב ג מיי' פ"ב מהל' גזילה והאידה הל' כ ופ"ו מהלכות מכירה ומ"מ מתנה עניים הל' מ"ב ס"ו סעיף ג:

י ד ה מיי' פ"ו מהל' מתנות עניים הל' ט ופרק ב:

ואפאה (והכ"ם) [והפרים] ממנה הלה מתנת גלגול מתחייב בחלה לפי רבותא קמ"ל דפ"ע מעשה כל השיטויים הללו אין הלה מנכין ל"ע מקום דהיכא דאין החילתו עישה אין מתחייב בחלה עד אחר שפייה נקטה הכי:

לא הפרים מן הקמה יפרים מן העומרים. תניי לעומעי דתמר ברים תמורה (ל' ו' ופ"ה ד"ה אמר) כל דאמר רחמנא לא תעדיד לי מעדיד מהני ומפרש התם דעומעי דיפרים מן העומרים משום תעזוב יתירא דכתיב תעזוב יתירא לו היה מיתיב דכיון דעבר על לא תכלה הוה ליתיה דאמרי ופטור ולהכי לעומעי תניי בשמעתין ע"כ לר' ישמעאל למימר שיטו במקומה עומדת לכל לרבה דאמר התם כל דאמר רחמנא לא תעדיד כי מעדיד לא מהני בלא תעזוב יתירא מפרים מן העומרים ולא מצטי ליה תעזוב יתירא דלא לשפיקר. דתניא ס"מ וכן ל"ל לרבה דלעיל דרכי ישמעאל לו סבר רבי ישמעאל דשיטו קונה ולריש תעזוב יתירא לחייב מן העיסה הם כן המפקיר כרמו מהניא דאמרת דהיכא דרשה מיתיב כל"ש מדתייק בפרק בא סימן (דף ל' ע"ב ופ"ה ד"ה מן) דהא דתנן התם כל שחייב בפאה חייב במעשר חייב כל מן שחייב בפאה חייב במעשר דלו לאו הכי הרי מפקיר כרמו דחייב בפאה ופטור מן המעשר ומלי לאיפוך היה לומר מתני' כרבי ישמעאל דמוקי תעזוב יתירא לחייב מן העיסה ולא מייתי למדרש שיתחייב בפאה הלה דמפקיר כרמו ומדקתני ס"מ כדפרישית: **מדרש** מעשר ונתן לו. ואפילו למאן דלית ליה ברירה כל זמן שלא הפריש פאה ולא ברירה היה הכל שלו ונתחייב הכל במעשר ושוב לא יפטר ואם תאמר תרומה נמי לתני שתורם ונתן לו ואין לומר דתרומה בלאו הכי יפרים הטבל וכל פאה חייבת בתרומה חדא דל"ל מקדיש מעשר לתרומה גדולה ועוד דתנן במסכת תרומות בפ"ק (מ"ה) אין תורמין מן הלקט ומן השכחה כו' ונראה לפרש משום דתרומה דבר קל לתרום לו חם להזכיר ום מפרשים להכי אין תורם משום דבנורן רגילין לתרום *כדתנן במסכת מעשר (פ"ג) מלא פירות ממורחין בזרה מכוסין חסורים משום גזל מפוזרין מותרין משום גזל כן וכן כך חייבין במעשר ופטורין מן התרומה לפי שאי אפשר לגורן שתעקר חלה חם כן ניטלה תרומה גדולה:

והכן

דמאספורק בית שמאי אוסרין וב"ה מתירין מאי טעמיה דבית שמאי אמר קרא °גם שניהם לרבות שינוייהם ובית הלל אמר קרא הם ולא שינוייהם ובית שמאי הא כתיב הם ההוא מבעי ליה הם ולא ולדותיהם ובית הלל תרתי שמעת מינה הם ולא שינוייהם הם ולא ולדותיהם ובית הלל נמי הכתיב גם °גם לב"ה קשיא רבי אליעזר בן יעקב אמאי היא דתניא [*ר'] אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטין מחנה לשה ואפאה °והפריש ממנה חלה ביצד מברך *אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר °בוצע ברך נאץ ה'] ר' שמעון בן אלעזר מאי היא דתניא כלל זה אמר ר' שמעון בן אלעזר כל שבח שהשביח גזלן ידו על העליונה רצה נוטל שבחו רצה אומר לו הרי שלך לפניך מאי קאמר אמר רב ששת ה"ק השביחה נוטל שבחו כחש אומר לו הרי שלך לפניך דשינוי במקומו עומד אי הכי אפילו השביח נמי אמרי מפני תקנת השבים ר' ישמעאל מאי היא דתניא* מצות פאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה מפריש מן העומרים לא הפריש מן העומרים מפריש מן הכרי עד שלא מרחו מרחו מעשר ונותן לו משום ר' ישמעאל אמרו אף מפריש מן העיסה ונותן לו א"ל רב פפא לאביי איכפל כל הני תנאי לאשמעינן כב"ש א"ל הבי קאמרי*לא נחלקו בית שמאי וב"ה בדבר זה אמר רבא ממאי דלמא עד כאן לא קאמר רבי שמעון בן יהודה התם אלא בצבע הואיל ויכול להעבידו על ידי צפון ועד כאן לא קאמרי ב"ש התם אלא לגבוה משום דאימאים ועד כאן לא קאמר ר' אליעזר בן יעקב התם אלא לענין ברכה משום *דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה ועד כאן לא קאמר ר"ש בן אלעזר התם אלא בהכחשה דהדר ועד כאן לא קאמר ר' ישמעאל התם אלא לענין פאה משום דכתיב °תעזוב יתירא וכי תימא ליגמר מינה מתנות עניים שאני כדבעי ר' יונתן דבעי ר' יונתן מאי טעמא דר' ישמעאל משום דקסבר שינוי אינו קונה או דלמא בעלמא קסבר שינוי קונה והכא משום דכתיב תעזוב יתירא ואם תמצי לומר טעמא דר' ישמעאל משום דקסבר שינוי אינו קונה תעזוב יתירא דכתב רחמנא למה לי ותו לרבנן תעזוב יתירא דכתב רחמנא למה לי מבעי ליה לכדתניא *המפקיר כרמו והשכים לבקר ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה ופטור מן המעשר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי שמעון בן אלעזר ומי אמר שמואל הכי *והאמר שמואל אין שמין לא לגנב ולא לגזלן אלא לנזקין בשלמא לרבא דאמר כי קאמר ר' שמעון בן אלעזר התם בהכחשה דהדר לא קשיא כי קאמר הלכה כרבי שמעון בן אלעזר דשינוי במקומו עומד בהכחשה דהדר וכי קאמר שמואל התם אין שמין לא לגנב ולא לגזלן אלא לנזקין בהכחשה דלא הדר אלא לאביי דאמר כי קאמר רשב"א בהכחשה דלא הדר קאמר מאי איכא למימר אביי מתני הכי אמר רב יהודה אמר שמואל אמרו

ב (א) וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף (א) יחד ג ויש מי שאומר (ב) שאם (ג) רשות הרבים מפסקת בין שני הבתים אינם מצטרפין (ג) בשום ענין :

ג ד אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על נ מפתן הבית הוא מצרפן :

ד ° ה כל היכא שמצטרפות שתי חבורות צריך שישמעו שתיהן דברי המברך ד ברכת(ג) זימון ה (ד)בביאור: הגה ובשאר ברכת המזון יברך כל א' לעצמו אבל אם ירצו שהמזמן יוציא כולם צריכים שישמעו כל ברכת המזון דלא זה לא יצאו כלל(ד"ע) :

קצו מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון ובו ד"ס

א (א) °° ו אכל דבר איסור * ג אף על פי שאינו (°) אלא א] מדרבנן אין מזמנין עליו *ואין מברכין עליו לא בתחלה ג ולא (א) בסוף : אם

°עפי' כ"ס סע"ו °°עפי' רי"ן ס"ה

ט"ז

קצה (א) וכגון שנכנסו מתחלה כו' · ב"י הביא זה בשם הירושלמי הכ' כתים וכת' ע"ז נראה דלאו' הכ' חבורות בבית אח' נמי קאמר דוקא כשנכנסו משעה ראשונה לכך דס"ל כהסיבו יחד וכ"כ הראב"ד וכ"כ לכאורה מדברי רבינו ואפ"ס שהרשב"א כ' ע"ז ומכאן שאפי' לברכת הזמון בעי הסיבה אבל ראיתי לגדולי המפרשים שפי' דברי' הזימון א"צ הסיב' ע"כ(°)וא"כ לפי מ"ש הרא"ש בפי' זה דאף ע"ג שלא בירכו המוציא ביחד נקבעו לזימון הכ' חבורות נמי לא בעי שיכנסו מתחלה ע"מ להצטרף יחד וא"כ הו"ל לרבינו לכתוב בתים שנכנסו תחלה להצטרף יחד אפשר שס"ל שיש לחלק בין צירוף חבורה אחד לצירוף דב' חבורות . ומיהו אפשר שמש"כ וכגון שנכנסו מתחלה לצרף לא קאי אלא לצירוף שני בתים ע"י רואה או ע"י צירוף שמש אבל בב' חבורות בבית א' אפ"ס שלא נכנסו תחלה ע"ד להצטרף יחד מצטרפין וכן נראה מפשטי הירושלמי עכ"ל · (הגהתי במקצת דבריו כי נראה שיש ט"ס בדבריו בדפוס) ואם כן דבריו כאן כש"ע כמו מהמפרשים כן והוא פי' רחוק דרכינו הטור נקט בהדא מחתא גם בבית א' ועל כולם כ' התנאי שיכנסו תחלה כו' ונלע"ד דא"ל לזה כלל דלק"מ דהא אמרי' סי' קע"ג דא"ל הסיבה תחלה אלא שני באכלו אחר כך ביחד היינו שאכלו במקום אחד אע"ג שאכלו כ"א מככרו מ"מ סמוכים הם זה לזה כדרך אוכלים בחבורה אחת אף ע"ג שהם מתחלקים לב' חבורות מ"מ כעלם המקום הם סמוכים אבל כאן מיירי שכל חבורה יושבת במקום אחר כגון מסיבה לסיבה בזה אמרינן לעיל שאין חיוב זימון בזה אלא משום (°) הדרת מלך כמ"ש ב"י ס"ס קצ"ג בשם מגלאתי כתוב כו' וכאן מיירי מחויב לזמן ביחד כגון אם אין ג' במקום אחד או לענין צירוף י' בזה בעינן אפי' בבית א' תנאים הכתובים כאן שיהיו רואין אלו כו' או ע"י שמש וכתנאי שיכנסו תחלה ע"ד להצטרף אז אל עליהם חיוב הצירוף אע"פ שאינם סמוכים במקום א' וזהו בעצמו כונת הרשב"א שכ' שמכאן ומזה הירוש' משמע דבעי הסיבה לזמן מדאצטריך נכנסו תחלה כו' והיינו אפי' כיושבים סמוכים זה לזה אבל גדולי המפרשים ס"ל בסמוכים א"ל זימון כלל אפילו באוכל כ"א מככרו כדלעיל וכאן דאצטריך נכנסו תחלה כו' היינו באינם סמוכים אלא מסיבה לסיבה ואז אין להם צירוף אלא בנכנסו תחלה ע"ד הצירוף כנלע"ד ברור :

(ב) שאם רה"ר מפסקת כו' . נראה דלאו דוקא רה"ר ממש שהוא רחב י"ו אמות אלא אפי' שביל היחיד מפסיק ביניהם כדתנן ריש פאה ומייתי לה בחזקת הבתים דף נ"ה דזה מפסיק בין הרשויות לפאה ולשבת וא"כ ה"ה נמי כאן דחד טעמא הוא עם רה"ר : (ג) בשום ענין . נראה דיש ענין שאין רה"ר מפסיק דהיינו מ"ש הטור בשם הרא"ש כאן בבני החופה שנתחלקו לחבורות שכולן משובות כאחד אפי' אין השמש מצרפן כיון שאוכלין מסעודה שתקנו לחופה דבזה אין הדבר תלוי ברשויות כלל ומ"ש כשמביא בכ"ע בח"ע סי' ס"א דין זה לא זכר שם לחלק מענין הפסק רה"ר :

קצו (א) אכל דבר איסור . כ"כ רמב"ם פ"א מברכות והראב"ד השיג עליו וז"ל טעה בזה שלא אמרו אלא אין מזמנין עליהם לומר שאין להם חשיבות קבוע הואיל ואוכלין דבר איסור הוא כעין אכילת פירות שאין להם קבע לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו הואיל ונהנה עכ"ל והיינו מן המשנה דר"פ ג' שאכלו אבל טבל אפילו דרבנן אין מזמנין עליו וסובר הראב"ד דוקא לזימון לא אבל ברוכי מברכינן והרמב"ם ז"ל דס"ל דרבותא נקט זימון דהוא קיל מב"ה דהא אפילו על העלה ירק שאכל אחד מהם מזמנינן קמ"ל דדבר איסור גרע טפי וכ"ש דלא מברך והרא"ש הסכים להראב"ד מדאיתא בפ' כנול ראב"י אר' גזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ וע"ז אומר בוצע ברך נאץ ה' אלמא שחייב לברך אלא שברכתו היא ניאוץ עכ"ל וכב"י מיזק דעת הרמב"ם מהירושלמי כמאה גזולה אסור לברך עליה כו' ועוד מתוספתא דתני' על כולם אין מברכין עליהם ואין מזמנין עליהם כו' והסוגיא דאין זה מברך אלא מנאץ ס"ק הלכך לא יברך ולעד"נ דודאי לא הוה מביא הרא"ש ראיה מהסוגיא דמנאץ ללמוד מזה שיברך ויאמן הסב"ס דודאי טוב לו השתיקה אלא נראה דגם הראב"ד אינו חולק על אוכל איסור במזיד אלא על האוכל בשוגג שכ"כ הרמב"ם שם כל האוכל דבר איסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו תחלה וסוף כו' וכ"ל דכ"ע ס"ל דמתני' שאמרה אבל טבל אין מזמנין היינו שאכל בשוגג (°) דאלו במזיד הוה רשע גמור וסשיטא שאין מזמנין עבו אלא ודאי דבשוגג אמריק כן וס"ל להרמב"ם דאין אכילתו נחשבת אכילה כלל ודומה למ"ש כ"ד סי' ק"ע המוכר לחבירו דבר שאיסורו מן התורה ואכלו יחזור לו המעות דהוה כאלו לא אכלו הכי נמי כן הוא לענין ברכה ותמיר טפי דאפילו באיסור דרבנן מחשב לגבי ברכה כאלו לא אכל כלל ומטעם זה נראה דהאוכל איסור בשעת סכנה דלא יברך לדעת רמב"ם דחד טעמא . הוא דעניאות מי יבין וה"ל למפרע כאלו אכל היתר ואפ"ה אינו מברך וכ"כ ב"י אח"כ בשם הרי"ו · ואע"ג דכתב ב"י וכ"ל דהרמב"ם מודה דכל כה"ג יברך כו' תמוה מאוד דלמה יגרע שוגג מן שעת הסכנה במזיד דס"ל אונס כשוגג דליכא אנסי' דהא פטור הוא מעונש שבועה אם נשבע לשקר כדאי' בשבועות בתלמידי דרב מטעם האדם בשבועה פרט לאנוס

מגן אברהם

לא פיין כאן בטור וגם בש"ע בא"ע סי' ס"כ : ב וכגון שנכנסו . מדסת' הרב"י ס"מ דס"ל דאפי' בבית א' אם לא נכנסו ע"ד להצטרף אין מצטרפין דנ' שאכלו כאחד שיטו וכמ"ש הרשב"א ואף לפי מ"ש סי' קצ"ג ס"ב דלא בעיק קביעות בתחלת הסעודה מ"מ בעיק שיהיו קבועים בשלחן א' בסוף הסעודה והכא כל חבורה היא בפ"ע לכן אין מצטרפין אא"כ נכנסו לכך וכ"כ הכ"מ [°] דלא כמ"ש הרב"י °) ולסברה הראשונה צ"ל כיון שיש בכל חבורה זימון מצרפין אע"פ שאין קבועים יחד כנ"ל : נ מפתן הבית דהוא רואה אלו ואלו וה"ל כמקצתן רואין זה את זה : ד ברכת זימון · אבל בפוסקי' וכתו' משמע דצריכים לשמוע כל בה"מ וכמ"ש סי' קצ"ג ס"א : ה בביאור · ואם אינו שומע (°) עונה אמן כמ"ש (°) סי' קנ"ט ס"ו ועסי' קנ"ח :

קצו כתב הרב"י דה"ה בגזל חטים וטחנן ואפאן אע"פ שקנאן בשינוי אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף וכ"ה רסי' תרמ"ע וכ"מ מדברי רמ"א ס"ס תנ"ד וסימן י"א ס"ו ומיהו ברמב"ם הלכות מלה פ"ו ד"ז אין יוצא י"ח במלה גזולה זה הכלל כל דבר שמברכין עליו בהמ"ז יוצא בו ידי חובתו וכל שאין מברכין בברכת המזון אין יוצא בו עכ"ל. וכ' ה"ה אם קנאה בשינוי יוצא בו י"ח א"כ מוכח°) דמברכין עליו כ"ה וכן יש להורות דהא ב"ה דאורייתא היא ולחומרא אזלי' ואפשר דאפי' גזל לאם מברך כ"ה דכשאכלה כבר קנאו בשינוי°) ועוד דבסי' תרמ"ע נסתפק אם יש לברך וא"כ בב"ה נקטינן לחומרא דאורייתא היא כנ"ל (°) ועמ"ש ס"ו דמלה בביאור הירושלמי דלא

באר הגולה

ג רבי יונה שם ד טור הטירו' דלעיל ה תוספות שם ע"ב א ברכות מ"ה ב שם מ"ן ג הרמב"ם והרשב"א

עטרת זקנים

סי' קצו * אף ע"פ שאינו כו'. תוס שתמיה דאלו שאין מפרישין חלה בחוצה לארץ אף ע"פ שאינו אלא מדרבנן אין זימון ביניהם (הרשב"א) * ואין מברכין עליו לא כו'. אפי' בלא זימון וכ"ה לג' שמודים בלא זה מזה אבל אם כי' א' מהם מודר בלא השנים מצטרפי' דנהי דהוא אינו רשאי לאכול עמהם הם רשאים לאכול עמו וכן כתבו התוספות פ"ק דעירובין :

נתיב חיים

סי' קצה במ"א סק"ב °) ולסברת הכ"י צ"ל כיון כנ"ל :

סי' קצו מ"א °) דמברכין עליו ב"ה ע"כ וכן יש להורות כנ"ל : שם ועוד דבסי' תרמ"ע מסתפק הכ"י בשם הר"ן אם יש לברך וא"כ בבה"מ נקטי' לחומרא דדאורייתא היא כנ"ל ועמ"ש ס"ה בס"ו דמלה וכו' כנ"ל וכ"כ ואינו מבין דא"כ במלה גזולה נמי יוצא בדיעבד דהא קנאה בשינוי וראיה מסי' תרמ"ע לאו כלום היה דהתם קנאה בשינוי מבלי סיוע מלוה תשא"כ בגזון זה בשינוי הוא בא ע"י סיוע מלוה והוי מלוה הבאה בעבירה ולכ"ע אין מברך וק"ל :

אשל אברהם

א] מדרבנן. עיין באר היטב ס"ק א' ע"ש בשם תשו' באר עשק והמעיין שם הטעם הוא לגזירת שהם יינם הוא התוחרת לתקנת הברכות שהיתה בימי עזרא ומדמה ליה לאה דתגלת תענית דאחרי' דקדם נדרו לגזירתינו אך בתשובות בית יהודה סותר ראיה זו וגם השיג עליו בעיקר הדין :

לבושי שרד

סי' קצה ט"ז סק"א (°) וא"כ לפי מ"ש הרא"ש בפי' קנ"ג ס"ב דאע"ג כנ"ל (°) משום הדרת מלך . זהו הנה"ה בסי' קנ"ג ס"ב ואינו מפרש בהמ"א שם אלא בפשוטו דאם רוצים לזמן הרשות בידם וכאן מיירי לענין חיוב אם אין ג' במקום אחד דאלו יש בכל חבורה ג' ליכא למימר דקמ"ל כאן דאם נכנסו תחלה ע"ד וכו' יש חיוב גמור לאו משום רוב עם לאו דו"א דהא אפי' חבורה אחת אם יש שסם נחלקין : מ"א סק"ב (°) דלא כמ"ש הרב"י בסברתו הראשונה דבבית אחד אף לא נכנסו ע"ד כו' הוא כט"ז : (מ"א סק"ה) (°) עונה אמן. סי' לא יענה ברוך שאכלנו אלא עונה אמן אחר השומעים שאמרו ברוך שאכלנו וכן הדין לענין ברכו בסי' קל"ט שפי שלא שמע את האומר ברכו לא יענה ברוך ה' המבורך אלא עונה אמן אחר העונים ומוכיח מסי' קס"ח ג"כ שאע"פ שלא שמע נברך מ"מ עונה אמן אחר העונה: שם (°) סי' קנ"ט ס"ו כנ"ל :

סי' קצו ש"ע ס"א (°) אלא מדרבנן עיין שו"ת ב"ח החדשות סי' א' : (°) ט"ז סק"א אלו במזיד הוי וכו' קלת קשה דבסי' קל"ט מוכח דמזמנין כל שלא וכו'. ואולי כוונתו ביון שאוכל בפני אלו הכי הוא פרהסיא ואין מזמנין עיין במ"א סי' קנ"ט סק"ב דיש לפרש גם דבריו כך דהכל תלוי בפרהסיא ע"ש. ועי' ביו"ד בריש הלכות שחיטה בפני כמה הוי פרהסיא ע"ש : סי' קצו מ"א ר"ס (°) ועמ"ש ס"ה פ"ו דמלה כנ"ל :

באר היטב

קצה (א) יחד . והא דבסי' קנ"ג ס"ב דא"צ הסיבה אלא שני באכלו אח"כ ביחד היינו שאכלו במקום א' אף ע"ג שאכלו כל אחד מככרו מ"מ סמוכים הם זה לזה כדרך שאוכלים בחבורה א' אבל כאן מיירי שכל סיבה יושבת במקום אחר כגון מסיבה לסיבה ובזה אמרינן לעיל שאין חיוב זימון בזה אלא משום הדרת מלך וכאן מיירי מחויב לזמן כיצד כגון אם אין ג' במקום אחד או לצירוף יו"ד בזה בעינן תנאים הכתובים כאן ט"ז ע"ש : (ב) רה"ר . ל"ד רה"ר ממש רחב י"ו אמות אלא אפילו שביל היחיד ס"ז . ועיין בהלק"ט ס"ב סי' קמ"ט מה שהקשה מסוכה דמכות. ואין מכה ראיה יד אהרן . וכני החופה מצטרפין בכל ענין ט"ז : (ג) זימון . אבל בפוסקים משמע דצריכים לשמוע כל הבה"מ עפי' קנ"ג ס"א : (ד) בביאור . ואם אינו שומע עונה אמן כמ"ש סי' קנ"ט :

קצו (א) בסוף . כ"כ הרמב"ם פ"א דברכות . והראב"ד השיג עליו וז"ל טעה בזה שלא אמרו אלא אין מזמנין עליהם לומר שאין להם חשיבות קבע הואיל והאוכלין דבר איסור אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו הואיל ונהנה עכ"ל והסכים ס"ז והראב"ד אינו חולק אלא על האוכל בשוגג אבל אם אכל במזיד אינו מברך ופסוק מברכה ע"ש. כתב בתשובת באר עשק סי' ק"ט אבל מי שאינו נזהר מפתם יינם אפי' הרמב"ם מודה שיברך ע"ש : כתב הב"י דה"ה בגזל חטים וטחנן ואפאן אע"פ שקנאן בשינוי אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף ע"ש והמ"א חולק עליו ופסק דמברכין עליו בה"מ דקנאן בשינוי וכן יש להורות דהא בה"מ דאורייתא היא ולחומרא אזלינן

שערי תשובה

ס' קצה (א) יחד. עבה"ט ועי' ב"ח דשכת לאו דוקא אלא ה"ה מויד ע"ש . ועיין בא"ר שנסתפק בשנים שאכלו והג' שתה רביעית ואח"כ שכח אחד ובירך אם רשאי הג' שאכל לזמן על אותן ב' או כיון דרק אחד חייב בזימון לא וכן מסתבר עכ"ל ועיין לקמן קצ"ו דאם זה ששתה רביעית בירך ברכה אחרונה שוב לא יוכל לזמן עמהם ע"ש וכתב בא"ר דבעשרה אם שכחו שלשה ובירכו אעפ"כ מברכין עליה' נברך אלקינו כדלקמן באכל ירק ע"ש ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ו' דבעשרה אם אחד בירך לבד אינהו מזמנים בשם ונפקי בזימון דידיה ואיהו לא נפק וע"ש דמשמע קצת מדבריו דדוקא בכה"ג אבל אם א' מהם נצטרף לזימון וכמ"ש אם ג' מהם בירכו בזימון שוב אין מצטרפין לעשרה לברך בשם ודלא כא"ר שהרי מסיק שם על הב"י סי' קצ"ג בפירוש התוספתא שהביא הטור ושם איתא שכתב אבל אם א' מהם קדם וזימן בג' או בירך בהמ"ז לעצמו אין העשרים נחלקים דאותן שעמו אין יכולים לזמן בשם כיון שהוא קדם וזימן פרח זימון מינייהו עכ"ל הב"י ועי"ז כתב הסמ"א ולא זכיתי להבין דבריו במ"ש אי בירך בהמ"ז לעצמו כו' דלא נרע מאכל עמהם עלה של ירק כו' ע"ש משמע דוקא בהך גוונא שכתב הב"י שבירך לבד פליג אבל לא באידך גוונא שאחד בירך בזימון וכן בסוף דבריו כ"כ כמש"ל וצ"ע כיון דלדעת הב"י בכל גוונא אין מצטרף :

ס' קצו (א) בסוף עבה"ט ועיין בשו"ת ב"ח החדשות שהעלה נ"כ לברך לבסוף ואינו מנאץ ואפי' מצר' איכא ובקונטרס אחרון מ"ש שם ושם בהג"ה בשם גדול אחד במי שנדר או נשבע שלא יאכל איזה דבר ועבר ואכל חייב לברך לבסוף אבל בתחלה שרוצה לאכול שבשעת ברכה רוצה לעשות איסור עכ"ס אין לו לברך ע"ש וס"ש בח"ס בשם תשו' באר עשק עי' באשל אברהם מתשובות בית יהודה

ביאור הגר"א

לשני כו' והיינו שוהות שנכנסו כו' קאי על השמש המצרפן דאל"כ אינו מצרף ועלה קאי לשני בתים נכרכה אבל בבית אחד א"צ שיכנסו התחילה ולכן בשי אח"כ אלין בית בשית מאי כו' : ויש כו'. עפ"ע דכ"כ כ"ה כ"ו : ס"ב אכלו כו' . ירושלמי הכ"ל ברא"ש שם ר' נריה כו' : ס"ג כל כו'. תוס' שם ד"ה שמש כו' וכמ"ש א' וניפקו כו' : ושאר כו'. עפי' קפ"ג ס"ו אבל עיקר ברכת זימון שיהא כולם שומעין כל בבה"ז כמ"ש בכמה המקומות וי"ש אכל כו' :

סי' קצ"ו ס"א אע"פ כו' . ת"ז כ' : ואין כו'. כמ"ש בפ"ק דדמאי הדמאי כו' מברכין עליו הא כשאר אין מברכין וכמ"ש בתוספתא ותוספתא פ"ב דדמאי ע"כ שאחר לאכר תן לי ככר זה ואוכלנו יין זה ואשתנו לא יתן לו שאין מאכילין טהרות לע"ה

יד אפרים

הר"מ:במ"א ריש סי' יוצא בו י"ח כמ"ש ה"ה שם א"כ כו' כנ"ל:שם ואפשר דאפילו גזל לאם כו' עיין בתשובת ב"ח החדשות ובקונטרס אחרון שם כתבתי על דברי המג"א אלו שנראה שר"ל דמדלגשום קני' והנחתי שם מדברי הריטב"א בסוכה דף ל"ה ע"ש

חכמת שלמה

בחוי ברכת זימון וטפי הו"ל לפרש כדפ"ד לענין זימון בברכת המזון ימה דנקט בכסף היינו באם הוי נקט רק חד מיניהו הוי ס"ד דקמ"ל רק לענין נוף הדין דזימון בעי ג' לאפוקי אם מתחלה לא הוי שלשה לאפוקי מכא דס"ד דזימון לא בעי כלל שלשה לכך קמ"ל דמעיקר דינא זימון בעי ג'. מיהו אפשר דאף אם תחלה אכלו בשלשה די אף דבעשת ברכה לא הוי שלשה יכולין לזמן לכך קמ"ל בכסף דזימון בעי שלשה ולא די שהיה החלה שלשה רק ברכת הזימון בשלשה דבעשת ברכה ממש בעינן שלשה ומה סריך וצ"ע. ומזה הוי קשה לי עוד על מ"ש המג"א סי' קצ"א בפירוש דברי הטור מ"ש שהרי הקפידו חכמים בזימון על ברכה רביעית דהכוונה על נוף ברכת המזון שאחד מוציא את חבירו דהוי דוקא בזימון ע"ש וא"כ קשה מה סריך הש"ס נימא דזימון קאי על נוף ברכת המזון להוציא אחד את חבירו וברכת הזימון קאי על ברכת נברך שאכלנו וכו' ואם הוי נקט רק חדא הוי אפשר לומר דרק ברכת נברך בעי שלשה אבל נוף ברכת המזון להוציא את חבירו לא בעי שלשה לכך קמ"ל תרתי לאשמועינן דזימון הכוונה על הוצאת אחד לחבירו בנוף ברכת המזון ובא זה ונילה על זה ויהיה כוונת זימון כמו התם בטור מ"ש בזימון על ברכה רביעית ומה סריך וצ"ע ודו"ק היטב :

מחצית השקל

ברכה מסופקת על הרוני ביאור ה"ס שמיקט אם אינו יודע רק ברכה א' שיברכי' ומסתמא' י"ל דאיה לאה. ולכן א"ס מ"ס מ"ל והספק ברכות רשות לסמוך דכמוק זה ברכת המזון יש לו דין שאר ברכות דמספק אין מברכים דהא משמעות הרייק דמעכבים ואפי' יסוס לסברת הרמב"ן מיזנו אינו אלא מדרבנן והוי כשאר ברכות דרבנן דמספק אין מברכים :

סי' קצה (ס"ק ג) וכגון ס' מדסתם כו' לפי שהסור ס' כנסון הס"ע וכו' עליו הרב ב"י ח"ל לפי מסקנת הרא"ש בכל רביע בסי' קנ"ג סעיף ב' שאפי' שלא ברכו ברכת המוציא ביחד נקבעו לזימון בשני חבורות נמי לא בעיק שיכנסו מתחלה ע"מ לצרף יחד וא"כ לא הו"ל לרבינו לכתוב שתים וכגון שנכנסו מתחלה להצטרף יחד כו' ומיהו אפשר שמ"ש רבינו וכגון שנכנסו כו' לא קאי אלא אצירוף שני בתים ט' דשמי סבורות בבית א' אע"פ שלא נכנסו תחלה ע"ד להצטרף יחד מצטרפים וכ"מ מפשט הירושלמי עכ"ל הרב"י . וא"ד דגם בט"ע ס"ל כן לא הו"ל לפתוס בלשון הטור כיון דהרב"י נוטה קצת ליה לשון הטור בזה וה"ל לפרש בהדיא דא"ל להצטרף מסלי יחד אלא דוק' בשני בתים אלא צ"ל דבט"ע חזר בו : ואף לפמ"ש סי' קנ"ג סעיף ג' כו' היא קושית הרב"י הכ"ל : והכ' כל חבור' כו' עמ"ש הרב"י בתי' הראשון : ולסברה הראשו' ר"ל לפי מה שסי' סבר הרב"י בספרו על הטור דהס' סברתו הראשו' וא"כ בט"ע חזר בו והוי סבר' שניה ור"ל לסברתו הראשו' דמדמי כן דהכ' לגאי דסי' קנ"ג אע"ג די"ל שאני בסי' קנ"ג שקבועים יחד

השקל

ע"ם פרמ"ס משמע דס"ל כמו דבסי' תרמ"ע אין מברכים ה"ה במלה : וסי' י"א לענין ציצית גזולין שקנאן בשינוי כ' ג"כ רמ"א ולענין ברכה עפי' תרמ"ע. ועוד דבסי' תרמ"ע מספקא כו' ר"ל הא דכ' שם בש"ע דאפי' קנאן בלי סיוע דאין מברכים מבואר בהרב"י שם דספק כן משום דמספק ליה שהכי' דברי התוס' שכ' הא דאמרי' לולב הגזול אפי' ביו"ט שני דלא בעי לכם אין יוצאין בו משום דהוי מצוה הבאה בעבירה' והוכיחו דאם קנאו בלי סיוע המצו' דהיינו קודם שעשה המצו' אין בו משום מצו' הבאה בעבירה והקשו ע"ז מדאמר אביי בב"ק דרבא"י ס"ל שינוי אינו קונה מדאמר ראב"י הרי שגזל סאה וטחנן ואפאן והפריש חלה אין זה מברך אלא מנאץ וא"ת דשינוי קונה למה קראו מנאץ והא רבא דלשלם סבירא ליה דשינוי קונה והא דקראו מנאץ משום דהכ"ל מצו' הבאה בעבירה' הרי דאפי' קנאו בשינוי קודם המצו' אפ"ה הוי מצו' הבאה בעביר'. ותי' שבי' מירוש' פירוש א' דמירוש רבא אינו אלא דהוי בשלמי'. אבל האמת דאביי ס"ל שינוי אינו קונה אבל לר' ביצוי קונה כה"ג שקנאו בשינוי אינו מנאץ מירוש שני דדברי' שאני דאע"ג דאם קנאו בשינוי לענין שיצא ידי מצו' לא הוי מצוה הב"ע מ"מ אין ראוי לברך עליו והוא מנאץ וא"כ כמי' א' אי קנאו בשינוי לא הוי מצו' הבי"ע לענין ברכה ושאר לברך ולמי' שני אין מברכים ולאשר הרב"י איזה מירוץ עיקר לכן מספק כ' דאין מברכים וא"כ הייט דוק' בשאר ברכות אבל לענין בהמ"ז קי"ל כסי' קפ"ד דאם יש לו ספק בבהמ"ז צריך לברך כיון דהוי דאורייתא' : ועמ"ש ה"ס פ"ו דמלה כו' כנ"ל (ס"ק א) אינו כו' ונסכת שמל ט"ע. ר"ל

הברכות של ברכת המזון היא בונה [ט] ירושלים. ולמה לא יענה אמן אחר אהבת עולם מפני שהיא סוף ברכות ראשונות של קריאת שמע וכן כל כיוצא בה מברכות שמברכין אותן תחלה לדבר כנון ברכות שמברכין לפני קריאת מגילה והדלקת נר חנוכה. למען לא יפסיק באמן בין ברכה ובין הדבר שבירך עליו: יח * ולמה [א]לא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכיוצא בה. מפני שהיא ברכה אחת ואין עונין אמן אלא אחר * ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת או ברכות כנון ברכות המלך וברכות כהן גדול וכיוצא בהן להודיע שכבר השלים כל ברכותיו ולפיכך עונה אמן: [יט] * כל [ב]האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף. כיצד הרי שאכל טבל של דבריהם או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך. ואין צריך לומר אם אכל

השגת הראב"ד

* ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן: כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכבר תמהו בעצם לברכת המזון ומה בין ברכת הפירות לברכת המזון ומה תמר על ברכה אחרונה או על ברכה המינים ועוד דהכא משמע דאפילו אכל כזית פת חייב לברך ברכת המזון ואין זה מברך אחר ברכת חבירו ואין זה מברך אחר ברכת חבירו אלא אם כן אכל כזית פת ברכת המזון ברכה אחת היא ואין עונין אמן אלא אחר ברכה אחרונה ומה שהזכיר בברכת המזון ומה שהזכיר בברכת הפירות ומה שהזכיר בברכת המינים גם זה הכל כו' ואין מובנין לדבריו כלומר שלא ברכה אחרונה מלפרש לרשומה ול"ל שהיה ועונה אמן אחריהם כדעת הגאונים ז"ל. ואין זו הסברה לדבריו שהרי הוא מפרש פי' שם בתוספתא כמו שכתבתי ומתוך כך יתבאר לדבריו בעצמו:

* כל האוכל דבר האסור כו' עד לא בתחלה ולא בסוף עד סוף פסקא: כתב הראב"ד ז"ל עשה כזה עשוה גדולה שלא תמרו אחרין מזמנין עליהם לומר אחרין לחם הפיכוח קציעות הוחיל ואוכלין דבר האסור והוא מעין תחילת פירות אחרין לחם קבע לזימון אבל ברכה תחלה ואחרונה הוחיל ומגו עכ"ל:

א טור סי' רפ"ו כמ"ג עשין שם: ב טור סי' קפ"ו ממ"ג עשין כ"ו. וכרמ"ם בהא דכתב"ד ז"ל:

ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכו'. בפ"ק דחלה (משנה ד) ובפ' מ' מ"ה) וברכות כ"ג אמרינן פרק בא לו (דף ס"ח) שאחר קריאת התורה היה מברך אחונה וכשהן עומד ואחר ברכת המזון ואחר ברכת הפירות ואחר ברכת המינים ואחר ברכת הגומל ואחר ברכת הנהנין ואחר ברכת הראיה ואחר ברכת הלבנה ואחר ברכת הרואה חכמים בחכמתו ואחר ברכת הבשורות ואחר ברכת הפורענות ואחר ברכת האבלים ואחר ברכת בונה ירושלים. והרמ"ה כתב שאין לענות אמן אלא כשאומר ב' ברכות או יותר זו אחר זו אבל ברכת אחת אין לענות אמן אחריה אפילו בסוף ואא"א הראי"ש ז"ל היה נוהג כדבריהם ז"ל]:

מגדל עוז

ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן. פ' שלשה שלכלו (דף מ"ח): כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכו' ואין מובנין לדבריו עכ"ל: ואני אומר בדלא כתב הכי ולמה הזכיר מה שהקשה הראב"ד ז"ל לא בתחלה ולא בסוף ואחר ברכת הפירות וכיוצא בה. מפני שהיא ברכה אחת ואין עונין אמן אלא אחר * ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת או ברכות כנון ברכות המלך וברכות כהן גדול וכיוצא בהן להודיע שכבר השלים כל ברכותיו ולפיכך עונה אמן: [יט] * כל [ב]האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף. כיצד הרי שאכל טבל של דבריהם או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך. ואין צריך לומר אם אכל

ואני אומר בדלא כתב הכי ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן. פ' שלשה שלכלו (דף מ"ח): כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכו' ואין מובנין לדבריו עכ"ל: ואני אומר בדלא כתב הכי ולמה הזכיר מה שהקשה הראב"ד ז"ל לא בתחלה ולא בסוף ואחר ברכת הפירות וכיוצא בה. מפני שהיא ברכה אחת ואין עונין אמן אלא אחר * ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת או ברכות כנון ברכות המלך וברכות כהן גדול וכיוצא בהן להודיע שכבר השלים כל ברכותיו ולפיכך עונה אמן: [יט] * כל [ב]האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף. כיצד הרי שאכל טבל של דבריהם או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך. ואין צריך לומר אם אכל

לחם משנה

יח ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכו'. בפ"ק דחלה (משנה ד) ובפ' מ' מ"ה) וברכות כ"ג אמרינן פרק בא לו (דף ס"ח) שאחר קריאת התורה היה מברך אחונה וכשהן עומד ואחר ברכת המזון ואחר ברכת הפירות ואחר ברכת המינים ואחר ברכת הגומל ואחר ברכת הנהנין ואחר ברכת הראיה ואחר ברכת הלבנה ואחר ברכת הרואה חכמים בחכמתו ואחר ברכת הבשורות ואחר ברכת הפורענות ואחר ברכת האבלים ואחר ברכת בונה ירושלים. והרמ"ה כתב שאין לענות אמן אלא כשאומר ב' ברכות או יותר זו אחר זו אבל ברכת אחת אין לענות אמן אחריה אפילו בסוף ואא"א הראי"ש ז"ל היה נוהג כדבריהם ז"ל]:

הגהות מיימוניות

[ט] אבודי עני לה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים דהשוב ותחשוב לאו דאורייתא ועיפורי למלאכה רב אשי עני ליה בלחישה כי היכי דלא ליזלזלו בהו בהכוב ומטיב וכן נוהג טורי שיהיה כרב אשי, וכן ראוי לנו לעשות דמעמא דאביי אין שייך לירדן דאדעתא דהכי שכור השוכר פועלים שיתפללים ומברכים וקורין כשאר כל אדם ועוד דרב אשי הוא בתראה וכן פסק בהג"ע ע"כ: * [ראה מה שכתב המור סימן רפ"ו כתב רב יהודאי ורב האי שאחר ברכת אכילת פירות וכיוצא בהן דבר שצריך לברך אחר אכילתו צריך (לברך) [לענות] אמן אחר ברכתו האחרונה כיון שהוא סוף הענין צריך לענות כמו אחר בונה ירושלים. והרמ"ה כתב שאין לענות אמן אלא כשאומר ב' ברכות או יותר זו אחר זו אבל ברכת אחת אין לענות אמן אחריה אפילו בסוף ואא"א הראי"ש ז"ל היה נוהג כדבריהם ז"ל]:

יט כל האוכל דבר איסור וכו'. רבינו סובר מה שאמרו במתניתין בר"פ שלשה שלכלו (דף מ"ח) דאין מזמנין ג"ל דאין מברכים עליהם. ומלשה דהכריחו לזה הקושיא שהקשו התוספות הם מהכא דערכין דאמ"ג דכתן אכיל מרומה ושבחל חולין מעשרין דאמ"ג דאין השבחל יכול לאכול מרומה מדכהן יכול לאכול בשבחל חולין מ"ל ה"פ נמי כאוכל טבל אע"ג דאין מחיים יכולים לאכול משלו הוא אוכל משלהם ולפי דעת רבינו ז"ל דסובר דבשבל אין מברכין מטורן הקושיא דשאני הכא בשבל דאין לאוי לברכה ומ"ל אין יכולים בזימון שהומנים עכך שאכלו וכו' הל הוא אין לאוי לברכה ולהכי סובר רבינו ז"ל דבכל דבר של איסור אין מברכין ומהך טעמא כתב לקמן בפרק תפיסי דבשמים של עכו"ם אין מברכין עליהם דאזיל לטעמיה ומ"ם לדעתו הוא ז"ל למתניתין דאין מברכין ול"ל אבל דאין מזמנין מיהו הכ"ג ז"ל דאיידי דנקט רישא מזמנין להודיעינן דאפילו אזימון וכ"ש בברכה נקט סיפא אין מזמנין. אבל קשה לי על זה דמ"ל למתני להודיעינן דאין מזמנין בש"ם גבי דין בזימון שבאו מזמנין עליהן כיון דהוי מידות ספי גבי זימון ומשה לן בפשט מלה למנין בברכה דאיכא למפטרי ומומר דבזימון אין מזמנין. והרמב"ד ז"ל בהשגות מובר דדוקא נקט מתניתין זימון דאין מזמנין אבל ברכה מברכין ופעמת דאין מזמנין משום דהוי כאכילה פירות והרמ"ם ז"ל הפסיק לפשבתו אבל דבן ואפשר פירות כדפשב הטור ז"ל בסימן קפ"ז מכל מקום גדול הוא אכילה פירות לדעתו ומזק בהג"ע ע"ש: לא בתחלה ולא בסוף וכו'. ול"ם למה כתב רבינו ז"ל בהלכות חמץ פרק שני שכל כל שמברכים עליו ברכה המזון הל"ל כל שמברכין עליו שהם דהא מיהו שבר כאן אחרו מבלך כלל. ול"ל דנקט ברכה המזון דהוי מדלוייתא לדמותו למנוה דהוא חייב מן התורה:

הפועלים

יט כל האוכל דבר איסור וכו'. רבינו סובר מה שאמרו במתניתין בר"פ שלשה שלכלו (דף מ"ח) דאין מזמנין ג"ל דאין מברכים עליהם. ומלשה דהכריחו לזה הקושיא שהקשו התוספות הם מהכא דערכין דאמ"ג דכתן אכיל מרומה ושבחל חולין מעשרין דאמ"ג דאין השבחל יכול לאכול מרומה מדכהן יכול לאכול בשבחל חולין מ"ל ה"פ נמי כאוכל טבל אע"ג דאין מחיים יכולים לאכול משלו הוא אוכל משלהם ולפי דעת רבינו ז"ל דסובר דבשבל אין מברכין מטורן הקושיא דשאני הכא בשבל דאין לאוי לברכה ומ"ל אין יכולים בזימון שהומנים עכך שאכלו וכו' הל הוא אין לאוי לברכה ולהכי סובר רבינו ז"ל דבכל דבר של איסור אין מברכין ומהך טעמא כתב לקמן בפרק תפיסי דבשמים של עכו"ם אין מברכין עליהם דאזיל לטעמיה ומ"ם לדעתו הוא ז"ל למתניתין דאין מברכין ול"ל אבל דאין מזמנין מיהו הכ"ג ז"ל דאיידי דנקט רישא מזמנין להודיעינן דאפילו אזימון וכ"ש בברכה נקט סיפא אין מזמנין. אבל קשה לי על זה דמ"ל למתני להודיעינן דאין מזמנין בש"ם גבי דין בזימון שבאו מזמנין עליהן כיון דהוי מידות ספי גבי זימון ומשה לן בפשט מלה למנין בברכה דאיכא למפטרי ומומר דבזימון אין מזמנין. והרמב"ד ז"ל בהשגות מובר דדוקא נקט מתניתין זימון דאין מזמנין אבל ברכה מברכין ופעמת דאין מזמנין משום דהוי כאכילה פירות והרמ"ם ז"ל הפסיק לפשבתו אבל דבן ואפשר פירות כדפשב הטור ז"ל בסימן קפ"ז מכל מקום גדול הוא אכילה פירות לדעתו ומזק בהג"ע ע"ש: לא בתחלה ולא בסוף וכו'. ול"ם למה כתב רבינו ז"ל בהלכות חמץ פרק שני שכל כל שמברכים עליו ברכה המזון הל"ל כל שמברכין עליו שהם דהא מיהו שבר כאן אחרו מבלך כלל. ול"ל דנקט ברכה המזון דהוי מדלוייתא לדמותו למנוה דהוא חייב מן התורה:

הפועלים

מגדל עוז

ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן. פ' שלשה שלכלו (דף מ"ח): כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכו' ואין מובנין לדבריו עכ"ל: ואני אומר בדלא כתב הכי ולמה הזכיר מה שהקשה הראב"ד ז"ל לא בתחלה ולא בסוף ואחר ברכת הפירות וכיוצא בה. מפני שהיא ברכה אחת ואין עונין אמן אלא אחר * ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת או ברכות כנון ברכות המלך וברכות כהן גדול וכיוצא בהן להודיע שכבר השלים כל ברכותיו ולפיכך עונה אמן: [יט] * כל [ב]האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף. כיצד הרי שאכל טבל של דבריהם או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך. ואין צריך לומר אם אכל

ואני אומר בדלא כתב הכי ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן. פ' שלשה שלכלו (דף מ"ח): כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכו' ואין מובנין לדבריו עכ"ל: ואני אומר בדלא כתב הכי ולמה הזכיר מה שהקשה הראב"ד ז"ל לא בתחלה ולא בסוף ואחר ברכת הפירות וכיוצא בה. מפני שהיא ברכה אחת ואין עונין אמן אלא אחר * ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת או ברכות כנון ברכות המלך וברכות כהן גדול וכיוצא בהן להודיע שכבר השלים כל ברכותיו ולפיכך עונה אמן: [יט] * כל [ב]האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף. כיצד הרי שאכל טבל של דבריהם או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך. ואין צריך לומר אם אכל

מהגיהות לענין אשתך ויזדון מיהו לענין שתר ברכות כדעת ר"ת וכו':

[כסף משנה]

עליהן לאו דוקא זימון דה"ה אין מברכין עליהן אלא איידי דתנא רישא אכל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומע"ש והקדש שנפדו מזמנין עליהם דאשמועי' דלא איצטריכא דמברכין עליהן אלא ... נין נמי תנא נמי סיפא אין מזמנין אבל ה"ה דאין מברכין עליהן: ומ"ש רבינו בין בשגגה ... ינו לברכה שבסוף דאילו לשבתחילה לא שייך למימר בשגגה אינו מברך שהרי אינו יודע שהוא של איסור. ואמרו בגמרא שבל פשיטא לא צריכא בשבל דרבנן ה"ד בעציץ שאינו נקוב. מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו פשיטא לא צריכא שהקדימו בכרי כלומר שאחר שנתמרח ונעשה כרי קדם לוי ונטל מעשר ראשון קודם שנטל כהן תרומה גדולה נמצאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה וסד"א שיהא דינו כאילו הקדימו בשבלים שיתבאר בסמוך קמ"ל. מעשר שני והקדש פשיטא לא צריכא שנפדו שלא כהלכתן מעשר שני שפדאו שלא בכסף צורה ואמן בעינן כסף צורה דכתיב וצרת הכסף הקדש שחללו ע"ג קרקע ואמן בעינן ונתן הכסף וקם לו ואשמועי' מתניתין דבכל הני אין מזמנין. ובהנך דקתני דמזמנים עליהם אמרינן דטעמא דדמאי משום דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן מאכילים את העניים דמאי ומעשר ראשון שניטלה תרומתו היינו כגון שבעודו בשבלים קדם לוי ונטל מעשר ראשון קודם שנטל כהן תרומה גדולה נמצאת תרומה גדולה בתוך המעשר הזה ואשמועינן מתני' שכיון שהקדימו בשבלים דאכתי לא אידגן פטור מתרומה גדולה וכיון שיפרים תרומת מעשר מזמנין עליו ומ"ש והקדש שנפדו כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש. ומ"ש רבינו או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו היינו אפילו ניטלה אחת מהן הואיל ולא ניטלה תבירתה אין מזמנין עליו:

מברכין לפניה לפי שאינה מן התורה. וכתבו התוספות והוא בברכת הארץ אף על גב דמדאורייתא הם יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל ופרודים במלאכת בעל הבית, ואין צורך לזה שאין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה כנראה מדברי הרמב"ן ז"ל שכתבתי בסמוך גם רבינו כתב בספר המצות שלו והמצוה י"ם שצונו לברכו אחר האכילה ולא הזכיר מנין הברכות ולדעתם ז"ל הנך קראי דמייתי בגמרא ללמד על כל ברכה וברכה אסמכתא בעלמא נינהו. וכתב רש"י ז"ל כולל ב' ברכות כאחת שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות. וכתב ה"ר מנוח וכולל בבונה ירושלים שאומר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה וירושלים עירך שתבנה אותה במהרה בימינו ואם רצו לברך ד' ברכות ב"ה יכול לעכב מפני ביטול מלאכתו וה"ה שאסור לברך בשעת עשיית מלאכה והכי איתא בירושלמי א"ר מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה (עד) בשעה שיברך עכ"ל. והגהות מיימון כתבו בפ"א גבי הא דאמרי' אביי עני ליה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים דהאי שעמא לא שייך לדידן כי אדעתא דהכי שכירים פועלים שיהיו קורין ומתפללים כשאר כל אדם:

אכל נבלות וטרפות או שתה יין נסך וכיוצא בו: **ב** אבל אם אכל דמאי אע"פ שאינו ראוי אלא לעניים או מעשר ראשון שנטלה תרומתו אע"פ שלא ניטל ממנו חשבון תרומה גדולה והוא שהקדימו בשבלין או מעשר שני והקדש שנפדו אע"פ שלא נתן את החומש. הרי זה מברך תחלה וסוף וכן כל כיוצא בהן:

פרק שני

א סדר [א]ברכת המזון כך היא. ראשונה ברכת הזן. שנייה ברכת הארץ. שלישית בונה ירושלים. רביעית הטוב והמטיב. ברכה ראשונה משה רבינו תקנה. שנייה תיקן יהושע. שלישית תיקן דוד ושלמה בנו. רביעית חכמי משנה תקנוה: **ב** הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית ואכלו פתן אין מברכין לפניה. ומברכין לאחר סעודתן * שתי ברכות בלבד כדי שלא יבטלו מלאכת בעל הבית. ברכה ראשונה כתיקונה שנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ. ואם היו עושין בסעודתן בלבד או שהיה בעל הבית מיסב עמהן מברכין ד' ברכות כתיקונן כשאר כל אדם: **ג** ברכת הארץ צריך לומר הודייה בתחלתה ובסופה וחותם בה על הארץ ועל המזון. וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. וצריך להזכיר בה ברית ותורה ולהקדים ברית לתורה. שהברית הזאת שאומרים בברכת הארץ היא ברית מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות והתורה כולה נכרתו עליה שלש בריתות שנאמר אלה דברי הברית וגו' מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב אתם נצבים וגו' לעברך בברית וגו': **ד** [ב]ברכה שלישית פותח בה רחם יי' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך. או נחמנו יי' אלהינו

א טור א"ח סי' קפ"ז סמ"ג עשין שם: ב טור סי' קפ"ח סמ"ג עשין שם:

[כסף משנה]

פ"ב א סדר ברכת המזון וכו' עד והמטיב. ברייתא פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ח ב'): ברכה ראשונה וכו'. (שם) אמר רב נחמן משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד ...ם המן. יהושע תיקן להם ברכת הארץ כיון ...נסו לארץ. דוד ושלמה תיקנו בונה ירושלים ...וד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה ביום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. וכתב הרמב"ן ז"ל בהשגות שאין משמע לברכת המזון מן התורה אבל נצטוינו מן התורה לברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו כענין ברכת מנימין רעיא בריך רחמנא מאריה דהאי פתא ובאו הנביאים ותיקנו לנו נוסח מתוקן הלשון ולא המליצה ושינו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך במהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלים כי הענין תיקון שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר וכיוצא בזה כתבו הרא"ש והרשב"א ז"ל בפרק שלשה שאכלו:

ב הפועלים שהיו עושין וכו'. ברייתא פ' היה קורא (ברכות דף ט"ז) ופירש"י אין ...

ג ברכת הארץ וכו'. פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ט) ר' אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף ופירש רש"י בתחלה וסוף נודך ה' אלהינו ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך: ומ"ש וחותם בה וכו'. בפרק שלשה שאכלו מקשה למ"ד דאין חותמים בשתים מדמברכינן על הארץ ועל המזון ומשני דכולה חדא חתימה היא דה"ק ארץ דעבדא מזון: וכל שלא אמר וכו'. (שם מ"ח ב') תניא ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח נחום הזקן אומר צריך שיזכיר בה ברית ר' יוסי אומר צריך שיזכיר בה תורה פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו ניתנה בשלש בריתות וזו ניתנה בי"ג בריתות. ופרש"י בי"ג בריתות בפרשת מילה שניתנה לאברהם הם כתובים: וכתב ה"ר יונה ז"ל דמאי דבעי למימרא ארץ טובה ורחבה לפי שארץ ישראל נשתבחה בזה הלשון והא דבעי להזכיר ברית משום שבזכותו ירשו הארץ וכן בזכות התורה כדכתיב למען תחיון ובאתם וירשתם וכתיב ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקיו:

ד ברכה שלישית וכו'. שם (מ"ט) אמר רב ששת פתח ברחם על ישראל חותם במושיע ישראל פתח ברחם על ירושלים חותם בבונה ירושלים ורב נחמן אמר אפילו פתח ברחם על ישראל חותם בבונה ירושלים כלומר דרחמי ישראל היינו בנין ירושלים ושפיר הוי חתימה מעין פתיחה ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כרב נחמן: ומה שכתב רבינו או נחמנו וכו'. הוא ממה שאמרו שם (מ"ח ב) בברייתא בשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה וכתב הרי"ף מתחיל בנחמה שאומר נחמנו וכו' וחותם

לחם משנה

פ"ב ב הפועלים שהיו עושים מלאכה וכו'. בפ"ק היה קורא (דף ט"ז) הקשו בתוס' דלמה עוקרים בונה ירושלים שהיא מן התורה כיון דכולהו נפקא לן בגמרא מקראי ותירצו דיש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה כלומר ומש"ה אמרו דכולל בונה ירושלים דרצו לעקור עם מעט כלומר שאומרים כל הברכות אע"פ שבונה ירושלים נאמרה בכללות לית לן בה אבל שלא יאמר אותה כלל לא רצו לומר כן שזו היתה עקירה בלי טעם, ומה שכללו יותר בונה ירושלים מהאחרות משום דדמיא לברכת הארץ כדכתב רש"י ז"ל. והרב בית יוסף תירץ דאין צורך לזה דאין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה ומאי דנפקא להו בגמ' מקראי היא אסמכתא בעלמא וכתב שכן משמע מדברי רבינו ז"ל במנין המצות שכתב המצוה י"ט לברכו אחר אכילה ולא הזכיר מנין הברכות. וקשה לי על דבריו דאם כן בברכת הזן להודיה די כיון דכל השאר הוו מדרבנן והוו כברכת המוציא דאין אומרים אותה שהיא מדרבנן. ועוד קשה כשנעלם ולא ידע אם בירך ברכת המזון שחוזר ומברך כדכתב רבינו ז"ל בסוף פרק זה למה חוזר ומברך הכל לא היה לו לברך אלא ברכת הזן להודיה דהיא מדאורייתא, ואולי יש לתרץ לדעתו ז"ל דכיון דיש להם אסמכתא בקרא רצו להחמיר בהם קצת. אבל נ"ל כדברי התוספות דודאי כל הברכות הם התורה אבל המטבע שלהם לא הוי מן התורה ומה שלא הזכיר רבינו ז"ל במנין המצות הברכות הוא מפני שאין דעתו למנות אלא מצות וכין שתהיה ברכה אחת או ארבע ...כות מצוה אחת היא ואתו משה ויהושע דוד ושלמה ותקנום בנוסח זה ולהכי בברכת המזון חוזר ומברך דהכל הוו מן התורה. ומ"מ ברכת הטוב והמטיב נראה לי לכאורה דאינו חוזר ומברך כיון שהיא מדרבנן אבל נ"ע:

ג וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. קשה למה בארץ חמדה ובמלכות בית דוד משיחך כתב רבינו ז"ל כל מי שלא אמר לא יצא ידי חובתו ובברית ותורה לא אמר כן אלא צריך להזכיר ברית ותורה לבד והא בגמרא (דף מ"ט) בכולהו אמר ואם לא הזכירן לא יצא י"ח ואע"ג דרב אמר שם לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא לית הלכתא כוותיה כדמשמע שם. עוד שם בברייתא והפוחת לא יפחות מאחת כלומר גבי הודאה תחלה וסוף דלא יפחות מאחת או תחלה או סוף וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה ולא הזכירו רבינו ז"ל ולא ידעתי למה: והתורה כולה נכרתו עליה שלש בריתות שנאמר וכו'. ואם תאמר למה במילה נכרתו י"ג בריתות מפני שבפרשת מילה הוזכרו י"ג בריתות והלא כמה פעמים בתורה כתיב ברית ושמרתם את הברית הזאת וגו' ורבים כמוהו. וי"ל דבשלש פעמים נתנה התורה כדכתב רש"י ז"ל באהל מועד ובהר גריזים ובערבות מואב ובכל מקום שנתנה לא הוזכר אלא ברית אחת אבל המילה כשנתנה הוזכרה בה שלש עשרה בריתות אבל כל שאר הבריתות שהוזכרו בתורה אין קפידא כיון שלא הוזכרו בשעת נתינת התורה די"ל דמה שקרא התורה אח"כ ברית אינו שכורת ברית עתה מחדש אלא קורא ברית מה שכרת אתם כשנתן אותה אבל המילה בשעת נתינתה היו י"ג וזהו שאמר זו נתנה בשלש בריתות וזו נתנה בי"ג בריתות:

ד או נחמנו ה' אלהינו וכו'. מה שאמרו בברייתא בפרק שלשה שאכלו (דף מ"ח:) בשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה לא כפירוש רש"י ז"ל מפרש לה רבינו ז"ל ולא כסברת

הגהות מיימוניות

*) [טור סי' קצ"א ושם כתב מברכין לפניה ולאחריה ב' ברכות וכן האשרי ס"פ היה קורא ע"ש]:

מגדל עוז

פ"ב סדר ברכת המזון וכו' עד תקנוה. פ' שלשה שאכלו (דף מ"ח): הפועלים שהיו עושין כו' עד כשאר כל אדם. פרק היה קורא (דף ט"ז:) ברכת הארץ כו' עד ברכה שלישית. פ' שלשה שאכלו שם:

תשובת רבי פסקים

סה"ב
אבר

סימן כד

נסתפקתי ועובדא הוי, במי שהיה מוטל על ערס דוי בסכנת מות, והרופא צוה לו לאכול ביה"כ, והיו מתפללים בחדרו וקראו אותו לתורה ולא נסתפקתי בזה ולויתיו לעלות, כי בפשוטו הקריאה ביוה"כ מחמת קדושת היום, כמו בשאר יו"ט ושבת וא"כ גם מי שאינו מתענה יכול לעלות, ואך הי' רוצים לקרות אותו גם במנחה ובזה נסתפקתי, אם קריאת התורה במנחה הוי משום תענית אלא דבשאר תענית קוראים ויחל וביוה"כ קוראים בפ' עריות וא"כ אינו מתענה א"י לעלות, או דגם קריאה זו מחמת קדושת היום, לקראות גם במנחה כמו בשבת ויכול גם אינו מתענה לעלות וצ"ע לדינא:

סימן כה

לידידי הרב רבי גמליאל בק"ק שאנלאנק.

מה דרצה מעכ"ת לחדש לדינא במי שנסתפק אם בירך אם לא דקיי"ל בש"ע (סי' ר"ט) דאינו מברך לא בתחילה ולא בסוף חוץ מבהמ"ז שהוא מה"ת דמ"מ גם בשאר ברכות יחזור ויברך בלשון לעז למ"ש הש"ך יו"ד (סי' קע"ט) דשם בלשון חול אינו שם ומותר למוחקו ולמה דקי"ל דאפילו ברכהמ"ז כאמרה בכל לשון, כדאיתא בש"ע (סי' קפ"ה) א"כ גם בספק יברך בלעז דאין בו חשש ברכה לבטלה ואינו עובר משום לא תשא.

אין דבריו מכוונים להלכה כלל וכלל דמה דפשיטא למעכ"ת דשם בלשון לעז אינו עובר משום לא תשא, אינו כן, דהא הרמב"ם (פ"ב ה"כ מהל' שבועות) כתב וז"ל אחד הנשבע או שהשביע בשם המיוחד או באחד מן הכנויין כגון שנשבע בשמו חנון וכו' וכיולא בהם בכל לשון הרי

למחוק תרגום של
שלהם משארי כנוי
כי השמות שהם ב
ע

ואף דהש"ס מדמ
למימרא דח
לפי מה דמשני הר
בכל הכנויים ובש
בעצמו, מכל מ

ואחרי דבררנו
תשא,
משום ל"ת, אם
דבמזכיר שם שמ
הלכות שבועות
המיוחדים אסור
[ולישנא דהרמב"ם
שם המיוחד לא הו
המיוחדים היינו
הרמב"ם (רפ"ו מ
והטהורים שנקרא
למעט רחום וחנ
שהוא רחום וחנו
חנון] מכל מקו
דלא תשא חמיר

ואף דלשיטת
לבטלה
רק איסור דרבנ
דהא חזינן דמב
שם בחינם מבול
עשה, את ד' א